

A Hargita Megyei Romák Társadalmi Befogadásának Stratégiája: 2023-2027

TRANSYLVANIA INQUIRY
Qualitative and quantitative research

Transylvania Inquiry srl.
Cluj Napoca, str. Romulus Vuia 155
Szerzők: Kiss Tamás – Sólyom Andrea
2023. 04. 26.

Tartalomjegyzék

1. Alapelvek és jövőkép	5
1.1. Az országos roma stratégiához való viszony	5
1.2. Az Európai Bizottság roma inklúzióval kapcsolatos alapelvei	7
1.3. Kiinduló állapot, stratégiai jövőkép és cselekvési területek	12
1.3.1. Kiinduló állapot	14
1.3.2. Stratégiai jövőkép	15
1.3.3. Intézményes irányok	18
1.3.4. Cselekvési területek	20
2. Regionális sajátosságok	22
2.1. A Hargita megyei roma népesség	22
2.2. Területi elhelyezkedés, lakóhelyi szegregáció	24
3. Helyzetleírás	27
3.1. Lakhatás	27
3.1.1. Területi kizárás és stigma	30
3.1.2. Informális lakóövezetek	31
3.2. Infrastruktúra	35
3.3. Oktatás	41
3.3.1. Roma tanulók száma és aránya	41
3.3.2. Oktatási szegregáció	43
3.4. Foglalkoztatás	49
3.5. Egészségügy	54
3.5.1. Az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés	54
3.5.2. Az egészségügyi mediátori és közösségi asszisztensi hálózat	57
3.6. Kulturális különbségek	59
3.7. Diszkrimináció	64
3.8. Roma cselekvőképesség	67
4. A problémák azonosítása és stratégiai célkitűzések	71
4.1. Lakhatás	71
4.1.1. Lakóhelyi szegregáció: telepfeljavítás, telepfelszámolás, destigmatizálás	73
4.1.2. Informális lakóövezetek: nyilvántartásba vétel, telekkönyvezés, biztonságos lakhatás	78
4.1.3. Kilakoltatások, bontások	82
4.1.4. Szociális bérlakások	85

4.1.5.	Egészségügyi és biztonsági kockázatok	88
4.2.	Infrastruktúra	89
4.2.1.	A lakhatási körülmények feljavítása	89
4.2.2.	A területi stigmatizáltság leküzdése	91
4.3.	Oktatás	91
4.3.1.	A korai iskolaelhagyás csökkentése	93
4.3.2.	A továbbtanulás ösztönzése	96
4.3.3.	Iskolai deszegregáció	97
4.3.4.	Roma oktatási helyszínek fejlesztése	99
4.3.5.	A formális oktatásba való bevonás növelése korai életszakaszban	100
4.3.6.	Alfabetizáció a már nem iskoláskorúak körében	100
4.4.	Foglalkoztatás	101
4.5.	Egészségügy	104
4.5.1.	Az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítése	105
4.5.2.	Az egészségi állapot javítása	108
4.6.	Kulturális elismerés	109
4.6.1.	Multikulturális megközelítés	113
4.6.2.	Interkulturális megközelítés	114
4.6.3.	Emlékezetpolitika	116
4.7.	Diszkrimináció elleni küzdelem	118
4.8.	Roma cselekvőképesség	120
5.	Megvalósítás, nyomon követés, értékelés	122
6.	Finanszírozás	125
6.1.	Lakhatás és infrastruktúra	125
6.2.	Infrastruktúra	125
6.3.	Oktatás	126
6.4.	Foglalkoztatás	127
6.5.	Egészségügy	127
6.6.	Kulturális elismerés	128
6.7.	Diszkrimináció elleni küzdelem	128
6.8.	Roma cselekvőképesség	128
7.	Cselekvési terv	129
7.1.	A lakhatással kapcsolatos cselekvési terv	129
7.2.	Az infrastrukturális beruházásokkal kapcsolatos cselekvési terv	131

7.3.	Az oktatással kapcsolatos cselekvési terv _____	133
7.4.	A munkaerőpiaci részvétellel kapcsolatos cselekvési terv _____	139
7.5.	Az egészségüggyel kapcsolatos cselekvési terv _____	140
7.6.	A kulturális elismeréssel kapcsolatos cselekvési terv _____	143
7.7.	A diszkrimináció elleni küzdelemre vonatkozó cselekvési terv _____	146
7.8.	A roma cselekvőképességre vonatkozó cselekvési terv _____	147
8.	Mellékletek _____	148
8.1.	Melléklet. A romák száma és aránya községek szerint _____	148
8.2.	Melléklet. A romák száma és aránya települések szerint _____	151
8.3.	Melléklet. Romatelepek Hargita megyében _____	159

1. Alapelvek és jövőkép

1.1. Az országos roma stratégiához való viszony

Az Országos Roma Ügynökség (ANR) által kidolgozott 2022-2027 közötti periódusra vonatkozó társadalmi inklúziós stratégiát az 560/2022.04.28-as Kormányrendelet léptette hatályba.¹ A Megyei Tanács felkérésére ebből a dokumentumból kiindulva készítettük el a *Hargita Megyei Romák Társadalmi Befogadásának Stratégiáját* (röviden: Hargita megyei romastratégia). Munkánk során, minden ponton, ahol ez lehetséges volt, az országos irányelvekhez igazodtunk, amivel az országos és a megyei szintű tervezés közötti szinergiát kívántuk erősíteni. A hasonlóságok mellett azonban a Hargita megyei roma stratégia alábbi sajátosságait is hangsúlyoznunk kell:

(1) A Hargita megyei romastratégia elkészítését a Hargita Megyei Tanács által vállalt koordinálási és monitoring feladatok tették szükségessé, ami a ***Programok, Projektek és Közbeszerzések Főigazgatósága (Direcția Generală de Proiecte, Programe și Achiziții Publice) alá tartozó Roma Programok Ügyosztálya (Compartimentul Minoritate Romă)*** feladatát képezi. A roma stratégia kiindulópontja, hogy a Roma Programok Ügyosztálya átalakul, személyi állományában kibővül. Az országos roma stratégia végrehajtásában – a dokumentumban vázolt elképzelés szerint – a megyei tanácsoknak nincs kiemelt szerepkörük. A leírtak alapján a roma közösségek igényeinek felmérése és az ezzel kapcsolatos akcióterv kialakítása a polgármesteri hivatalok, illetve a helyi tanácsok szintjén történik. Ezzel párhuzamosan a megyében működő dekoncentrált intézmények is elkészítik a maguk akcióterveit, amit a prefektúra kötelékében működő Megyei Roma

¹ <http://anr.gov.ro/index.php/anr/proiecte-programe/strategie-de-incluziune-2022-2027>.

Iroda (*BJR – Birou Județean pentru Romi*) összegez. A Hargita Megyei Tanács keretében működő Mélyszegénység Munkacsoport tevékenysége és a megyében élő romákra vonatkozó átfogó vizsgálat alapján azonban arra következtettünk, hogy a megyében élő romák helyzetének javítására nagyobb esély van, ha az országos és a helyi szintű cselekvést összehangolandó a Hargita Megyei Tanács egy, az országos stratégiában megfogalmazottnál, erőteljesebb és összetettebb koordinációs feladatot vállal. Ezt a koordinációs munkát a Roma Programok Ügyosztálya természetesen nem egyedül, hanem a Prefektúrával, az annak keretében működő Megyei Roma Irodával és a különböző dekoncentrált intézményekkel együttműködve kívánja megvalósítani.

(2) A stratégiát egy **előzetes szociológiai vizsgálatra, illetve a stratégiával kapcsolatos konzultációra építettük**. A vizsgálat során előzetesen felmértük a Hargita megyei roma közösségek jellemzőit, szükségleteit, a velük kapcsolatos intézményes viszonyulásokat és a helyi roma szereplők elképzeléseit.² A stratégia kapcsán lefolytatott konzultáció több elemből tevődött össze. Egyrészt a különböző intézmények képviselőivel személyesen beszéltünk, vázolva a problémákat és megvitatta a lehetséges cselekvési irányokat. Másrészt, a megye mind a 67 önkormányzatával konzultációs kérdőívet töltöttünk ki, amelyekben a területükön élő roma közösségek problémáiról kérdeztük őket. A Hargita megyei roma népességre, a romák területi elhelyezkedésére, a lakóhelyi szegregációra, a lakhatási viszonyokra, a roma lakóövezetek infrastrukturális ellátottságára, illetve a romák munkaerőpiaci helyzetére vonatkozó naprakész adataink ebből a konzultációs kérdőívből származnak. Vagyis – szemben az országos stratégia által vázolt menetrenddel – a roma közösségek és szükségleteik feltérképezése közvetlenül és egységes módszertan alapján történt meg megyei szinten, nem pedig decentralizálva és nem standardizálva az egyes polgármesteri hivatalok által. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a Hargita megyei Roma

² Lásd Kiss Tamás – Sólyom Andrea (2022): *A kisebbség kisebbsége. A Hargita megyei roma közösségek helyzete és mobilitási stratégiái*. Kutatási jelentés, Hargita Megyei Tanács.

Stratégia célja a társadalmi valóság és az adminisztratív realitás között tátongó hatalmas szakadék áthidalása. Ennek kezdő lépése, hogy az országos roma stratégia által előírt különböző adminisztratív adatfelvételekbe és regiszterekbe a Hargita megyei roma közösségek valós helyzete, ne pedig valamilyen adminisztratív fikció rögzüljön.

(3) A prioritások meghatározásakor és súlyozásakor a **helyi sajátosságokat** és az ebből fakadó sajátos szükségleteket is figyelembe vettük, amelyek a megyében élő roma közösség(ek) szociális helyzetéhez és kulturális jellemvonásaihoz kötődnek. E sajátosságok közül a fontosabb, hogy a megyében élő romák mintegy 93 százaléka magyar anyanyelvű, mi több nagy többségük magyar identitású (ami a 2021-es népszámlálás során is megmutatkozott). Ennek következtében a megyében élő romák társadalmi befogadása nem csupán az országos struktúrákon, hanem a magyar kisebbségi intézményeken belül is meg kell történnjen.

(4) Az országos stratégiában szereplő vízió egyik központi eleme a romák „aktív állampolgári magatartásának” kialakítása. A stratégiában meghatározott irányok között ennek ellenére nem szerepel a politikai képviseletet és az intézményes döntéshozásban való részvétel egyéb formáit is magába foglaló **roma cselekvőképesség**. A Hargita megyei romastratégia ezzel szemben a roma cselekvőképesség facilitálását külön területként tárgyalja.

1.2. Az Európai Bizottság roma inklúzióval kapcsolatos alapelvei

Az országos stratégiához hasonlóan a Hargita Megyei Roma Inklúziós Stratégia megfogalmazásakor is szem előtt tartottuk az romák társadalmi befogadásának az

Európai Bizottság által megfogalmazott 10 alapelvét.³ Ezeket a Hargita megyei roma inklúzió vonatkozásában a következőképpen értelmezzük:

- (1) A *Hargita megyei roma stratégia* elsődleges célja, hogy **nem diszkriminatív közpolitikákat** alakítson ki, a különböző intézmények működését, a helyben történő erőforrás-elosztást ebbe az irányba változtassa meg. Munkánk során azonban nem hunyunk szemet a realitások felett (vagyis hogy a nem diszkriminatív közpolitikák megléte maga is egy adminisztratív fikció) és ezekből kiindulva olyan pragmatikus, intézményesen és politikailag is fenntartható cselekvési irányokat próbálunk megfogalmazni, amelyek ténylegesen javíthatnak a roma közösségek helyzetén (nem pedig eleve egy nem létező, fiktív állapotból indulnak ki).
- (2) Ezért tartottuk alapvető fontosságúnak, hogy a **közpolitikai tervezést alapos tényfeltárás**, a roma közösségek helyzetének, a roma szereplők stratégiáinak a megismerése előzze meg. Egyedül így válik lehetségessé, hogy a céljainkat a társadalmi valóság ismeretében fogalmazzuk meg.
- (3) Stratégiánk **kifejezetten** és közvetlenül **a roma közösségeket célozza** meg. A roma emancipációra vonatkozó elképzeléseinket nem keretezzük semmilyen más (pl. a szegénységre, „hátrányos helyzetű csoportokra” vonatkozó) diskurzussal. Lényeges, hogy a roma népességben belül koránt sem sújt mindenkit a mélyszegénység (még az is megkockáztatható, hogy a Hargita megyei romák többsége nem él mélyszegénységben) és koránt sem minden roma „szociálisan hátrányos helyzetű”. Minden egyes romát érintenek azonban a többségi sztereotípiák (köztük az is, hogy a romák és a mélyszegénység, vagy a romák és a hátrányos szociális helyzet közé gyakran egyenlőségjelet teszünk) és a romaellenes rasszizmus. Ebből kiindulva tartottuk szükségesnek egy külön roma stratégia

³ Európai Bizottság: *A romák társadalmi befogadásának 10 közös alapelve: vademecum*, Kiadóhivatal, 2010, <https://data.europa.eu/doi/10.2767/28335>

megfogalmazását, ami az egyenlő társadalmi részvétel és az erőforrásokhoz való egyenlő hozzáférés mellett a kulturális, illetve szimbolikus elismerés kérdéseire is kitér. Ugyanakkor, az országos stratégia ajánlásával összhangban, a romákat célzó közpolitikák nem lehetnek elszigeteltek, hanem az általános fejlesztési- és szakpolitikákba (mint oktatás, egészségügy, foglalkoztatás stb.) kell ágyazódjanak.

(4) A Hargita megyei roma stratégia elfogadja az országos stratégiában megjelenő **integratív megközelítést**. Ez alatt azt értjük, hogy a legtöbb területen (hasonlóan a kutatás és a konzultáció során megkérdezett roma szereplőkhöz) a többséggel közös intézményeket, illetve a romák ezekben való egyenlő részvételét részesítjük előnyben a külön a romák számára működtetett struktúrákkal szemben. A megyében élő romák sajátos helyzetéből kiindulva azonban a beavatkozási területeket három csoportba kell osztanunk:

- a. Az első csoportba kerülnek azok a területek, ahol a hozzáférésben nincs szerepe (helyesebben nem kellene szerepe legyen) a kulturális és nyelvi hovatartozásnak. Ilyen területek a lakhatás, az infrastrukturális fejlesztések, a foglalkoztatás és az egészségügy.⁴ Ezek olyan területek, ahol egyértelmű, hogy a szolgáltatásokhoz, erőforrásokhoz a többséggel közös intézményeken keresztül kell egyenlő módon hozzáférniük a romáknak.
- b. A második csoportba azok a területek tartoznak, ahol a hozzáférés nem függetleníthető a nyelvhasználatától. Ilyen területek elsősorban az oktatás és a kulturális részvétel. Az oktatás és kulturális részvétel tekintetében a román kisebbségpolitika egy pluralista irányvonalat követ, támogatva (jogilag is biztosítva)⁵ az anyanyelvhasználatot. A Hargita megyei romák

⁴ Az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférésben természetesen a nyelvhasználatnak jelentős szerepe van. Romániában azonban az egészségügy nem tartozik azon területek közé, ahol – mint például az oktatás, a kultúra, vagy a politikai részvétel esetében – az állam külön kisebbségi intézményeket hozna létre vagy finanszírozna. A stratégiában a román kisebbségpolitika által meghatározott intézményes realitásból indultunk ki.

⁵ Lásd például az 1/2011-es Oktatási Törvényt, ami biztosítja a kisebbségek számára az anyanyelvű oktatáshoz való jogot.

esetében lényeges sajátosság, hogy mintegy 93 százalékuk magyar anyanyelvű és csupán kis részük beszéli a romani nyelvet. Ennek következtében az integratív megközelítés ezeken a területeken valójában a magyar kisebbségi intézményekben való egyenlő részvételt, illetve az ezen belüli szegregációs helyzetek elkerülését jelenti.

- c. Egy harmadik csoportba tartoznak azok a területek, ahol – a domináns integratív megközelítés ellenére – szükségesnek tartjuk a romák saját intézményeinek a fenntartását, vagy létrejöttét. Saját intézményekre (pl. civil szervezetekre, érdekképviselői formákra) elsősorban a roma cselekvőképesség megerősítése, az identitásmegőrzés és a diszkrimináció elleni küzdelem vonatkozásában van szükség minden roma közösség számára. Ugyanakkor számot kell vetni azzal is, hogy a megyében élő roma közösségek némelyike (például a Gáborok, kisebb részben a sátorosok) egy sor sajátos belső/kisebbségi intézményt tartanak fenn, amelyeknek szerepük van a romák és nem romák közötti határfenntartásban. Ilyen intézmények az endogámiára való törekvés, a szokásrend, vagy akár a „roma törvény” (*Romani Kris*) módosult változatai/maradványai. Ezeket az intézményeket, illetve az egyes roma csoportok bennük megtestesülő törekvéseit a Hargita Megyei Roma Inklúziós Stratégia figyelembe veszi és lehetőség szerint tiszteletben tartja.
- (5) Az integratív megközelítést az **interkulturális** készségekre vonatkozó fókusz egészíti ki. Ez alatt azt értjük, hogy a (nem roma) többséget is olyan eszközökhöz kell juttatnunk, amelyek révén a roma közösségekről (azok kulturális gyakorlatairól, aspirációiról, az őket befolyásoló társadalmi folyamatokról) adekvát képet tudjon kialakítani. Ezzel azt hangsúlyozzuk, hogy a roma inklúzió nem jelentheti a romák egyoldalú adaptációját, hanem ehhez a nem roma többségnek (kulturális reprezentációknak, intézményes gyakorlatoknak stb.) is változnia kell.

- (6) Az **Európai Unió eszköztár** felhasználása azokra a jogi és pénzügyi eszközökre hívja fel a figyelmet, amelyek az EU tagállamainak a roma inklúzió vonatkozásában rendelkezésére állnak. Az országos roma stratégiában ez elsősorban a különböző pályázati kiírásokat jelentette, amelyek megfogalmazásában figyelembe vették a roma inklúziót mint társadalmi célt. Megyei szinten azt kell elősegítenünk, hogy ezekhez az országosan létező pályázati lehetőségekhez a Hargita megyei önkormányzatok ténylegesen hozzáférjenek. Ehhez adott esetben a megfelelő pályázati források megtalálásban és lehívásában kaphatnak segítséget.
- (7) A **helyi önkormányzatok és egyéb helyi intézmények bevonása** értelemszerűen további fontos kiindulópont. A roma stratégia végrehajtása során a Hargita Megyei Tanács Roma Programok Ügyosztálya leginkább koordinációs feladatokat tud ellátni, a tényleges implementáció azonban a helyi intézmények hatásköre, így magát a stratégiát is a helyi intézményekkel való konzultáció során alakítottuk ki.
- (8) A **civil szférával való együttműködés** a szociális partnerekre és magukra a roma szervezetekre vonatkozik. A segítő szervezetek jelentős szerepet töltenek be a roma közösségekkel való foglalkozásban, sokszor az állami szakpolitikák által hagyott űrt töltve be. Ezekkel a szereplőkkel a stratégia kidolgozásában is konzultáltunk és a végrehajtás során is nagy szerepük lesz.
- (9) A **roma közösségek bevonása** szintén központi célkitűzésünk. Ennek jegyében az országos roma stratégiához képest a megyei stratégiát egy külön fejezettel egészítettük ki, amely a roma közösségek cselekvőképességére vonatkozik. A stratégia elkészítése során több alkalommal konzultáltunk helyi roma szereplőkkel.
- (10) A **nemi egyenlőségre** az úgynevezett interszekcionális diszkrimináció miatt kell külön odafigyelni. Tudjuk, hogy a roma nőket nagyobb eséllyel éri hátrányos megkülönböztetés, mint a nem roma nőket, illetve a roma férfiakat: nagyobb eséllyel maradnak ki például az oktatási rendszerből, nagyobb eséllyel rekednek kívül a formális munkaerőpiacon, fokozottan nagyobb eséllyel lesznek erőszak,

emberkereskedelem, kizsákmányolás áldozatai. Érdeemes hozzátennünk azonban, hogy az interszekcionális diszkrimináció problémája nyelvi vonatkozásban is felvethető. Így a magyar nyelvű romák helyzete Romániában romaként és magyarként egyaránt hátrányos. Ennek kimutatható anyagi/materiális következményei vannak: a magyarul beszélő romák által lakott telepek infrastrukturális felszereltsége, vagy munkaerőpiaci integrációja elmarad az országos átlagtól.

1.3. Kiinduló állapot, stratégiai jövőkép és cselekvési területek

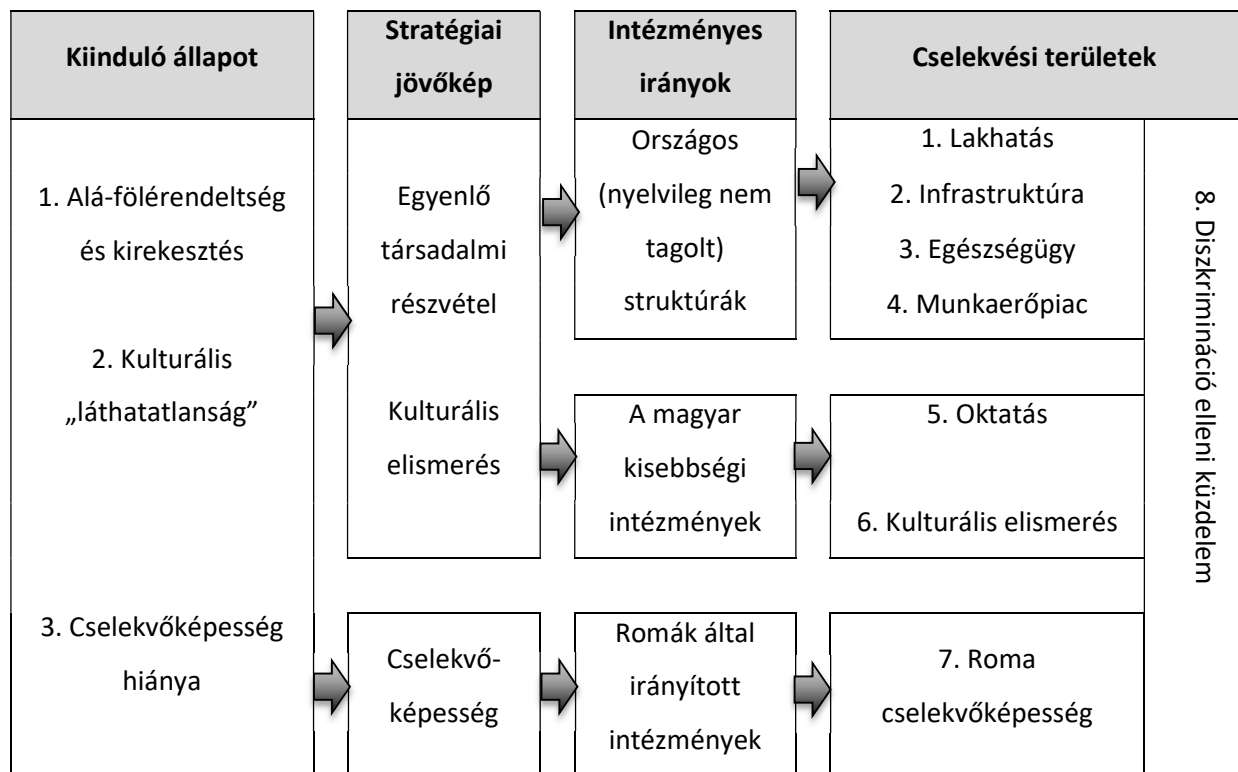
Az 1. ábra a Hargita megyei romastratégia alapelképzelését foglalja össze:

- Első lépésben – a megye roma közösségeire, illetve a roma-nem roma viszonyra kiterjedő kutatás alapján – meghatározzuk azt a **kiinduló állapotot**, amin változtatni szeretnénk. Ezt, röviden és kissé leegyszerűsítve, három elem határozza meg, nevezetesen: (1) a kirekesztettség, vagyis, hogy a romák meg vannak fosztva az egyenlő társadalmi részvétel lehetőségétől; (2) a kulturális láthatatlanság, vagyis, hogy a roma kulturális örökség nem jelenik meg a térségre vonatkozó reprezentációkban; (3) a roma cselekvőképesség hiánya, ami miatt a romák nem, vagy alig tudnak beleszólni az életüket befolyásoló politikai és intézményes döntésekbe.
- Második lépésben meghatározhatunk egy **stratégiai víziót**, ami az előbbieket ellentéte, vagyis a romák egyenlő társadalmi részvételére, a romák kulturális elismerésére és a cselekvőképes roma közösségre vonatkozik.
- Harmadik lépésben azokat az **intézmény-típusokat** határozzuk meg, ahol az előbb említett elemek (vagyis a roma részvétel, kulturális elismerés és cselekvőképesség)

megvalósulnak. Ezek lehetnek országos, nyelvileg nem tagolt struktúrák, magyar kisebbségi intézmények, illetve a romák által irányított külön intézmények.

- Negyedik lépésben a **cselekvési területeket** határozzuk meg, amelyek, a roma cselekvőképesség kivételével átfedést mutatnak az országos stratégiában szereplő beavatkozási területekkel. Az egyes cselekvési területeket ugyanakkor a szerint csoportosítjuk, hogy a roma részvétel ezekben a vonatkozásokban az országos struktúrákon, a magyar kisebbségi intézményeken, vagy romák által irányított intézményeken keresztül valósul meg.

1. A Hargita megyei romastratégia víziója és cselekvési területei

1.3.1. Kiinduló állapot

A romák jelenlegi helyzetét három egymással összefüggő tényező mentén írhatjuk le. Az első elem, hogy a romák és nem romák közötti viszonyt még ma is egy **szigorú alá-fölérendeltség** jellemzi, ami egy rangsorolt csoportrendszer jellemzőit mutatja.⁶ Egy rangsorolt csoportrendszer legfontosabb jellemvonása, hogy a társadalmi státus és a csoport-hovatartozás között szoros összefüggés figyelhető meg. Az egyértelmű státus-hierarchia, ami a romákhoz automatikusan marginális státust kapcsol, természetesen nem azt jelenti, hogy ne lennének jól szituált romák. Általános azonban, hogy a romák felemelkedését a többség gyanakodva és morális fenntartásokkal kezeli,⁷ aminek következtében a jól szituált romák sem részesülnek abban a státus-elismerésben, mint a hasonló helyzetben lévő nem romák. A kialakuló presztízshierarchia (amiben a romák alul, a nem romák pedig felül vannak) meglehetősen egyértelmű, olyannyira, hogy azt gyakran maguk a romák is interiorizálják. Így, miközben Erdélyben például a magyarsághoz való tartozás nem egy egyértelmű státus-indikátor és semmi esetre sem társadalmi stigma, addig a roma csoport-hoz való tartozás társadalmi stigmaként jelenik meg, amihez a közvélekedés marginális státust kapcsol.

Az alá-fölérendeltségre épülő csoportrendszerben mind a hétköznapi viszonyokat, mind a különböző intézményekhez való viszonyt a romákkal szembeni társadalmi **kizárás** határozza meg. A hétköznapi viszonyokban a különböző társadalmi kapcsolatok (személyes viszonyok) nagyfokú zártsággal jellemezhetők, amit a romákkal való érintkezésre (kapcsolattartásra, étkezésre, közös térhasználatra, vegyes házasságokra) vonatkozó tabuk egészítik ki. A különböző – romák által is használt – intézmények esetében a

⁶ Lásd Horowitz, Donald (1985): *Ethnic Groups in Conflict*. UCLA Press, Berkeley.

⁷ A jól szituált romákkal a többség gyakran alvilági kapcsolatokat asszociál, státus-szimbólumaikat („cigány paloták”, luxusautók stb.) pedig elutasítja. Gyakori, hogy a cigány közösségen belüli kizsákmányolási formákat (pl. az uzsora amúgy ténylegesen létező jelenségét) a többség túlhangsúlyozza, úgy kezeli, mintha azok függetlenek lennének a társadalom egészében megnyilvánuló egyenlőtlenségi és kizsákmányolási viszonyoktól.

többségi kontroll jellemző. Vagyis a romáknak nagyon kevés ráhatásuk van az általuk használt iskolák, egészségügyi intézmények, helyi közigazgatási hivatalok működésére. A romákkal szemben a hétköznapiakban megnyilvánuló előítéletek közepette ez a romák egyenlő részvételét is ellehetetleníti.

A következő jellemző a romák **kulturális „láthatatlansága”**. Ez annak a következménye, hogy a térségre vonatkozó kulturális, politikai, történelmi, vagy akár statisztikai reprezentációkat a nem roma elitek monopolizálják. Ennek betudhatóan a romák nem (vagy csak szórványosan) szerepelnek a népszámlálási adatsorokban, jelenlétük pedig nem rögzült a térségre vonatkozó történelmi narratívákban és reprezentatív kulturális alkotásokban, nincsenek a romák jelenlétére utaló köztéri alkotások, vagy történelmi emlékezethelyek.

Végül a romák helyzetét az igen korlátozott **politikai és intézményes cselekvőképesség** is meghatározza. Ennek egyik elemét, nevezetesen, hogy a romák nincsenek jelen az általuk használt közintézmények vezetésében, már érintettük. További elem, hogy a politikai képviselőket, illetve a helyi politikai döntéshozatalt is a nem roma elitek sajátítják ki, egy olyan intézményes rend keretében, ahol a romák nem jelennek meg politikailag szervezett csoportként. Így sem szociális szükségleteik, sem kisebbségi jogaik nem artikulálódhatnak.

1.3.2. Stratégiai jövőkép

A rangsorolt csoportrendszer (vagy etnikai kasztrendszer) természetesen soha nem biztosította a romák számára az emberi méltóságban való egyenlőséget, azonban a

múltban valamifajta **stabilitást** jelentett a romák és nem romák együttélésében és együttműködésben:

„A cigány társadalom és a magyar gazdatársadalom közti kapcsolatot respekttel teli volt. Ősszel és télen jöttek a cigányok. Asszonyom és Gazduram volt a megszólítás. Édesanyámhoz jöttek, hogy Asszonyom van egy kupa fuszulyka, úgy mondták. Egy kupa fuszulyka, vagy egy kupa puliszkaliszt. Meg ehhez hasonló. Felírták, hogy: Máriskó elvitt két kupa puliszkalisztet. Ez egy napszám. Vagy, elvitte a pityókát, elvitte a hagymát. Ezeket mind egytől egyig felírták. És akkor ennyi napszám. Mert megegyeztek, hogy na ezért eljössz egy nap dolgozni. És felkeltek, jöttek kapálni, pityókát ültetni, aratni. Azért jött, mert tudta, hogy ha nem megyek, akkor ősszel a kaput hiába nyitja be, hogy: Gazduram. Mert akkor azt mondja a Gazduram, hogy csukd be s menj dolgozdra. Tehát innen indult el az én időmben a magyar-cigány együttélés.” (Nem roma interjúalany)

Egyértelmű azonban, hogy múltban stabilitást nyújtó és nyomaiban ma is fellelhető rangsorolt csoportrendszer nem tartható fenn. A bomlás okai egyrészt ideológiai, másrészt gazdasági-társadalmi jellegűek. Az ideológiai okok között az emberi jogi megközelítés, diszkrimináció-mentesség és az egyenlő emberi méltóság melletti elköteleződést emelhetjük ki. A Hargita megyei romastratégia értelemszerűen ezeknek az értékeknek a talaján áll. Ennél azonban lényegesebb, hogy egy ezzel ütköző megközelítésmód (mondhatni a jelenlegi intézményes és társadalmi gyakorlat) nem tartható fenn az Európai Unió és Románia roma inklúziós politikájának a kontextusában. Az egyenlő emberi méltóság és egyenlő társadalmi részvétel iránti igényt maguk a roma szereplők is megfogalmazzák, amikor a meglévő intézményes és politikai kontextusban

nem hajlandók az „egyenlőtlenség előfeltevését” elfogadni. Így például az oktatási szegregáció széles körben elterjedt gyakorlata ma a legtöbb roma számára egyértelműen diszkriminációs helyzetként jelenik meg, vagyis ez a nemrég magától értetődő oktatási forma nehezen tartható fenn.

Az emberi jogi megközelítés térnyerése mellett a társadalmi és gazdasági folyamatokat is érintenünk kell, amelyek szintén aláássák a korábban sok roma által is elfogadott alá-fölérendeltséget. Az Európai Unió csatlakozást követő periódus egyik legjelentősebb társadalmi változása az informális mezőgazdasági szektor összeszűkülése, a fenti interjúrésztben is megjelenő patrónus-klineszi viszonyok lebomlásával is járt. Másrészt, a külföldi vendégmunka jelentőségét kell ismét hangsúlyoznunk/kiemelnünk, ami az elmúlt fél évtizedben robbanásszerű növekedést mutatott a roma közösségekben és nagyban hozzájárult a kasztszerű viszonyok lebomlásához.

A fenti folyamatok oda vezettek, hogy amennyiben a társadalmi kohéziót és békét fenn akarjuk tartani, a romák és nem romák együttélésében új egyensúlyt kell kialakítanunk, ahol a romák a helyi társadalom integráns részét képezik. Ez az **új egyensúly** pedig immár nem alapulhat máson, mint a romák **egyenlő társadalmi részvételén**, illetve a maihoz viszonyított jóval nagyobb **szubsztantív egyenlőségen**, ahol az egyenlőség nem csupán formális jogi értelemben létezik, hanem az erőforrásokhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés tekintetében is. Egy új egyensúly kialakítása értelemszerűen magában foglalja a rangsorolt csoportrendszer (etnikai kasztrrendszer) maradványainak a felszámolását is. Az egyenlő társadalmi részvétel víziója egyben a diszkrimináció különböző formái elleni küzdelmet, a társadalmi távolságok csökkentését, a fizikai és mentális határok átjárhatóvá tételét igényli.

A romák kiszolgáltatottságát előidéző helyzetek megszüntetéséhez vagy csökkentéséhez szükség van a többség érzékenyítésére, illetve a romákkal kapcsolatos viszonyulás radikális átalakulására. A romániai kisebbségpolitika az identitáshoz való jogra is

hangsúlyt fektet, ami az országos roma stratégiában az identitásmegőrzésre vonatkozó cselekvési irányban jelenik meg. A Hargita megyei roma stratégia ezt az aspektust a **kulturális elismerés** címszó alatt tárgyalja, ami nem csupán a roma identitás megőrzésére összpontosít, hanem arra is, hogy a romákhoz kapcsolódó kulturális értékek és termékek a térség **kulturális örökségében** is a megfelelő helyükre kerüljenek, a megyében működő kulturális intézmények (illetve a nem roma lakosság) pedig befogadóbb legyen a roma tapasztalatok irányában.

Stratégiai jövőképünk további fontos eleme a **roma cselekvőképesség**, ami a roma civil szervezetek megerősítésével, a roma értelmiség támogatásával, illetve a romák politikai képviselőitének biztosításával valósítható meg.

1.3.3. Intézményes irányok

Ahogy már érintettük, a Hargita megyei romastratégia (az országos stratégiához hasonlóan) elfogadja az Európai Bizottság integratív (vagyis a többséggel közös intézményeket előnyben részesítő) megközelítését. Ennek az elvnek az elfogadása azonban nem lehet mechanikus és további adaptációt igényel.

A megyében élő romák nagy többsége, mintegy 93 százaléka magyar anyanyelvű, aki a mellett, hogy magyarul beszél és (részben) magyar identitású, több szállal kapcsolódik a **kisebbségi magyar intézményekhez**: gyermekeit magyar iskolába járatja, magyar pártokra (döntően az RMDSZ-re) szavaz, magyar egyházakhoz tartozik. Ez a sajátos helyzet nem függetleníthető Románia kisebbségpolitikájától, amely egyrészt kifejezetten támogatja az kisebbségek politikai (ön)szerveződését és saját pártjaikon keresztül történő politikai részvételét, másrészt lehetővé teszi egy erős mezo-szintű kisebbségi intézményrendszer kialakítását, amit nem melleleg államilag is támogat. A magyarok

esetében ez egy erős kisebbségi intézményrendszer kialakulásához vezetett, különösen az olyan magyar többségű területeken, mint Hargita megye. A magyar anyanyelvű romák társadalmi integrációja is (legalább részlegesen) ezen a kisebbségi intézményrendszeren keresztül valósulhat meg.

Ugyanakkor a romák helyzete (függetlenül attól, hogy milyen anyanyelvűek) az **országos struktúráktól**, közpolitikáktól és programoktól is függ. Egy sor területen, az egészségügyi ellátástól a fejlesztéspolitikákig nem is léteznek nyelvileg elkülönülő kisebbségi intézmények. Mi több, valójában a magyar kisebbségi intézmények is (különösen, ha közintézményként működnek) az országos struktúrákba ékelődnek. Ez talán az oktatás esetében a legnyilvánvalóbb, ahol a magyar iskolák (a román nyelven tanító intézményekhez hasonlóan) egy erősen centralizált rendszerben működnek. Hasonló a helyzete a helyi közigazgatásnak (megyei tanácsnak, polgármesteri hivataloknak), amelyekben ugyan meghatározó szerepben lehetnek a kisebbségi magyar politikusok, de ezek mégis az országos közigazgatási struktúra részét képezik.

Ezt a kettősséget figyelembe véve, a Hargita megyei roma stratégia abból indul ki, hogy a romák egyenlő társadalmi részvétele mind az országos struktúrákban (a nyelvileg nem tagolt intézményekben), mind a magyar kisebbségi intézményekben meg kell valósuljon.⁸ Vagyis miközben egyenlő hozzáférést kell biztosítani számukra a különböző fejlesztési programokhoz, az egészségügyi ellátáshoz, a kisebbségi (magyar nyelvű) intézményeken belüli marginális helyzetüket is meg kell szüntetni. Biztosítani kell, hogy a magyar nyelvű oktatásban való részvételük ne szegregált formában történjen, hogy az egyházi közösségeknek társadalmi és lelkeségi értelemben egyenrangú tagjai legyenek, hogy a magyar kulturális életben részt vehessenek.

⁸ Ez utóbbi természetesen csak a magyar nyelvű (és magyar intézményekhez kapcsolódó) romák esetében érvényes. Egyes roma csoportok, mint a megye északi részén élők, vagy a románandrásfalviak nem kapcsolódnak magyar intézményekhez.

Végül szükséges kiemelni, hogy a roma cselekvőképesség alatt egyszerre értünk aktív állampolgári részvételt és kisebbségi (vagyis kollektív) politikai és intézményes cselekvést. Az országos romastratégia az aktív állampolgári részvételt kizárólag egyéni szinten határozza meg és a többséggel közös intézményeken keresztül képzei el, miközben a tágabban vett román kisebbségpolitika támogatja a kisebbségi érdekvédelmi és egyéb szervezetek létrejöttét. A Hargita megyei romastratégia tudatosan reflektál erre az ellentmondásra, amikor külön irányként tárgyalja a roma cselekvőképességet (amit megkülönböztet az aktív állampolgári részvételtől). A kisebbségi cselekvőképesség kifejlődéséhez általában véve kisebbségi intézményekre van szükség, vagyis olyan szervezetekre, amelyeken belül nem érvényesül a többség dominanciája. Ezekre azért van szükség, mert az alávett csoportokhoz tartozók csak ezeken keresztül fejleszthetik ki azokat az álláspontokat, amelyeket majd egy következő fázisban a többségi intézményekkel szemben is képviselni tudnak. Vagyis a cselekvőképesség megerősítéséhez külön roma intézményekre, nevezetesen civil szervezetekre, valamilyen politikai képviseleti formára és roma értelmiségre is szükség van. Ezekre stratégiánk szintén kitér.

1.3.4. Cselekvési területek

A cselekvési területek meghatározásában az országos roma stratégiából indultunk ki, amely 7 ilyen irányt határoz meg, nevezetesen a lakhatást, az infrastrukturális fejlesztést, az egészségügyhöz való hozzáférést, a foglalkoztatást, az oktatást, kulturális elismerést és a diszkriminációellenes küzdelmet. Ezt egy nyolcadik cselekvési területtel, a roma cselekvőképesség facilitálásával egészítettük ki. Ahogy már érintettük, a cselekvési területeket több kategóriába soroljuk. Négy területen, a lakhatás, infrastruktúra, az egészségügy és a foglalkoztatás vonatkozásában a romák egyenlő társadalmi részvétele

az országos, nyelvileg nem tagolt struktúrákon keresztül kell megvalósuljon. Az oktatás, illetve a kulturális elismerés vonatkozásában a magyar kisebbségi intézményeken belüli változásokra van szükség, hisz a roma inklúzió ezeken belül történik (a magyar nyelvű és kisebbségi magyar intézményekhez kötődő romák esetében). A roma cselekvőképességhez külön, romák által irányított intézményes struktúrára (érdekképviseleti és civil szervezetekre) van szükség. Végül, a diszkrimináció elleni fellépés egy olyan cselekvési irány, ami az összes eddig felsorolt területre, illetve intézménytípusra, vagyis a nyelvileg nem tagolt országos struktúrákra, a kisebbségi intézményekre, mi több magukat a romák által irányított intézményekre is vonatkozik. Az olyan újonnan alakított, romák által irányított intézményeken belül, mint például a roma civil szervezetek, vagy a politikai képviselet intézményei, a nőikkel szembeni kizárást elkerülendőnek tartjuk. Ugyanakkor tudatában vagyunk annak, hogy egy sor meglévő roma intézményen belül patriarchális viszonyok uralkodnak, ami a (nyilvánvalóan informális) kulturális autonómia és a kisebbségi intézményeken belüli egyenlő részvétel kívánalma közötti konfliktushoz vezethet. Ezekben az esetekben az eseti megközelítést, a roma közösségen és a szélesebb nyilvánosságon belüli őszinte párbeszédet tartjuk szükségesnek.

2. Regionális sajátosságok

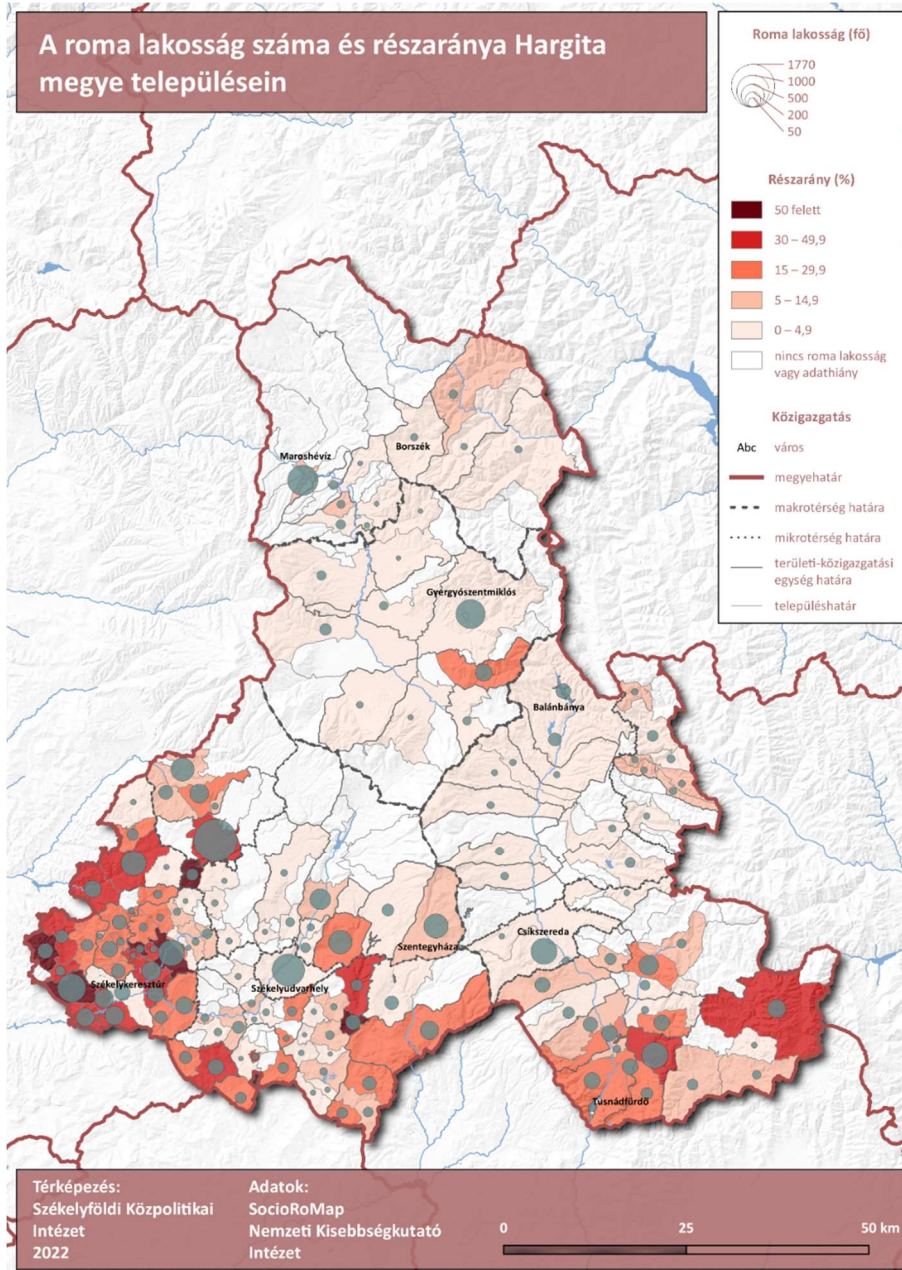
2.1. A Hargita megyei roma népesség

A hivatalos adatfelvételek nem csupán létrehozhatnak, hanem el is rejthetnek csoportokat. Hargita megyében ez történik a népszámlálásokon a romák vonatkozásában. A 2021-es népszámlálás 4928 romát mutatott ki Hargita megyében, ami egyértelműen kisebb a környezetük által romának tekintettek és a magukat különböző kontextusokban romának vallók számánál is. A Hargita Megyei Mélyszegénység Munkacsoport vizsgálata szerint az alul-számlálás okai sokrétűek, a legfontosabb szempont azonban kétségkívül a nem roma elitek hivatalos reprezentáció fölötti kontrollja, ami a romák nem-regisztrálására vonatkozó konszenzusban (*regime of not counting*) öltött testet. Miközben a magyar elitek számára a Székelyföld magyar jellegének politikai jelentősége van, addig a romák jelenlétének senki nem tulajdonít valós politikai tétet. A régió magyar jellege a romák intézményes következményekkel járó döntéseiben (pártválasztás, iskolaválasztás) is visszaigazolódik, miközben a roma szereplők politikai súlya csekély.

A 2023 februárjában lefolytatott konzultációs kérdőívek adatai szerint a megyében 22.262 roma él, ami 4,6-szorosa a népszámláláson regisztráltaknak és a megye népességének 7,6 százalékát teszi ki. A megyén belül Udvarhelyszéken legmagasabb a romák száma és aránya. Az itt élő közel 14,5 ezer roma az udvarhelyszéki össznépesség 12,8, a Hargita megyében élő romák 65 százalékát teszi ki. Ezen belül Székelykeresztúr környékét, illetve a Sóvidéket kell kiemeljünk, ahol a romák aránya 27, illetve 24 százalékos. A Csíkban élő mintegy 5223 roma adataink szerint a népesség 5 százalékát teszi ki. A régió belüli a romák Alcsíkon koncentrálnak, ahol a teljes népesség 12,3 százalékát teszik ki. A

Gyergyóban élő 1372 roma 2,8, a Maroshévíz környékén élő 1160 roma pedig 4,6 százalékát teszi ki a teljes népességnek.

2. A roma lakosság száma és részaránya Hargita megye településein

3. Romák, illetve a magyarul beszélő romák száma és aránya Hargita megyében

	Romák száma	%	Száma	% a romákon belül
Hargita megye	22 252	7,6	20 794	93,4
Csík (összesen)	5223	5,0	4793	91,8
Csíkszereda	669	1,9	669	100
Alcsík	3419	12,3	3419	100
Felcsík	1135	2,7	705	62,1
Udvarhely (összesen)	14 516	12,8	14 265	98,4
Székelyudvarhely	1000	3,2	1000	100
Keresztúr	6095	26,8	5863	96,2
Sóvidék	3154	24,4	3154	100
Hegyalja	2232	7,8	2232	100
Homoród-Küküllő	2035	11,6	2016	100
Gyergyó	1372	2,8	1336	97,4
Maroshévíz	1160	4,6	400	34,5

Forrás: A Hargita megyei romastratégia községszintű konzultációja (2023 február)

2.2. Területi elhelyezkedés, lakóhelyi szegregáció

A romák és nem romák közötti viszony lényegi eleme a merev térbeli elkülönülés és a romák térhasználatának korlátozása. Ennek több elemét különíthetjük el: (1) a romák marginális, falusi településeken való koncentrálódását, (2) a településeken belüli területi szegregációt és (3) a romák korlátozott térhasználatát (a közterek használatában megmutatkozó diszkriminációt).

(1) A Hargita megyében élő romák **80,3 százalék**a él **falvakon**, ami önmagában is mutatja az erőteljes területi marginalizációt. Ez a helyzet elsősorban a korábbi szelektív belső vándormozgalmi folyamatok következménye. Hargita megyén belül az urbanizáció és az iparosítás az 1968-as területi átszervezést követően kapott lendületet, amikor a terület Csíkszereda központtal önálló adminisztratív egységgé vált. Az iparfejlesztés elsősorban a megyeszékhelyre (gépgyártás, sörgyár, faipar) és Székelyudvarhelyre (fém- és fafeldolgozás) koncentrált, de e mellett Székelykeresztúr, Gyergyószentmiklós,

Szentegyháza és Maroshévíz sem maradt ki belőle. Az iparosítással párhuzamosan a falusi népesség városra áramlása is megkezdődött. A hat városközpont népessége 1956 és 1992 között közel háromszorosára, 53 ezerről 146 ezerre duzzadt, miközben roma-nem roma vonatkozásban igen erős szelekció érvényesült. A városba költözők között a romák nagymértékben alul voltak reprezentálva, mégpedig a diszkriminatív lakhatási és foglalkoztatási politika következtében. Ez egyben azt jelenti, hogy a falusi perifériákon (ellentétben azzal, ahogy ez a nem romák fantáziavilágában megjelenik) általában nem a romák beköltözése, hanem a nagyfokú roma immobilitás áll az aránynövekedés mögött.

(2) A Hargita megyei romák 68 százaléka él telepeken⁹, ami kis mértékben meghaladja a romániai, illetve az erdélyi átlagot (ahol a romák mintegy kétharmada él telepen). Regionálisan a telepen élők aránya Csíkban és Gyergyóban a legmagasabb, ahol a romák 74, illetve 72 százaléka él telepen. Udvarhelyszéken összességében a romák 66 százaléka él telepen, jelentős azonban a kistérségek szerinti eltérés: míg a Hegyalja kistérségben a romák 90, a Sóvidéken pedig 77 százaléka él telepen, addig Keresztúr környékén ez az arány 50 százalék alatt marad. Összességében jóval magasabb a telepen élők aránya a városokban: 78 százalék, a falusi településekre jellemző 65 százalékkal szemben.

⁹ A romatelep kifejezést leíró értelemben használjuk és a romák területi koncentrációját értjük alatta. A továbbiakban tárgyaljuk, hogy ez milyen mértékben jár a szegénység területi koncentrációjával és területi stigmával. Ehhez kapcsolódóan a telepek egy árnyaltabb tipológiáját adjuk.

4. A telepen élő romák aránya

	Romák száma	Telepen él	%
Hargita megye	22 252	15 160	68,1
Csík (összesen)	5223	3855	73,8
Csíksereda	669	565	84,5
Alcsík	3419	2439	71,3
Felcsík	1135	851	75,0
Udvarhely (összesen)	14497	9586	66,0
Székelyudvarhely	1000	835	83,5
Keresztúr	6095	2962	48,6
Sóvidék	3154	2423	76,8
Hegyalja	2232	2012	90,1
Homoród-Küküllő	2016	1354	66,2
Gyergyó	1372	983	72,1
Maroshévíz	1160	736	63,5

Forrás: A Hargita megyei romastratégia községszintű konzultációja (2023 február)

Stratégiánk 1. mellékletében a romák, illetve a telepeken élő romák számát tüntettük fel községek és települések szerint.

3. Helyzetleírás

3.1. Lakhatás

Ahogy érintettük, a megyében élő romák több mint kétharmada, mintegy 15 ezer személy él romatelepeken. A kutatásunk során a megyében 130 romatelepet azonosítottunk be, amiből 129 telep esetében rendelkezünk részletes adatokkal.¹⁰ A 130 telep közül 38 telepet írtunk össze Csíkban (22-őt Alcsíkon), 71-et Udvarhelyen és 13-at Gyergyóban, 8-at pedig Maroshévíz környékén. A lakhatás, illetve az infrastrukturális fejlesztés vonatkozásában stratégiánk ezekre a lakóövezetekre összpontosít.

5. A romatelepek száma és mérete Hargita megyében

	Összes telep	Mikrotelep (50 fő alatt)	Kis telep (50-150 fő)	Közepes telep (150-300 fő)	Nagy telep (300 fő felett)
Hargita megye	130	46	53	16	13
Csík (összes)	38	17	15	3	3
Csíkszereda	4	1	1	2	-
Alcsík	22	7	12	1	2
Felcsík	12	9	2	0	1
Udvarhely (összes)	71	21	30	11	9
Székelyudvarhely	4	1	2	-	1
Keresztúr	26	7	11	7	1
Sóvidék	8	-	3	1	4
Hegyalja	15	4	7	2	2
Homoród-Küküllő	18	9	7	1	1
Gyergyó	13	7	3	3	-
Maroshévíz	8	2	5	-	1

Forrás: A Hargita megyei romastratégia községi szintű konzultációja (2023 február)

Érdeemes kiemelni, hogy ez a nagy telepszám bizonyos értelemben csalóka, ugyanis 46 esetben úgynevezett „mikrotelepről” van szó, ahol az ott élők száma 50 fő alatt marad. Kis

¹⁰ Egy esetben, a csíkcekefalvi romatelepe esetében, nem sikerült konzultációs kérdőívet kitölteni.

méretük miatt a mikrotelepeket nem is tekinthetjük feltétlenül szegregált lakóövezeteknek. Számbavételüket és felsorolásukat az informális lakóövezetekre vonatkozó 151/2019-es törvényből kiindulva láttuk szükségesnek, ez ugyanis az informális lakóövezetek méretbeli alsó határát 3 lakóépületnél húzza meg, így a mikrotelepek is felkerülhetnek az informális lakóövezetek Fejlesztési, Közmunkaügyi és Adminisztrációs Minisztérium (MDLPA) által vezetett listájára.

Miután a mikrotelepeket is számba vettük, az összeírt telepeken átlagosan 122 személy él, ami jóval kevesebb, mint a romániai és az erdélyi átlag (lásd a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet SocioRoMap vizsgálatát). A lakosok száma csupán 13 telep esetében haladja meg a 300 főt, azonban azt is érdemes megjegyezni, hogy a telepeken élő romák közel 38 százaléka él ezeken a nagyobb méretű telepeken. A legnagyobb méretű roma lakóövezetek a korondi Ölves (710 személy), Tanórok (590 személy) és Sokad (470 személy), a balánbányai Florilor utca (700 személy), a székelyudvarhelyi Budvár lakónegyed (600 személy), a zetelaki Gátmegett (520 személy), a csíkkozmási Gödör (500 személy), a székelyszenterzsébeti Puszták (500 személy), a parajdi Baromtér, vagy Cigányok utcája (450 személy), a szentegyházi „Cigányblokk” (370 személy), a kászonfeltízi romatelep (360 személy), a maroshévízi Bácspatak, vagy Târgului utcai telep (349 személy), illetve Homoródalmáson a Patak és Zsigmondok utcai telep (300 személy).

A kutatás, illetve a konzultáció során összeírt roma telepek listáját, illetve a továbbiakban tárgyalt néhány fontos jellemzőjét stratégiánk 2. melléklete tartalmazza.

6. A telepen élő romák megoszlása a telepek mérete szerint

	Összes telepen élő roma	Ebből (%)			
		Mikrotelep (50 fő alatt)	Kis telep (50-150 fő)	Közepes telep (150-300 fő)	Nagy telep (300 fő felett)
Hargita megye	15 160	9,9	28,6	23,8	37,7
Csík (összes)	3855	13,6	36,3	17,4	32,7
Csíksereda	565	3,7	23,4	72,9	0,0
Alcsík	2439	9,3	44,8	10,7	35,3
Felcsík	851	32,5	20,4	0,0	47,0
Udvarhely (összes)	9586	6,9	25,5	24,8	42,9
Székelyudvarhely	835	4,8	23,4	-	71,9
Keresztúr	2962	7,3	29,9	45,9	16,9
Sóvidék	2423	-	10,4	10,3	79,2
Hegyalja	2012	4,6	30,8	25,9	38,8
Homoród-Küküllő	1354	23,1	36,2	18,3	22,5
Gyergyó	983	25,7	17,8	56,5	-
Maroshévíz	736	9,5	43,1	-	47,4

Forrás: A Hargita megyei romastratégia közszépszintű konzultációja (2023 február)

Érdeemes megjegyezni, hogy ugyan a községvezetés a 130 összeírt lakóövezetet romatelepként tartja számon, az itt lakók nem mindannyian romák.¹¹ A nem romák jelenléte a balánbányai Florilor utcai, a székelykeresztúri Zata utcai telepeken, illetve a korondi többségében romák által lakott övezetekben hangsúlyos, de valójában a többi telep esetében sem beszélhetünk teljes homogenitásról. Akár úgy is fogalmazhatunk, hogy a homogenitást a többségi kizárás, illetve a telepekhez kapcsolódó stigmák hozzák létre.

¹¹ A roma etnikum társadalmi konstrukciója összetett. Ezt a kérdést a Hargita megyei romákra vonatkozó kutatás elemzi részletekbe menően. Lásd Kiss-Sólyom: *A kisebbség kisebbsége*.

3.1.1. Területi kizárás és stigma

A területi kizárás és stigmatizáltság jó mutatója, hogy mennyire tekintik az adott romatelepet a településen lakók úgymond „no-go zone”-nak, vagyis olyan területi zárványnak, ahova, amennyiben tehetik, nem lépnek be.

7. A romatelepek területi stigmatizáltsága: „no-go zone”-ok

		Telepek		Telepen lakó romák		
		Összes	"No go zone"	Összes	"No go zone"-ban él	
					Szám	%
Hargita megye összesen		129	43	15141	6994	46,2
Régió	Csík (összes)	38	18	3855	2550	66,1
	Csíkszereda	4	4	565	565	100
	Alcsík	22	12	2439	1868	76,6
	Felcsík	12	2	851	117	13,7
	Udvarhely (összes)	71	25	11286	4444	39,4
	Székelyudvarhely	4	2	835	735	88,0
	Keresztúr	26	6	2962	1013	34,2
	Sóvidék	8	0	2423	-	-
	Hegyalja	15	4	2012	1174	58,3
	Homoród-Küküllő	18	3	1335	432	32,4
	Gyergyó	13	6	983	587	59,7
	Maroshévíz	8	4	736	503	68,3
Telep mérete	Mikrotelep (50 fő alatt)	46	7	1503	186	12,4
	Kis telep (50-150 fő)	53	19	4328	1722	39,8
	Közepes telep (150-300 fő)	16	10	3601	2197	61,0
	Nagy telep (300 fő felett)	13	7	5709	2889	50,6
Település típus	Város	22	16	3910	3210	82,1
	Falu	107	27	11231	3784	33,7

Forrás: A Hargita megyei romastratégia községszintű konzultációja (2023 február)

A stratégia konzultációs kérdőíve szerint 43 telep, az összes telep egyharmada tekinthető „no-go zone”-nak, közel 7000 lakossal, ami a Hargita megyei romák 46 százalékát teszi ki. A területi stigmatizáltság regionálisan településtípus és a telep mérete szerint változik.

- A telepek stigmatizáltsága erősebb a megye keleti részében, vagyis Csíkban (ezen belül Alcsíkon és Csíkszeredában), Gyergyóban és Maroshévíz környékén. Az itt élő romák közel kétharmada él „no-go zone”-okban.
- A mikrotelepek, amelyek nagyobb eséllyel találhatók a települések belső részein, kisebb eséllyel jelennek meg „no-go zone”-ként a nem romák számára. A 46 mikrotelepből 7 „no-go zone”, a mikro-telepeken élők 12 százalékával. Ezzel szemben a 150 és 300 fő közötti, illetve a 300 főnél nagyobb telepek többsége „no-go zone”.
- Talán a leglényegesebb elem, hogy a 22 városi roma lakóövezet közül 16 „no-go zone” és a telepeken élő városi romák 82 százaléka él ilyen telepen. Ezzel szemben a 108 falusi telep közül „csupán” 27 no-go-zone, a falun élő romák egyharmadával. Vagyis városokon inkább szabály a területi stigmatizáció, a romák és nem romák közötti nagyobb mentális távolság, mint falvakon. Az összeírt városi telepek közül a balánbányai Florilor utcai, illetve a szentegyházi „Cigányblokk” és „Cigánydomb” képeznek kivételt (vagyis ezek nem jelennek meg az ott élő számára „no-go zone”-ként).

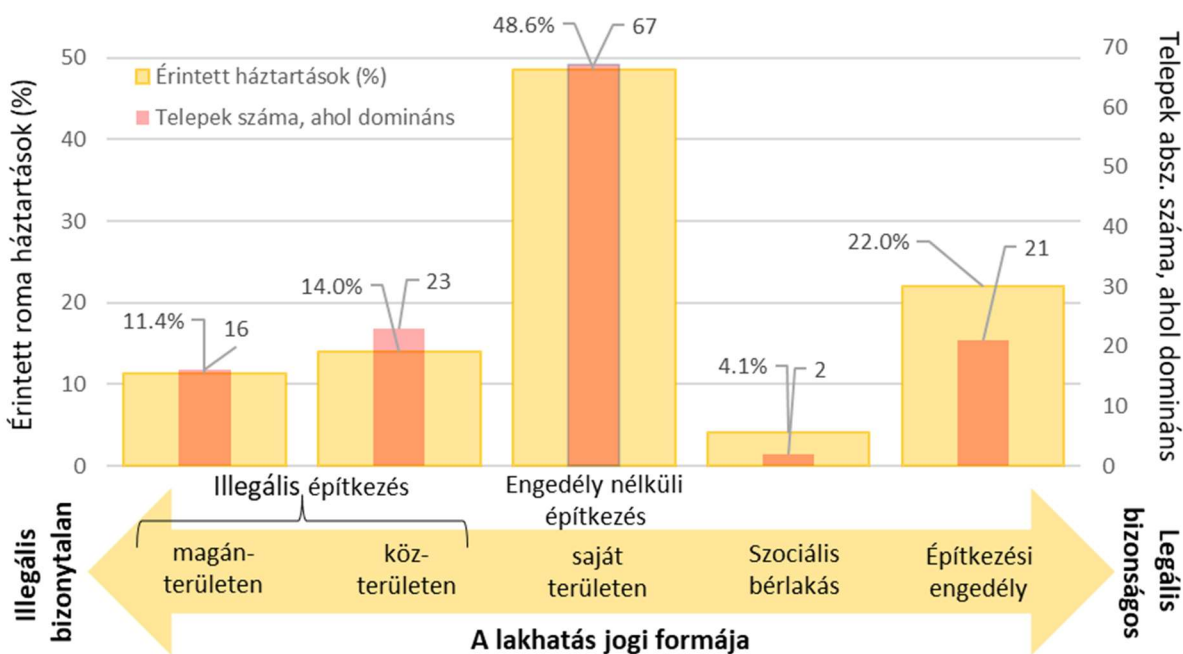
3.1.2. Informális lakóövezetek

A lakhatás vonatkozásában a romatelepek telekkönyvi helyzete jelenti a kulcsproblémát, hisz a stratégia által javasolt beavatkozásoknak is a telekkönyvi helyzet rendezése, az informális lakóövezetek formalizálása lehet az első lépése.

A Hargita megyei romastratégia konzultációja során jogi szempontból a lakhatás 6 különböző formáját különböztettük meg, amelyeket az informális/bizonytalan és formális/biztonságos lakhatás közötti skálán helyezhetünk el. A lakhatási formák a

következők: (1) illegális lakásfoglalás, (2) illegális építkezés magánterületen, (3) illegális építkezés közterületen, (4) engedély nélküli építkezés saját területen,¹² (5) szociális bérlakás, (6) saját tulajdonú lakás szabályos építkezési engedéllyel. A Hargita megyei romatelepek, illetve az itt lévő háztartások az alábbi ábrán látható megoszlást mutatják.

8. A telepek telekkönyvi helyzetének típusai

Forrás: A Hargita megyei romastratégia községszintű konzultációja (2023 február)

- A megyében nincs illegális lakásfoglalás által létrejött telep, 16 telep azonban mindenfajta legális alap nélkül épült fel magán-, további 23 pedig közterületen. Az összes romatelepen található háztartás mintegy negyede, 934 háztartás tartozik ebbe a két kategóriába. A teljes illegalitásban lévő telepek aránya magasabb

¹² Ezt a formát tovább lehet bontani a telekkönyvezett és nem telekkönyvezett (pl. zsebszerződéssel vásárolt) saját területre.

Csíkban (44 százalék), ezen belül Alcsíkon (51 százalék), Gyergyóban (36 százalék) és Maroshévíz környékén (45 százalék), illetve városokon (33 százalék).

- A telepeken élők közel fele (49 százalék) él a saját területén engedély nélkül épített házban. 67 telepen ez a lakhatás jellemző jogi formája. Az engedély nélküli, de saját területen történő építkezések aránya magasabb Udvarhelyszéken (56 százalék) és a falvakon (58 százalék).
- A teljesen legális/formális lakhatást a szociális bérlakások és az engedéllyel felépített lakóépületek képviselik. Az előbbiekben található a háztartások 4,1, az utóbbiakban 22 százaléka. A szociális bérlakás két telepen tekinthető domináns lakhatási formának, a balánbányai Florilor és a székelykeresztúri Zata utcai negyedekben. Szociális bérlakásokat kizárólag városokon találunk. A legális lakhatás (a teljesen illegális mellett) városon gyakoribb.

9. A telepek telekkönyvi helyzete régió és településtípus szerint

	Telepek száma	A lakhatás jellemző jogi formája			Háztartások száma	Ebből (%)			
		Illegális építkezés	Engedély nélküli építkezés	Építkezési engedély		Illegális építkezés	Engedély nélküli építkezés	Építkezési engedély	
Hargita megye	129	39	67	23	3725	25,4	48,6	26,1	
Régió	Csík (összes)	37	9	15	13	855	43,9	28,4	27,6
	Csík Szereda	4	0	2	2	137	66,4	19,0	14,6
	Alcsík	21	3	9	9	505	50,5	35,0	14,3
	Felcsík	12	6	4	2	213	13,6	18,8	67,6
	Udvarhely (összes)	71	10	42	19	2456	16,3	56,2	27,5
	Székelyudvarhely	4	1	0	3	213	24,4	0,0	75,6
	Keresztúr	26	4	13	9	791	27,4	47,0	25,7
	Sóvidék	8	2	6	0	590	0,0	72,9	27,1
	Hegyalja	15	2	7	6	527	22,4	51,6	26,0
	Homoród-Küküllő	18	1	16	1	335	4,2	91,6	4,2
	Gyergyó	13	3	6	4	224	36,2	53,6	9,8
	Maroshévíz	8	1	4	3	190	45,3	34,7	20,5
Tel. típus	Város	22	11	6	5	976	33,2	20,9	46,0
	Falu	107	28	62	18	2749	22,5	58,4	19,0

Forrás: A Hargita megyei romastratégia községi szintű konzultációja (2023 február)

Részben az informális lakhatással összefüggő probléma az ideglenes személyi igazolványok kérdése, ami azonban szinte kizárólag a városi településekre jellemző. A romatelepeken élő 14 év fölöttiek 15 százalékának van ideiglenes személyi igazolványa. Míg azonban ez az arány a falvakon csupán 0,4 százalékos, addig a városokban közel 55 százalék.

10. Az ideiglenes személyi igazolvánnyal rendelkezők száma és aránya településtípus szerint

	Ideiglenes személyi igazolvánnyal rendelkezők	
	Száma	Aránya (%)
Hargita megye	1303	14,9
Városok	26	0,4
Falvak	1329	54,6

Forrás: A Hargita megyei romastratégia községszintű konzultációja (2023 február)

Az alábbi táblázat az ideglenes személyivel rendelkező 14 év fölöttiek számát és arányát mutatja a megye városaiban található romatelepeken.

11. Az ideiglenes személyi igazolvánnyal rendelkezők száma és aránya a városi romatelepeken

Telep neve	Város	Lakhatás jogi formája	Ideiglenes személyivel rendelkezők	
			Száma	Aránya (%)
Pârâul Baciului	Maroshévíz	Illegális építés magánterületen	175	100
Somlyó 33	Csíkszereda	Illegális építés közterületen	170	100
Téglagyár	Gyergyószentmiklós	Illegális építés közterületen	125	100
Vízen túl	Székelykeresztúr	Illegális építés közterületen	81	100
Budvár	Székelyudvarhely	Szabályos építkezési engedély	80	22,2
Tavaszi utca 2	Csíkszereda	Illegális építés közterületen	79	100
Kárpátok utca	Gyergyószentmiklós	Illegális építés közterületen	75	100
Termés utca	Székelyudvarhely	Illegális építés közterületen	70	100
Zăpodea	Maroshévíz	Illegális építés magánterületen	56	100
Tavaszi utca 1	Csíkszereda	Engedély nélküli építkezés	40	36,4
Éltetőút	Székelyudvarhely	Illegális építés közterületen	36	100
Holló utca	Székelyudvarhely	Illegális építés közterületen	28	100
Malom I-IV	Gyergyószentmiklós	Illegális építés közterületen	27	100
Cigányblokk	Szentegyháza	Szabályos építkezési engedély	25	13,7
Kárahegy	Székelykeresztúr	Engedély nélküli építkezés	20	11,4
Florilor	Balánbánya	Szociális lakás	15	5,3

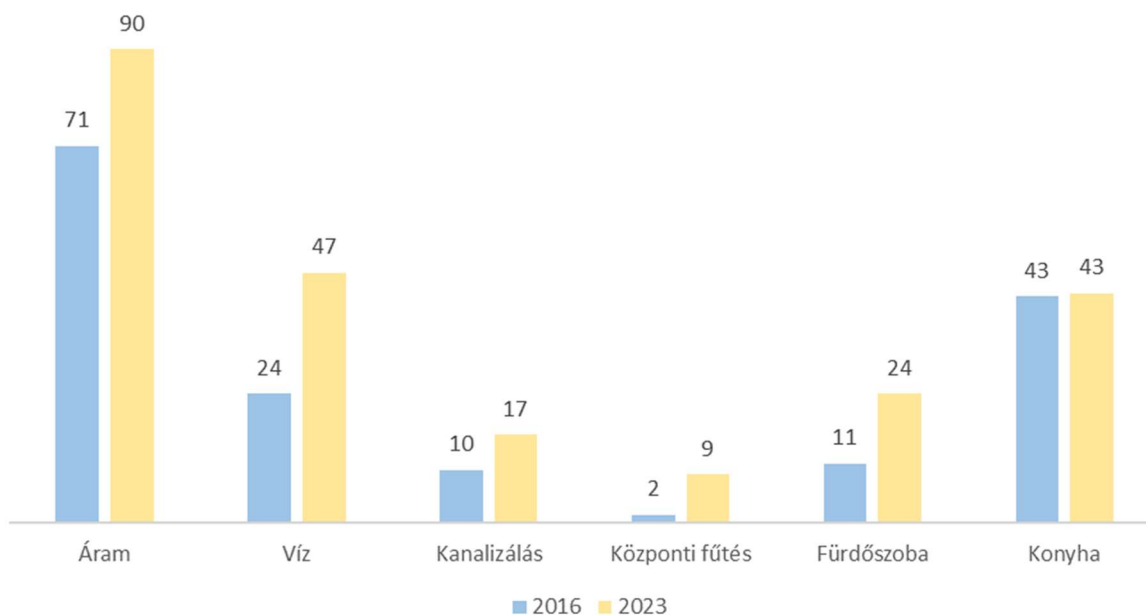
Forrás: A Hargita megyei romastratégia községi szintű konzultációja (2023 február)

3.2. Infrastruktúra

A 2016-ban lefolytatott SocioRoMap adatfelvétel szerint, a Hargita megyei romatelepek infrastrukturális felszereltsége az erdélyi és romániai átlagnál gyengébb volt, ami részben a megye kedvezőtlenebb helyzetével függött össze. Ekkor a telepeken lévő háztartások 71 százaléka volt ellátva árammal, 24 százaléka (a lakóépületen belüli) folyóvízzel, 10 százalékuk volt kanalizálva, míg központi fűtés (saját hőközpont, vagy távfűtés) csupán a

lakások 2 százalékában volt. A lakások 43 százaléka rendelkezett konyhával és 11 százalékuk pedig fürdőszobával.

12. A telepeken lévő háztartások infrastrukturális ellátottsága 2016-ban és 2023-ban

Forrás: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet (SocioRoMap); A Hargita megyei romastratégia községszintű konzultációja (2023 február)

A 2023 februárjában kitöltött konzultációs kérdőívek szerint az elmúlt 7 évben a romatelepeken (összességében) igen látványos infrastrukturális fejlődés ment végbe. Az árammal ellátott háztartások aránya 71-ről 90, a vízzel ellátott háztartásoké 24-ről 47, a központi fűtés 2-ről 9, a fürdőszobával rendelkező háztartásoké 11-ről 24 százalékra növekedett. Az infrastrukturális ellátottság javulása akkor is látványos és kétségtelen, ha számításba vesszük, hogy a SocioRoMap vizsgálat kevesebb romatelepet írt össze, mint a stratégia során végrehajtott konzultáció.

Az árammal való ellátottság az átlag alatti az alcsíki és a maroshévízi, a vízzel való ellátottság az alcsíki, a csíki és a maroshévízi, a kanalizálás az alcsíki és gyergyói régióban, illetve a Homoród mentén. A központi fűtés a felcsíki régióban (ezen belül a balánbányai Florilor utcai negyedben) elterjedt, illetve az udvarhelyi régió falvaiban jellemzi a roma háztartások mintegy 10 százalékát. A konyha és fürdőszoba pedig szintén az alcsíki és a maroshévízi régióban a legritkább.

13. A telepeken lévő háztartások infrastrukturális ellátottsága 2023-ban, régiók szerint

Régió	Háztartások száma	Áram	Szabályos szerződéssel	Víz	Kanalizálás	Központi fűtés	Fürdőszoba	Konyha
Hargita megye	3725	89,5	68,9	47,3	16,6	9,2	24,3	43,4
Csik (összes)	855	83,9	51,5	28,1	19,9	13,5	24,0	34,9
<i>Csikszereda</i>	137	100,0	55,5	19,0	31,4	0,0	24,8	72,3
<i>Alcsík</i>	505	76,8	34,3	18,0	0,8	0,0	9,5	11,5
<i>Felcsík</i>	213	90,1	89,7	57,7	57,7	54,0	57,7	66,2
Udvarhely (összes)	2456	92,9	78,4	56,9	17,1	9,1	26,2	47,7
<i>Székelyudvarhely</i>	213	95,8	73,2	26,3	26,3	0,0	25,8	19,7
<i>Keresztúr</i>	791	85,5	77,4	39,1	7,3	10,9	14,8	50,6
<i>Sóvidék</i>	590	95,9	75,3	69,7	25,9	10,0	23,7	34,6
<i>Hegyalja</i>	527	97,7	87,7	65,3	29,0	9,3	42,5	57,7
<i>Homoród-Küküllő</i>	335	95,5	74,9	82,7	0,0	9,0	31,9	66,3
Gyergyó	224	88,8	58,5	43,8	2,2	0,0	25,0	58,5
Maroshévíz	190	72,1	36,3	13,7	12,6	1,6	1,6	8,4

Forrás: A Hargita megyei romastratégia községszintű konzultációja (2023 február)

A megyében található telepek közül 8 (a telepek 6 százaléka) nem csatlakozik az áram-, 52 (40 százalék) a vízszolgáltatásra és 92 esetben (74 százalék) nincs kanalizálás. Ezek általában egymásra épülő szolgáltatások, így azokat a telepeket tekinthetjük a

leghátrányosabb helyzetűnek, ahol nincs áramszolgáltatás sem. Ezek a betfalvi Vízen túl, a nagygalambfalvi Puszta, a gyergyóalfalusi Döggert, a gyergyószentmiklósi Malom, Csíkszéken pedig a csíkszentdomokosi Garádosalja, illetve a csíkszentimrei Kúthegy, valamint a csíkmadarasi 679-es házszám alatt található mikrotelep.

14. A közzolgáltatásokra egyáltalán nem csatlakozó telepek száma

	Telepek száma	Ebből nem csatlakozik...		
		áramellátásra	vízellátásra	kanalizálásra
Hargita megye	129	8	52	96
Csík	37	3	23	31
Udvarhely	71	3	20	53
Gyergyó	13	2	9	12
Maroshévíz	8	0	6	6

Forrás: A Hargita megyei romastratégia községszintű konzultációja (2023 február)

Az infrastrukturális ellátásra vonatkozóan egy szintetikus, az egyes telepekre vonatkozó mutatót készítettünk az alábbi képlet alapján:

$$Depriv = \sum (2 * \sim(\text{áram}); \sim(\text{szerződés}); \sim(\text{víz}); \sim(\text{kanalizálás}); \sim(\text{fűtés}); \sim(\text{fürdő}); 2 * \sim(\text{konyha})) / 9,$$

ahol a „ $\sim(\dots)$ ” az adott infrastrukturális elemmel nem rendelkező háztartások arányát jelenti a telepen belül. Ezeket az arányokat összeadtuk, úgy, hogy az árammal és a konyhával való ellátottságot kétszeres súllyal vettük figyelembe,¹³ majd az összeget elosztottuk 9-el. Így a mutató 0 és 100 között vehet fel értékeket, ahol a 0 a (felsorolt elemek szempontjából teljes) infrastrukturális ellátottságot, míg a 100 a felsorolt elemektől való teljes megfosztottságot/deprivációt jelöli. Ezt követően a deprivációs

¹³ Az árammal való ellátottságot a legalapvetőbb infrastrukturális mutatónak tekinthetjük, míg a konyha megléte a lakás méretének és zsúfoltságának fontos indikátora. Így ezeket az elemeket kétszeres súllyal vettük figyelembe.

mutató alapján kategóriákba kódoltuk a telepeket: az erősen deprivált telepek esetén a mutató értéke 66,6 fölötti, a deprivált telepek esetében 33,3 és 66 közötti, a nem/enyhén deprivált telepek esetén pedig 33,3 alatti (lásd 2. melléklet).

A romatelepek nagy többsége (mintegy 95 telep 10756 lakossal) az erősen deprivált, vagy deprivált kategóriába tartozik, vagyis hátrányos infrastrukturális ellátottsággal jellemezhető, ami azonban korántsem jelenti a telepek homogenitását. 45 telep (ahol 5867 személy lakik) esetében a depriváció létezik, azonban nem szélsőséges. Ezek a telepek általában belsőleg rétegzettek, jobb ellátottsággal jellemezhető és súlyosan deprivált részekkel. Általában elmondható, hogy az itt élők életfeltételei javuló tendenciát mutatnak. A másik (súlyosan deprivált) csoportba 50 romatelep tartozik (4899 lakossal). Ezek a telepek általában egységesebb képet mutatnak, nem jellemző (vagy minimális) a jobb helyzetben lévő háztartások jelenléte, általában véve pedig elmondható, hogy ezek a telepek a roma mélyszegénység igazi gyűjtőhelyei. Szembeötlő az egyes régiók közötti különbség: Csík és Gyergyószéken a súlyosan deprivált roma telepek jelenléte a jellemző minta, míg Udvarhelyszéken a romatelepek általában kisebb mértékben vannak leszakadva, a súlyosan deprivált telepek pedig inkább a kivételt jelentik, különösen a Sóvidéken, valamint a Hegyalja és a Homoród-Küküllő kistérségekben. Az udvarhelyi telepek közül a mélyszegénység által leginkább sújtottak a betfalvi Vízen túli telep, a nagygalambfalvi Puszták, az etédi Vágás, a kisebb telepek közül pedig a peteki Külső utca, a homoródkarácsonyfalvi Rókavár, Kiskede, valamint Firtosmartonos. Jelentős infrastrukturális fejlődés és felzárkózás jellemzi a parajdi (Baromtér), felsősófalvi, zetelaki (Gát megett), székelyszenterzsébeti (Puszták), fiatfalvi (Kárahegy), máréfalvi, siménfalvi, rugonfalvi és szentegyházi (Cigánydomb) telepeket.

15. A telepek és a telepeken élők megoszlása az infrastrukturális depriváció szerint

	Összes telep	Személy	Erősen deprivált		Deprivált		Nem/enyhén deprivált	
			Telep	Személy (%)	Telep	Személy (%)	Telep	Személy (%)
Hargita megye	129	15 160	50	32,2	45	38,7	34	27,3
Csík (összes)	38	3855	22	56,9	10	19,4	5	16,9
Csíkszereda	4	565	2	53,6	2	46,4		0,0
Alcsík	22	2439	13	66,0	5	14,8	3	8,5
Felcsík	12	851	7	33,1	3	14,6	2	52,3
Udvarhely (összes)	71	9586	15	15,4	32	51,9	24	32,7
Székelyudvarhely	4	835	2	23,4	1	71,9	1	4,8
Keresztúr	26	2962	8	32,2	13	38,7	5	29,1
Sóvidék	8	2423		0,0	7	81,4	1	18,6
Hegyalja	15	2012	3	10,1	3	28,6	9	61,3
Homoród-Küküllő	18	1354	2	9,3	8	50,0	8	40,7
Gyergyó	13	983	7	61,7	2	10,2	4	28,1
Maroshévíz	8	736	6	82,6	1	6,5	1	10,9
Városok (összes)	22	3910	10	38,3	4	29,5	8	32,1
Falvak (összes)	107	10 990	40	30,1	41	42,9	26	26,3

Forrás: A Hargita megyei romastratégia közszépszintű konzultációja (2023 február)

Csík és Gyergyószéken a romatelepeken a mélyszegénység jelenti a szabályt. Ez jellemző a csíkkozmási Gödörben, a kászonszentmihályi cigánytelepen, a gyergyószentmiklósi Téglagyár és Kárpátok utcában, a csíkszentdomokosi Garados alatt, Csíkszeredában a Tavasz utcában, Tusnádon a Csinód, Újtusnádon a Rétpataka telepeken, Csíkszentgyörgy romatelepein, Csatószeg két nagyobb telepén, a Nyomásban, a Békásban, illetve Felsőtizen. Ennél jobb az anyagi körülmények (a telep felújítást követően) a csíkszeredai Somlyó utcában, a csíkszentkirályi Dancsida és Duna utcai telepeken, Csíkszentsimonban az Ifetesek (vagy Állomás) és Gosztátosok telepeken, Tekerőpatakon a faluban lévő Pérás falurészben és Csatószegen a Felsőtíz 286 alatt – egy telekvásárlást követően – kialakult kisebb romatelepen. Maroshévíz esetében döntően a más településekről (elsősorban Csíkból és Gyergyóból) beköltözött romák életkörülményeit jellemzi a nagyfokú depriváltság.

3.3. Oktatás

A Hargita megyei roma gyermekek oktatási helyzetét alapjaiban határozza, hogy döntő többségük (mintegy 90-95 százalékuk) a magyar nyelvű oktatási rendszerben tanul. Ez alól a maroshévízi régióban élők, illetve a románandrásfalviak képeznek kivételt. Ez az egyik olyan terület, ahol a romák magyar kisebbségi intézményrendszerhez való kapcsolódása a legegységertelműbb. Az oktatáshoz való egyenlő hozzáférés szempontjából azonban a magas iskolaelhagyás, az alacsony sikerességi és továbbtanulási ráta rendszerszintű problémákat jeleznek. Miközben a romák magyar oktatási rendszerbe történő integrációját tekinthetjük egy normatív végcélnek, a valóságban a tényleges integráció feltételei nem, vagy csak korlátozottan adóttak. A jelenlegi rendszer nemhogy a romák sajátos oktatási igényeire nincs tekintettel (vagy nem tud azokra odafigyelni), de valójában az oktatási alapjogaik sem valósulnak meg. A jelenlegi helyzet leírásában (arányok, illetve oktatási szegregáció) a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, az Erdélystat és a Bálványos Intézet 2019-es *Oktatási Barométer* vizsgálatára támaszkodtunk, ami a magyarul (is) tanító iskolákra fókuszált. Ez a roma tanulók számának reálisabb közelítését adja, mint az Oktatási Minisztérium egyéni szintű adatbázisa, ahol sok roma oktatási helyszín egyszerűen nem jelenik meg (ez újra a társadalmi valóság és az adminisztratív realitások különbségének a problémáját veti fel).

3.3.1. Roma tanulók száma és aránya

A magyar nyelvű oktatáson belül – az Oktatási Barométer adataiból kiindulva, az óvodai szintet nem számolva – a roma tanulók száma 3443 volt, arányuk pedig valamivel tíz százalék fölötti. Az adatok sajnos csak az iskolák típusa és nem oktatási szintek szerint

állnak rendelkezésünkre. Ezek szerint a romák aránya az általános iskolákban (0-8 osztály) 14, a szakiskolákban közel 7, az elméleti líceumokban pedig csupán 1 százalékos. Az arányok – ahogy a romák teljes népességen belüli aránya is – régióként változnak. A keresztúri régióban az összes tanuló 38, az általános iskolákban tanulók 52 százaléka roma. Az udvarhelyi régióban a romák aránya 10, az általános iskolákban 15, Csíkban 6 és 10, Gyergyóban 4 és 5, Maroshévízen 4 és 2 százalékos. Az elméleti líceumokban csak a Maroshévízi régióban találunk jelentős roma arányt. Itt a Kemény Zsigmond Elméleti Líceum elemi osztályairól van szó, ahova Maroshévíz magyar és vegyes nyelvű telepeiről iskoláznak be roma gyerekeket. A szakiskolák vonatkozásában a keresztúri régió emelkedik ki, ahol a romák aránya 45 százalék. Itt is egy (majdnem fele arányban roma) oktatási helyszínről, a Zeyk Domokos Szaklíceumról van szó. Egyfajta (nem feltétlenül általános érvényű) szabályként elmondható, hogy az általános iskolákon belül a romák aránya duplája a népességen belüli arányuknak, ami az oktatási intézményeket az etnikai klasszifikációs küzdelmek szempontjából kulcsfontosságú helyekké emeli.

16. Roma tanulók a magyar nyelvű oktatási rendszerben Hargita megyében (2019)

	Roma tanulók	Hargita megye	Keresztúr	Udvarhely	Csík	Gyergyó	Maros- hévíz
Összesen	Szám	3443	1064	1210	928	217	24
	%	10,1	37,9	9,9	5,7	4,2	3,8
Általános iskolák	Szám	2906	928	1018	787	168	5
	%	14,2	51,8	14,9	9,7	4,9	2,2
Elméleti líceumok	Szám	63	4	36	4	0	19
	%	1,0	0,5	1,2	0,2	0,0	10,7
Szakiskolák	Szám	474	132	156	137	49	0
	%	6,8	45,2	7,3	4,8	3,5	0,0

Forrás: Oktatási Barométer (Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Erdélystat, Bálványos Intézet)

Részben a romák alacsonyabb városi arányával, részben a nem roma tanulók (szelektív) ingázásával függ össze, hogy városokon az arányuk jóval alacsonyabb: Székelykeresztúron (Fiatfalvával és Betfalvával) 14,6, Székelyudvarhelyen 4,9, Csíkszeredában 2,1¹⁴, Gyergyószentmiklóson 5,7, Maroshévízen és Borszéken 4,9 százalék. A falusi iskolákban a roma arány jóval magasabb. Megyei szinten 16, Keresztúron 64, Udvarhelyen 17, Csíkban 12 (ezen belül Alcsíkon 26) százalékos. Gyergyóban és Maroshévízen a falusi településeken találunk alacsonyabb (2,6, illetve 2,2 százalékos) arányokat.

3.3.2. Oktatási szegregáció

Az oktatási szegregáció elemzéséhez az oktatási helyszíneket (vagyis nem a jogi személyiséggel rendelkező intézményeket, hanem az épületeket, ahol konkrétan az oktatás folyik) négy kategóriába soroltuk. Szegregált roma oktatási helyszínnek neveztük azt, ahol a romák aránya meghaladta a kétharmadot, erős roma jelenlétnek, ahol a romák aránya egyharmad és kétharmad közötti és integrált oktatási helyszínnek, ahol a romák aránya egyharmad alatti volt. Egy negyedik kategória (ami a lenti, a roma tanulók megoszlására vonatkozó táblázatban értelemszerűen nem szerepel), ahol gyakorlatilag nincsenek roma tanulók.

¹⁴ Az adat Balánbányát és Tusnádfürdőt is tartalmazza.

17. A roma tanulók megoszlása az oktatási helyszín típusa szerint

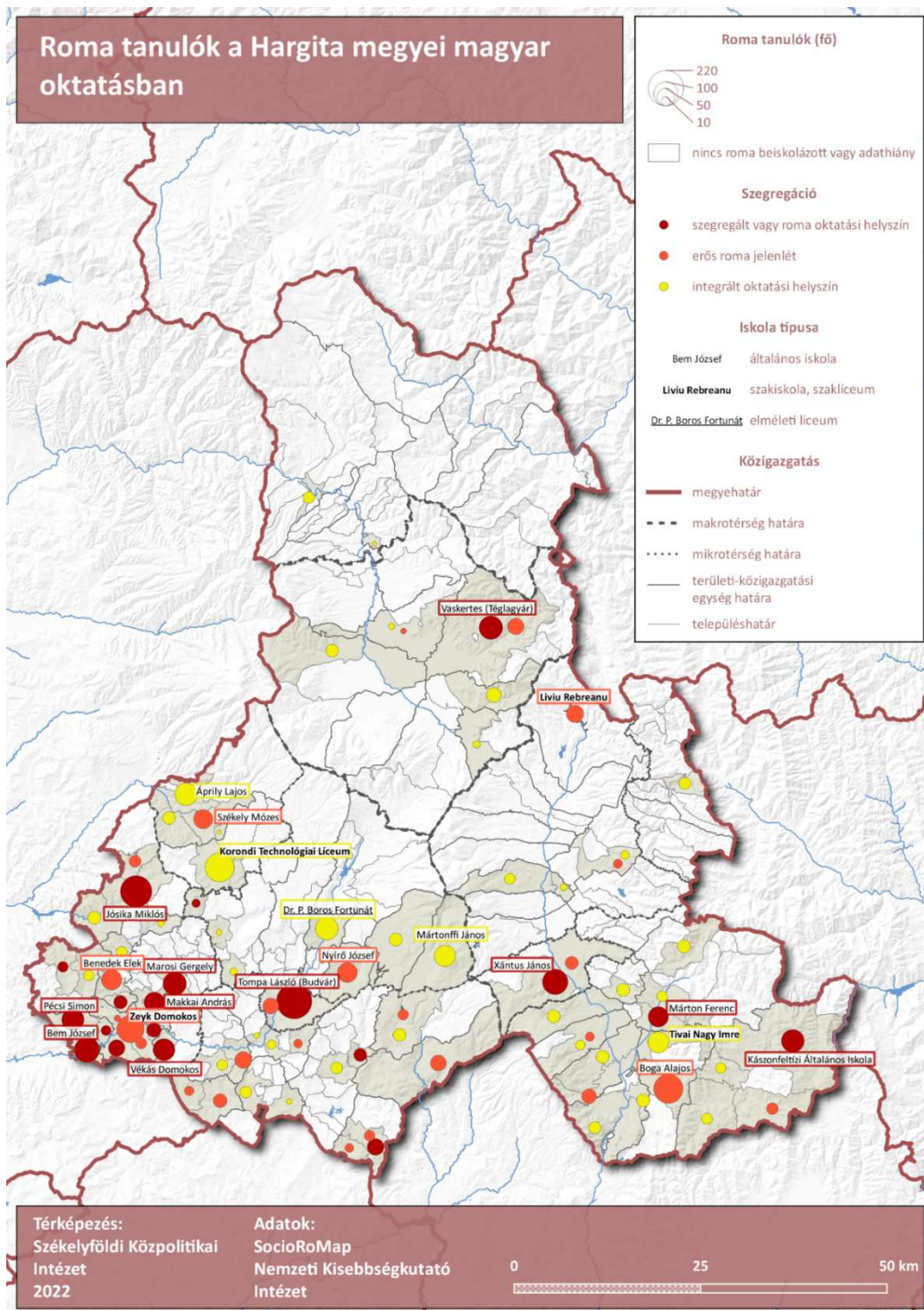
		Hargita megye	Keresz- túr	Udvar- hely	Csík	Gyergyó	Maros- hévíz
Hargita megye	Roma tanulók száma	3443	1064	1210	928	217	24
	Szegregált/roma oktatási helyszín (%)	42	78	25	25	44	0
	Erős roma jelenlét	20	14	22	27	0	0
	Integrált oktatási helyszín	38	8	53	48	56	100
Városok	Roma tanulók száma	922	231	338	145	139	19
	Szegregált/roma oktatási helyszín	58	33	65	78	69	0
	Erős roma jelenlét	15	57	0	0	0	0
	Integrált oktatási helyszín	27	10	35	22	31	100
Falvak	Roma tanulók száma	2521	833	872	733	78	5
	Szegregált/roma oktatási helyszín	40	90	9	22	0	0
	Erős roma jelenlét	20	2	31	28	0	0
	Integrált oktatási helyszín	41	7	60	51	100	100

Forrás: Oktatási Barométer (Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Erdélystat, Bálványos Intézet)

A megye szintjén a (magyar oktatásban részt vevő) roma tanulók 42 százaléka jár szegregált roma oktatási helyszínen, 20 százaléka erős roma jelenlétű és 38 százaléka deszegregált oktatási helyszínen. A szegregált/roma oktatási helyszínek három jól körülhatárolható csoportba sorolhatók: (1) a városi szegregált oktatási helyszínek; (2) Székelykeresztúr környéki roma oktatási helyszínek; (3) elszórt vidéki roma oktatási helyszínek. Ugyanakkor, a városokkal, illetve a székelykeresztúri régióval szemben, a megye rurális területein nem a szegregált oktatás a jellemző. A nem szegregált, de romákat is oktató helyszíneket két kategóriába soroltuk. Az erős roma jelenlétű helyszínek esetében a roma arány meghaladja az egyharmadot, de nem éri el a kétharmadot, míg az integrált oktatási helyszínek esetében egyharmad alatti.

Az „erős roma jelenlétnek” egyrészt nyilvánvaló demográfiai okai vannak, de – talán a balánbányai iskolát leszámítva – az is megfigyelhető, hogy ezeken a helyszíneken elkezdődött (még ha nem is öltött tömeges méretet) a nem roma gyermekek oktatási migrációja. Lényeges továbbá, hogy a demográfiai okok mellett az intézményfejlesztési logikák is befolyásolják a szegregációs folyamatokat. Azon oktatási helyszínek esetén, ahova a terepkutatásunk is kiterjedt, több esetben tudatos intézményes döntés eredménye az integrált oktatás.

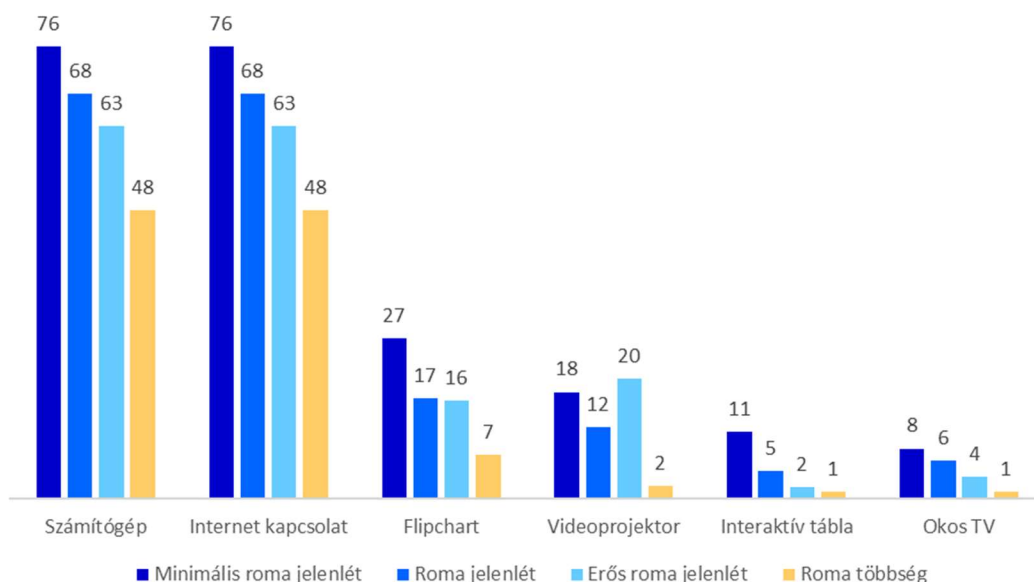
18. Roma tanulók a Hargita megyei magyar oktatásban

A szegregációt két esetben tekinthetjük diszkriminatívnak: (1) egyrészt, ha az adott kisebbség (szülő, kisebbségi képviselő stb.) akarata ellenére történik a külön oktatási

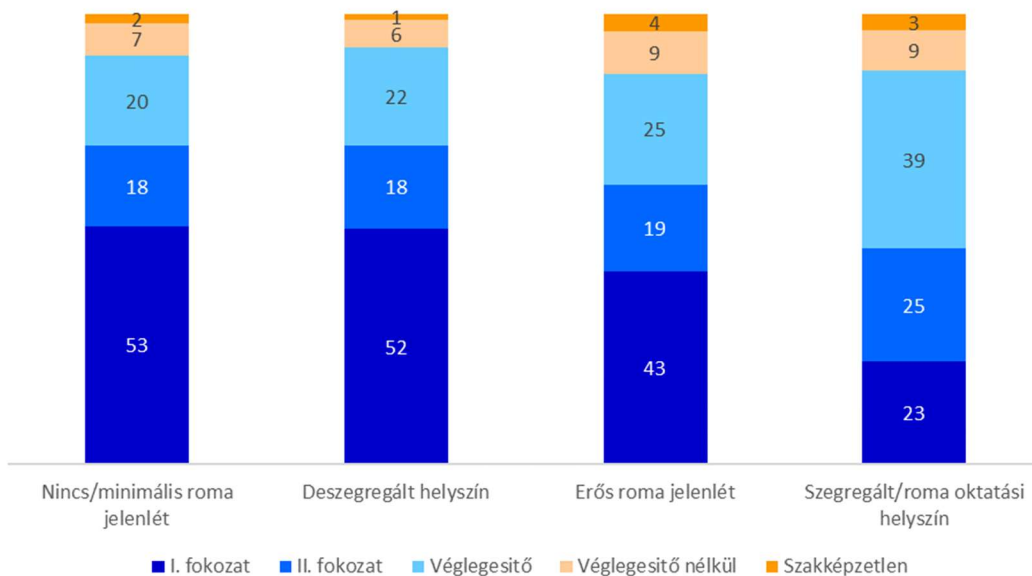
helyszíneken, vagy osztályokban az oktatás, és/vagy (2) ha ez egyben azt jelenti, hogy a kisebbségi diákok rosszabb minőségű oktatásban részesülnek, mint a többség. A magyar oktatásban részt vevő Hargita megyei romák esetében a problémát az jelenti, hogy bizonyíthatóan mind a két feltétel teljesül. Egyrészt a szegregált oktatás általában véve a roma szülők akarata ellenére történik. Másrészt, azt érdemes kiemelni, hogy – az Oktatási Barométer adatfelvétel alapján – a roma oktatási helyszínek infrastrukturális felszereltsége átlag alatti. A modern tanítási eszközökkel való felszereltség tekintetében a roma tanulókkal nem rendelkező iskolák állnak a legjobban és a szegregált/roma többségű helyszínek a legrosszabbul. Az első és a második fokozattal tanító tanárok aránya fordítottan arányos a romák oktatási intézményen belüli súlyával. A szakképzetlen és helyettesítő tanárok aránya ugyanakkor a szegregált/roma és az erős roma jelenlétű osztályok esetében is magasabb.

19. A tantermek modern taneszközökkel való ellátottsága a romák iskolán belüli aránya szerint Hargita megyében (2019; %)

Forrás: Oktatási Barométer (Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Erdélystat, Bálványos Intézet)

**20. A tanárok képzettsége a romák iskolán belüli aránya szerint Hargita megyében
(2019; %)**

Forrás: Oktatási Barométer (Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Erdélystat, Bálványos Intézet)

Ugyan nehezen kvantifikálható, de a terepkutatás alapján egyértelműen elmondható, hogy az épületek, az osztálytermek jellege, elhelyezkedése, mérete tekintetében is óriási különbségek vannak a roma és nem roma oktatási helyszínek között és semmi esetre sem helytálló az az érvelés, hogy a roma diákok a szegregált helyszíneken ugyanazt az oktatási minőséget kapják, mint nem roma társaik. Igazán drámai különbségek mutatkoznak az oktatási sikerességben is. 2019-ben a roma oktatási helyszínekről csupán 12 diák érte el 5-ös feletti átlagot a nyolcadikos képességvizsgán Harghita megyében. A vizsgákra beiratkozottak csupán 1,7, a megjelentek 1,3, a sikeresen vizsgázók 0,7 százaléka került ki ezekből az iskolákból. Ez alapján elmondhatjuk, hogy a szegregált oktatás egyrészt a

szülők akarata ellenére tartja külön a roma tanulókat, másrészt az egyenlőtlenségeket és a státusalávetettséget is maximálisan újratermeli.

3.4. Foglalkoztatás

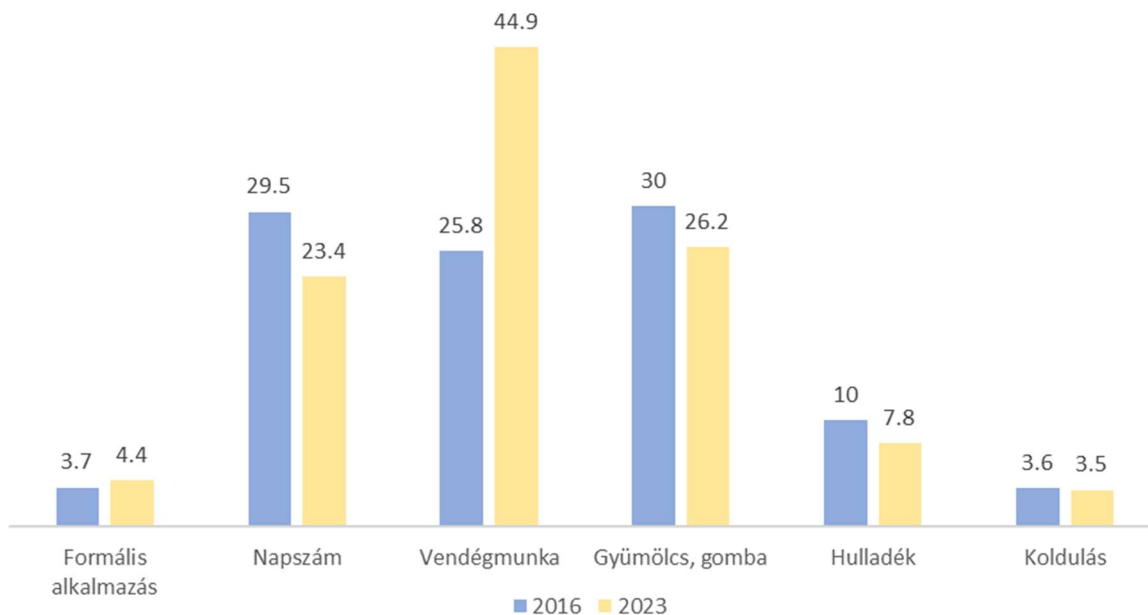
A romák munkaerőpiaci helyzetét és esélyeit három tényező határozza meg, nevezetesen a **formális munkaerőpiaci integráció**, az **informális (döntően mezőgazdasági) szektorban** való részvétel, illetve a **külföldi vendégmunka**. Ezt egészíti ki, mintegy negyedik elemként a **marginális erőforrások** felhasználása, ami az erdei gyümölcsök és gombák szedésétől és eladásától a hulladékgyűjtésig és a koldulásig terjed.

A formális és az informális munkaerőpiac közötti megkülönböztetés természetesen relatív, ezeket helyesebb ideáltípusokként kezelni, amelyek között a tényleges alkalmazási formák elhelyezkednek. A formális munkaerőpiac (amennyiben a jogi meghatározásból indulunk ki) hivatalos munkaszerződésen alapul, az állam és a hatóságok által ellenőrzött. Számunkra az állami kontrollnál lényegesebb, hogy a formális munkaerőpiacon nagyobb az esély arra, hogy a munkaadó-munkáltató viszony ténylegesen egyfajta piaci csereaktusként működjön és ne alakuljon át egy aszimmetrikus patrónus-kliensi relációvá (természetesen a munkaadó-munkavállaló kapcsolatnak minden esetben van egy ilyen aspektusa). E mellett lényeges, hogy a formális munkaerőpiac a munkavállalót bekapcsolja a szociális ellátórendszerbe is, így nagyobb fokú biztonságot nyújt számára. Az informális szektorban ezzel szemben jóval nagyobb a kiszolgáltatottság és a bizonytalanság, hisz az nem jár szociális jogosultságokkal (egészségügyi biztosítás, nyugdíjbiztosítás, munkanélküli járadék). A megyében még ma is létező kiterjedt informális mezőgazdasági szektor nem is mímeli az egyenlő felek közötti szerződésre alapuló piaci viszonyokat és a szociális ellátórendszerbe sem kapcsolja be az

ebben tevékenykedőket. Így például a napszámosi munkaviszonyban sokkal nyersebben érvényesülnek a helyi hatalmi struktúrák, alá-fölérendeltségi viszonyok és hierarchiák. A formális munkaerőpiacon például – legalábbis elvben – tilos az etnikai, vagy faji alapú diszkrimináció is. Ezzel szemben az informális mezőgazdasági szektort szabályozó helyi szokásrend nem csak hogy nem tiltja, hanem gyakran elő is írja, hogy az úgymond „gyengébb munkaerőt képviselő” romáknak kevesebbet kell/illik fizetni.

Az előbb említett hármas lehetőségmező harmadik eleme a **külföldi munkavállalás**. Az elsősorban Magyarország irányú időszakos migráció Hargita megyében már a kilencvenes évektől elkezdődött és a nem roma népesség számára ez adott lehetőséget a kis léptékű mezőgazdaságból („újra-parasztosodásból”) való kilépésre. A romák esetében szintén a kilencvenes években indult a Magyarország irányába mutató mezőgazdasági munkavállalás, illetve utazó kereskedelem, azonban egészen a 2010-es évek elejéig egyértelműen alul voltak reprezentálva a külföldi munkavállalók között. További szempont, hogy Románia EU csatlakozását követően Hargita megyében is fokozatosan megváltoztak a munkaerő-migráció célországai. Ez a nem romák körében a 2000-es évek második felében következett be, míg a romák esetében csupán az elmúlt fél évtizedben. Mára azonban a romák egyértelműen felülreprezentáltak az időszakos külföldi munkavállalók között, aminek a legfontosabb célországa Németország lett. Mindez jelentős változásokat indított be nem csak a telepek infrastruktúráját, hanem a romák és nem romák közötti viszonyt tekintve is.

21. A különböző jövedelemforrásokból részesülő telepi háztartások aránya 2016-ban és 2023-ban

Forrás: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet (SocioRoMap); A Hargita megyei romastratégia községszintű konzultációja (2023 február)

A fenti ábra arra utal, hogy a Hargita megyei romatelepeken élők munkaerőpiaci helyzete erősen átalakult a 2016-os SocioRoMap adatfelvétel és a 2023 februári konzultáció között. Négy egymással részben összefüggő folyamatot kell megkülönböztetnünk.

(1) Romániában az erőteljes elvándorlás következtében az elmúlt fél évtizedben nagymértékű munkaerőhiány alakult ki. Ez országosan a romák munkaerőpiaci helyzetére is kihatással volt: megnövekedett a formális alkalmazásban lévők száma és aránya, különösen azokon a területeken, ahol az ipari szektor visszaépült és/vagy a szolgáltató szektor fejlődésnek indult. Ez azonban Hargita megye esetében csak kis mértékben volt érezhető. A formális munkaviszonyból származó jövedelemmel rendelkező háztartások aránya stagnált, illetve csak minimális

mértékben nőtt és a megye szintjén 5 százalék alatt maradt. A formális alkalmazás Csíkszeredában, Székelyudvarhelyen, illetve a kereszturni régióban haladja meg a megyei átlagot, de itt sem éri el a háztartások 10 százalékát.

- (2) A formális alkalmazásnál jóval nagyobb az informális mezőgazdasági szektor jelentősége. Az adatok azonban egyértelműen igazolják, hogy a napszám, mint megélhetési forma veszít a jelentőségéből. Míg 2016-ban a háztartások 29, addig 2023-ban már csak 23 százaléka szerzett ilyen típusú jövedelmet. Ez az informális mezőgazdasági szektor általános szűkülésével áll összefüggésben, ami az ezredfordulót követően kezdődött, majd Románia EU csatlakozása után gyorsult fel. Az informális mezőgazdasági szektor jelentősége a csíki régióban a legnagyobb.
- (3) Igen nagy mértékben, 26 százalékról 45 százalékra nőtt azoknak a családoknak az aránya, akiknek van a külföldi vendégmunkából származó jövedelmük, amivel egyértelműen a külföldi munkavállalás a megyében élő romák legfontosabb jövedelemforrása. Egy másik jellemző adat, hogy a konzultációs kérdőívek szerint 3753 személy, a 14 év fölötti telepen élő romák 42 százaléka dolgozott külföldön az elmúlt két évben. Szintén jelentős változás, hogy Németország vált a külföldi vendégmunka legfontosabb célországává, megelőzve Magyarországot, ami azonban továbbra is fontos célország maradt. A külföldi vendégmunka Udvarhelyszéken jóval elterjedtebb, mint a megye keleti régióiban. Sóvidéken a roma háztartások 66, a Hegyalja kistérségben 70 százaléka szerez külföldi vendégmunkából jövedelmet. Csíkban ez az arány 19, Gyergyóban 17, Maroshévízen pedig 27 százalékos.
- (4) Némileg visszaszorult a marginális erőforrásokból való jövedelemszerzés is. A gomba és gyümölcs a háztartások 26, a hulladékgyűjtés 8 százalékának jelentett jövedelemforrást. Ez egyrészt azzal függ össze, hogy a külföldön dolgozók felhagytak ezekkel a tevékenységekkel, másrészt pedig, hogy több településen

szigorították az erdőhasználatot. Ennek a jövedelemforrásnak nagyobb a jelentősége a csíki, gyergyói és maroshévízi régióban.

22. A külföldön dolgozó személyek száma és aránya a 14 év fölötti népességben belül

	Személy	%
Hargita megye	3753	42,0
Csík	399	19,1
Csíkszereda	40	10,7
Alcsík	267	22,8
Felcsík	92	16,9
Udvarhely	3144	53,6
Székelyudvarhely	208	42,1
Keresztúr	751	42,8
Sóvidék	1046	79,8
Hegyalja	788	61,5
Homoród-Küküllő	351	41,7
Gyergyó	98	17,6
Maroshévíz	112	27,0

Forrás: A Hargita megyei romastratégia községi szintű konzultációja (2023 február)

23. A telepen élő roma háztartások jövedelemforrásai

Régió	Háztartás	Formális alkalmazás	Napszám	Vendégmunka	Gyümölcs, gomba	Hulladékok	Koldulás
Hargita megye	3725	4,4	23,4	44,9	26,2	7,8	3,5
Csík	855	3,5	37,6	19,7	36,4	17,3	5,8
Csíkszereda	137	9,6	10,0	15,3	44,1	82,3	17,3
Alcsík	505	2,7	44,9	23,7	32,6	6,8	5,1
Felcsík	213	1,4	38,0	13,0	40,3	0,3	0,0
Udvarhely	2456	5,2	18,8	56,2	19,6	1,9	0,7
Székelyudvarhely	213	9,3	12,8	52,5	13,7	17,7	0,0
Keresztúr	791	7,7	19,8	45,9	9,6	1,1	2,2
Sóvidék	590	2,3	12,7	66,4	22,4	0,0	0,0
Hegyalja	527	4,0	16,9	70,5	33,4	0,2	0,0
Homoród-Küküllő	335	3,9	34,0	42,1	20,2	0,0	0,0
Gyergyó	224	0,3	22,2	24,0	42,5	31,2	18,8
Maroshévíz	190	2,3	19,8	37,8	46,7	13,9	10,5

Forrás: A Hargita megyei romastratégia községi szintű konzultációja (2023 február)

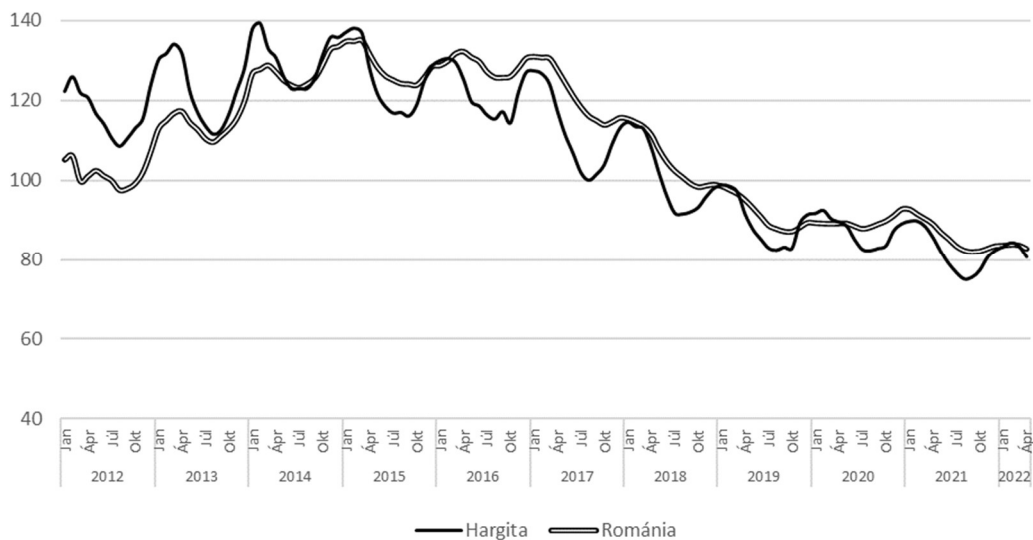
3.5. Egészségügy

3.5.1. Az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés

Az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés vonatkozásában tekintetében a legnagyobb gond, hogy Romániában nincs univerzális egészségügyi biztosítás. A formálisan nem alkalmazott nagykorúaknak praktikusán akkor van hozzáférésük az egészségügyi biztosításhoz (és a teljes körű egészségügyi ellátáshoz), ha minimális garantált jövedelemben részesülnek. Ebből a szempontból érdemes a minimális garantált jövedelemben részesülő családok arányát is tárgyalni.

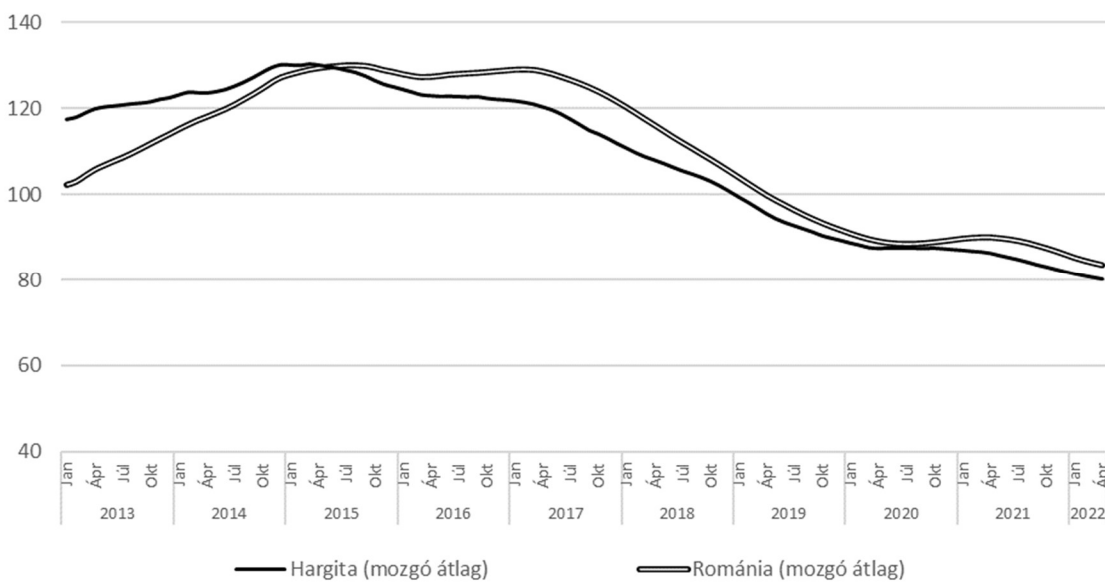
2017 után a minimális garantált jövedelemben részesülők száma radikálisan lecsökkent mind országos, mind Hargita megyei szinten. Miközben a segélyezettek számának csökkenése a törvényi változásoknak volt köszönhető, a törvényhozói szándék maximálisan korrelált a helyi szociálpolitikai elképzelésekkel és ideológiákkal (ami szerint a romák úgymond a szociális ellátórendszeren élőködnek) is, illetve nem volt független a munkaerőpiaci folyamatoktól (az egyre intenzívebbé váló külföldi munkavállalástól) sem.

24. A minimális garantált jövedelemben részesülő háztartások száma 10.000 lakosra vetítve Romániában és Hargita megyében (havi bontásban, 2012 és 2022 között)

Forrás: Munkaügyi Minisztérium (Ministerul Muncii și Solidarității Sociale)

25. A minimális garantált jövedelemben részesülő háztartások száma 10.000 lakosra vetítve Romániában és Hargita megyében (havi bontásban, 2012 és 2022 között, 12 havi mozgóátlagok)

Forrás: Munkaügyi Minisztérium (Ministerul Muncii și Solidarității Sociale)

Hargita megyében az elmúlt 10 évben (2012 és 2022 között) a segélyezett családok száma 2014 februárjában volt a maximumon 4200 háztartással, a minimumon pedig 2021 júliusában, amikor 2300 család részesült minimális garantált jövedelemben. Ez 10 ezer lakosra vetítve 140, illetve 78 segélyezett családot jelent, a két időpont között pedig a csökkenés 45 százalékos.

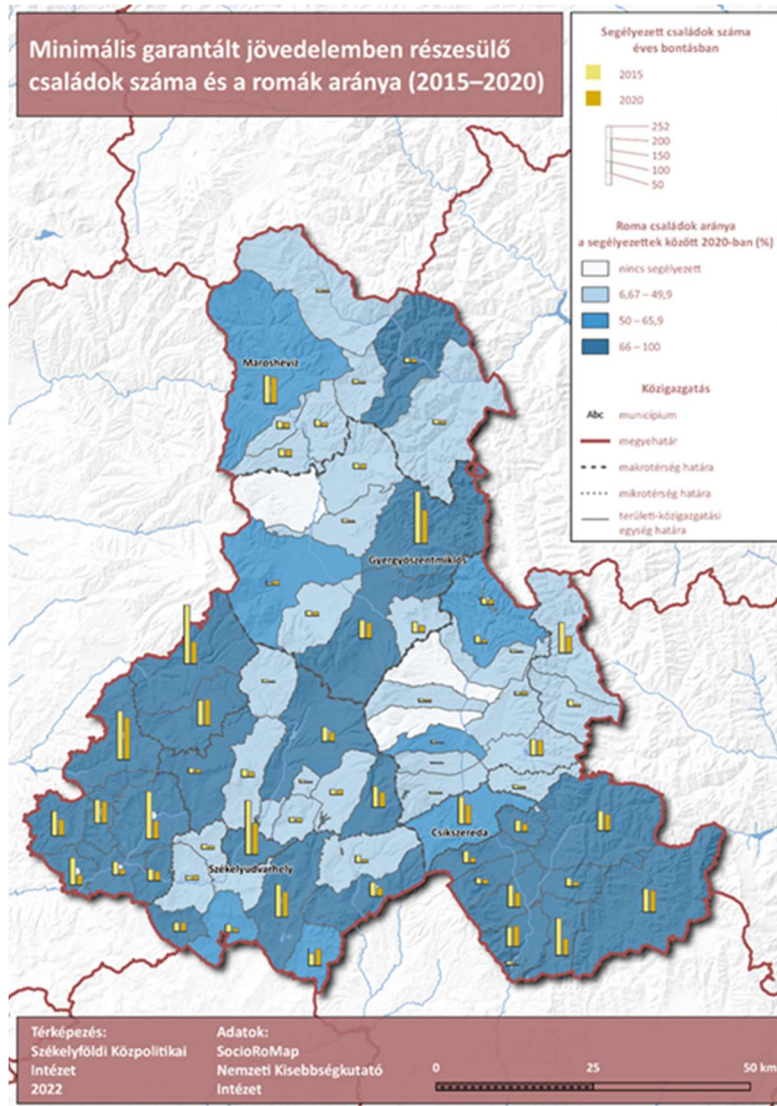
26. A romák aránya a segélyben részesülők és a segélyben részesülők aránya a romák között (2016-os adat)

	Segélyben részesülő háztartások száma	Ebből roma		Segélyben részesülő roma háztartások aránya (%)
		Szám	%	
Udvarhely	1347	930	69,0	47,2
Csík	1570	1182	75,3	49,8
Gyergyó	594	456	76,8	62,1
Maroshévíz	463	289	62,4	80,8
Hargita megye	3974	2857	71,9	52,6

Forrás: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, SociRoMap

2016-ban – a SociRoMap adatfelvétel időpontjában – a Hargita megyében segélyben részesülők 72 százaléka volt roma és a roma családok 53 százaléka részesült segélyben. Vagyis a megyében a szociális segélyben részesülők és a romák csoportja között igen nagy az átfedés. Amennyiben a romák aránya a segélyezettettek között ugyanakkora maradt, mint a SociRoMap adatfelvétel időpontjában, akkor kijelenthetjük, hogy **2023-ban a 2016-os 53 százalékkal szemben csupán 16 százalékos a segélyezett családok aránya, ami nagymértékben korlátozta az egészségügyi ellátó rendszerhez való hozzáférésüket is.**

27. A minimális garantált jövedelemben részesülő családok száma és a romák aránya a minimális garantált jövedelemben részesülők között

3.5.2. Az egészségügyi mediátori és közösségi asszisztensi hálózat

Miután a 18 év fölötti romák nagy többsége nem rendelkezik egészségügyi biztosítással, a hozzáférésük szempontjából döntő jelentősége van az egészségügyi mediátori és

közösségi asszisztensi hálózatnak. A Hargita Megyei Közegészségügyi Hatóság 2023-as adatai alapján a megyében 18 egészségügyi mediátor és 47 közösségi asszisztens tevékenykedett. Az egészségügyi mediátorok döntő többsége roma származású, bár esetükben is megfigyelhető volt az elmúlt években a nem roma származású alkalmazottak térnyerése. A közösségi asszisztensek között nem találunk roma származásúakat és nem is kizárólag a roma közösség egészségügyi ellátásával foglalkoznak. A mediátorok közösségi egészségügyi asszisztensekkel való „lecserélése” a csíki régióban volt leginkább jellemző, ahol egyébként a magyar és a roma közösség közötti társadalmi távolság (és romák a többségi intézményekkel szembeni bizalmatlansága) nagyobb.

28. Az egészségügyi mediátori és közösségi asszisztensi hálózat Hargita megyében

	Egészségügyi mediátor		Közösségi asszisztens	
	Szám	Kiszolgált személy	Szám	Kiszolgált (roma) személy
Hargita megye	18	13 885	47	7250
Csík	5	3388	13	3407
Udvarhely	11	9024	14	2198
Gyergyó	0	0	7	972
Maroshévíz	2	1523	11	649

Forrás: Megyei Közegészségügyi Hatóság (DSP)

A mediátori és asszisztensi pozíciókat a polgármesteri hivatal kérvényezheti. Egy mediátori 750, egy közösségi egészségügyi asszisztensi álláshoz 500 veszélyeztetett csoportba tartozó személy szükséges (ez utóbbiak nem kötelezően romák). Városokban több asszisztens is dolgozik. Ezek a települések általában körzetekre vannak osztva, így változó, hogy az adott körzethez mennyi roma tartozik. A mediátorok tevékenységéhez hozzátartozik a higiéniai, egészségügyi nevelés, amelyet az oktatási intézményekben és a közösségekben valósítanak meg. A megye közigazgatási egységeinek az 52 százalékában

vannak közösségi asszisztensek. A lefedettség városokon nagyobb (78 százalék a községek 48 százalékaival szemben). Jelentős különbségeket találunk régióként is. A lefedettség Gyergyó (88 százalék) és Maroshévíz (75 százalék) régióban a legjobb, Csíkban (57,1 százalék) közepes, Udvarhelyszéken (31,3 százalék) a leggyengébb.

A mediátorral, illetve közösségi asszisztenssel nem rendelkező, ugyanakkor 750 románál több személynek otthont nyújtó településeket lásd az 1. mellékletben.

3.6. Kulturális különbségek

A kulturális elismerés szempontjából a Hargita megyei roma közösség erőteljes kulturális rétegzettségét kell kiemelnünk. Szuhay Péter megállapítása szerint (magyar kultúrkörben) nem beszélhetünk egységes roma közösségről, mivel nagy mértékűek a kulturális irányultságban és értékrendben tapasztalható eltérések.¹⁵ Kétféle kulturális irányultság között érdemes különbséget tennünk, nevezetesen az úgynevezett „eredeti romák” (Gáborok, restások, kalaposok, rokolyások, sátorosok), illetve a *magyar romák* („házi cigányok”, beások,¹⁶ muzsikuskok) által képviselt beállítódások között.

Az „eredeti romák” legfontosabb kulturális jellemzője, hogy fontos identitásképzőként és orientációs pontként jelenik meg számukra valamifajta autentikusnak tekintett cigány tradíció, amit ők maguk szembeállítanak a „gádzsókra” jellemző elképzelésekkel és életvezetéssel, illetve – talán még nagyobb mértékben – a magyar romák úgymond tradíció-nélküliségével:

¹⁵ Szuhay Péter: *A magyarországi cigányság kultúrája. Etnikus kultúra, vagy a szegénység kultúrája?* Budapest, Medicina Könyvkiadó, 1999.

¹⁶ A szakirodalom a román anyanyelvű (eredetileg famunkával és aranymosással) foglalkozó romákat nevezi beásnak. Csíkszéken és Gyergyószéken (pl. Gyergyószentmiklóson, Csíkszépvízen, Csíkszentkirályon) azonban a „sátorosok” a velük együtt élő magyarcigányokat nevezik beásnak (is).

„- Házicigány az, aki nem tudja a mű nyelvünköt. Nem ismerik a mű kultúránkat. Nem tudják a mű foglalkozásinkat, nem értenek hezza. Ők csak egy másolat. Ez azt jelenti, hogy ők esetleg téglát tudnak vetni, vagy seprűkvel dolgoznak. De azok olyan másolat, korcsitúra. [...] Mű nem vegyülünk azokkal. Se nem házasodunk, se nem vegyülünk. [...] Van nálunk egy olyan, hogy egymást respektáljuk. Megbecsüljük egymást. Megadjuk a tiszteletet. Ők meg azt a tiszteletet nem tudják megcsinálni. Az eredeti cigányok azok, akik a becsületet nagyon-nagyon hajtsák. Nagyon becsületesek azok. Amit megígérnek, megcsinálják.” **(Csíkbánkfalva, roma interjúalany)**

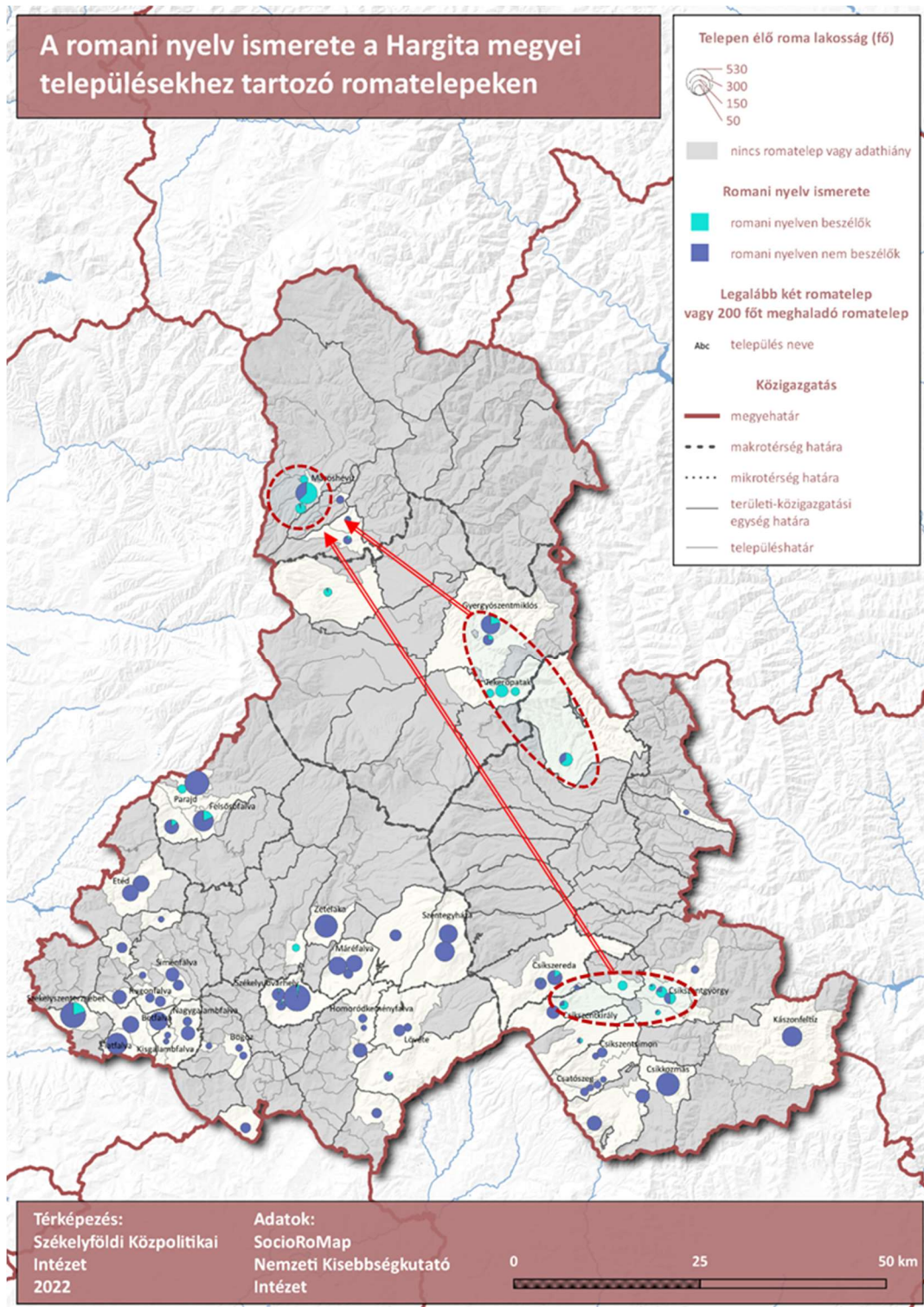
Ha külső jegyekhez (etnikai határszimbólumokhoz)¹⁷ akarjuk kötni, akkor ez a fajta „hagyomány”, vagy autenticitás-igény a viseletben, kulturális szokásokban, bizonyos hagyományosnak tekintett mesterségekben, kulturális szokásokban és viselkedési kódexben ölt testet. A romani nyelv ismerete és (kontextuális) használata ma is viszonylag jó közelítést adja az „eredeti romák” területi elhelyezkedésének. A telepen élők mintegy 14 százaléka (2200 személy) beszél romani nyelven. A romaniul beszélők aránya Csíkban 12, Udvarhelyen 9, Gyergyóban 60, Maroshévíz környékén 35 százalékos. Települések szerint a romani nyelven beszélők száma és aránya Maroshévízen, Tekerőpatakon, Székelyszenterzsébeten, Csíkszentdomokoson, Csíkszentgyörgyön, Csíkmindszenten, Korondon, Alsósófalván, Parajdon, Etéden és Csíkszentkirályon a legmagasabb.

A hagyományos roma közösségeket is két csoportra oszthatjuk. Egyrészt, sátoros csoportokat találunk a megye keleti felében Csíkszéktől, a Gyergyói medencén keresztül egészen Maroshévízig. Alcsíkon Csíkszentgyörgy, Bánkfalva, Csíkmindszent, Csíkszentimre, illetve a csíkszentkirályi Duna utcai telep tartozik ebbe a körbe, míg

¹⁷ Lásd Barth, Frederik: *Ethnic groups and boundaries. The social organization of culture difference*. Oslo: Universitetsforlaget, 1969.

Felcsíkon a csíkszentdomokosi romák, a Gyergyói medencében a tekerőpatakiak, a szárhegyiek, az alfalusiak, a gyergyóremeteiek, a gyergyószentmiklósi Téglagyár utcai telep, Maroshévízen pedig részlegesen a Târgului és Zăpodea utcai telepek. Ez utóbbi két maroshévízi telep gyergyói és csíki kirajzásnak tekinthető, amit a gyergyóiak vonatkozásában az erőszakos roma-nem roma konfliktusok, a csíkiak esetében a romák közötti belső konfliktusok generáltak. A megye délnyugati, udvarhelyszéki régiójában szintén találunk sátorosokat, illetve náluk nagyobb számban Gáborokat, akik a szomszédos Marosszéken élőkkel alkotnak egy közösséget. Az udvarhelyi Gáborok településszerkezete ugyanakkor szórtaabb a csíki és gyergyói sátorosokénál. Jelentős részük nem romatelepeken, hanem a többség által lakott településrészekben él. Mások koncentráltan, de masabb presztízsű településrészekben élnek, amit így az ott élők nem feltétlenül tekintenek romatelepeknek. A restásokat/sátorosokat és Gáborokat elválasztó határ nem tekinthető élesnek. Míg a Gáborokat gyakran egyfajta „roma arisztokráciának” tekintik, a szintén „eredeti romának” számító sátorosoktól való különbözőségük nem minden kontextusban egyértelmű.

29. A romani nyelv ismerete a Hargita megyei településekhez tartozó romatelepeken

A megyében élők romák döntő többsége ugyanakkor magyar roma. Körükben sem a roma nyelvhasználat, sem a cigánysághoz kapcsolódó autenticitás-elképzelések nem jellemzőek.

*„**Kérdező:** Akkor maguk hagyományok szempontjából olyanok, mint a magyarok, nem?*

- Egy és ugyanaz. Régebb voltak még ilyen-olyan szokások. De most nincs semmi sem.

***Kérdező:** De akkor ez, hogy van, hogy vannak magyarok meg cigányok?*

- Mert mégis megvan a különböztetés. Mégis meg van bélyegezve az ember, hogy te cigány vagy én meg magyar vagyok.

***Kérdező:** Akkor valaki attól cigány, hogy meg van bélyegezve?*

- Igen. Pontosan. Tudja, ez olyan, mintha egy pecsét lenne rajtunk.

***Kérdező:** És ha nem lenne megbélyegezve, akkor nem lenne cigány?*

- Nem. Én akkor nem lennék cigány.

***Kérdező:** És a Gábor, az akkor is cigány lenne? Vagy nem?*

- De, az lenne. Mert ő szoknyába jár. De mi ugyanolyan ruhába járunk, mint itt az emberek.

***Kérdező:** Tehát ez ennyi. A megbélyegzés. S maga szerint az jó lenne, ha nem lenne ez a megbélyegzés és maga nem lenne cigány?*

- Nem is tudom. Már megszoktuk. Jó kell legyen így is. Mert már megszoktuk.” (roma interjúalany)

A magyar cigányok esetében a presztízshierarchia csúcsán – a más területeken leírtakhoz hasonlóan – a muzsikuskok (kisebb mértékben a virágárosok) vannak, ugyanakkor a téglavetés, seprűkötés, kosárfonás, szénégetés, kovácsolás is olyan „hagyományos” (értsd. szocialista modernizáció előtti, illetve részben azt túlélő) mesterségek, amelyek hozzájuk köthetők. A magyar romák esetében meghatározó a kettős identitástudat, illetve

az, hogy a roma társadalmon belüli hierarchiát valójában a magyaroktól (nem romáktól) való közelség-távolság szervezi.

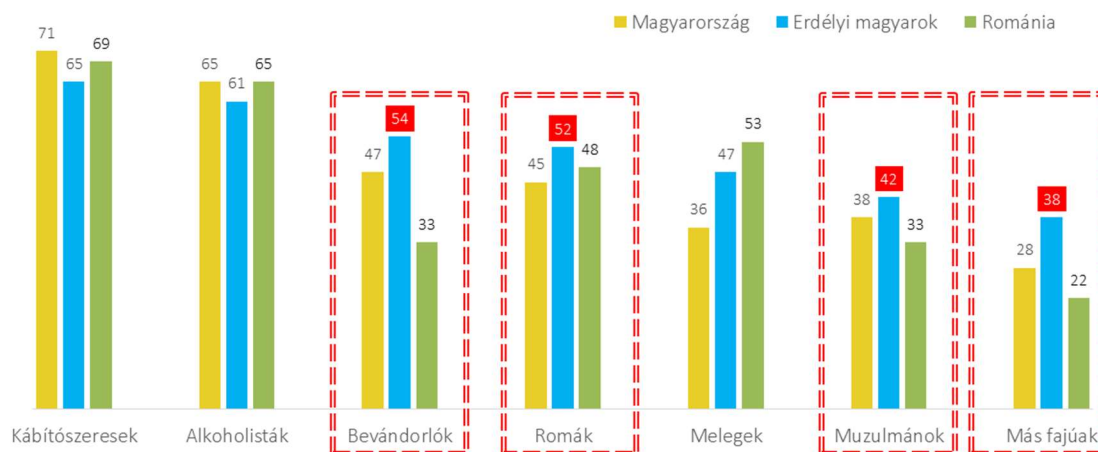
A két csoport közötti szociális- és presztízs-hierarchia nem tekinthető egyértelműnek. A Gáborok általában véve jobban szituáltak, mint az udvarhelyi régióban élő magyar romák, önmagukat pedig egyértelműen a presztízs-hierarchia csúcsára helyezik miközben a házi cigányokat nem is tekintik a roma közösség részének. A gyergyói és kisebb mértékben a csíki sátorosok esetében azonban a hierarchia (inkább) fordított. A gyergyói, maroshévízi, csíkszentdomokosi sátoros romák által lakott telepek helyzete egyértelműen rosszabb a megyei, vagy regionális átlagnál, és a helyzet Csíkszentgyörgyön, vagy Csíkszentkirályon sem nevezhető jobbnak. Így itt a magyar romává válás, adott esetben, mint mobilitási pálya jelenik meg. Részben az előbb vázolt társadalmi és státus-hierarchiákkal áll összefüggésben, hogy – talán a Gáborok kivételével – az „eredeti romák” között nagyfokú a nyelvvesztés és a kulturális határszimbólumok feladása. Szuhay Péter a magyarországi romák esetében egy kettős mozgásról beszélt, ahol jelen van ugyan a hagyományos csoportok kultúrávesztése, de a kisebbségpolitika és média hatására a romungrók is azonosulhatnak a hagyományos közösségek által hordozott határszimbólumokkal (nyelvvél, viselkedési mintákkal, kulturális szokásokkal). A Hargita megyei vizsgálatunk szerint ez a mozgás inkább egyirányú, vagyis az „eredeti romákat” jellemzi egyfajta akkulturáció: váltanak magyar nyelvre és lesznek „rokolyásokból nadrágosok”, „sátorosokból magyar romák”.

3.7. Diszkrimináció

Hargita megyében (ahogy az ország más részein) a romákkal szembeni diszkrimináció hétköznapi, a többségi lakosság szempontjából majdhogynem magától értetődő jelenség.

Mindez kulturálisan és strukturálisan olyannyira beágyazott, hogy – ahogy azt már korábban érintettük – egy rangsorolt csoportrendszerrel (*etnikai kasztrendszer*) beszélhetünk. A romák extrém alávetettsége és diszkriminációja olyan elemekben ölt testet, mint az etnikai munkamegosztás, a társadalmi és térbeli szegregáció extrém formái, a politikai mező és a különböző hivatalos reprezentációs formák domináns csoport általi kisajátítása, az intézményekben megnyilvánuló többségi dominancia és kizárás. A Hargita megyei romastratégia szempontjából elegendő a romákkal szembeni diszkrimináció két aspektusa között különbséget tenni, az egyik a hétköznapi viszonyok és viszonyulások, a másik az intézményes kontextusok szintje.

30. Különböző típusú ember közül kik azok, akiket nem szeretne szomszédjainak?

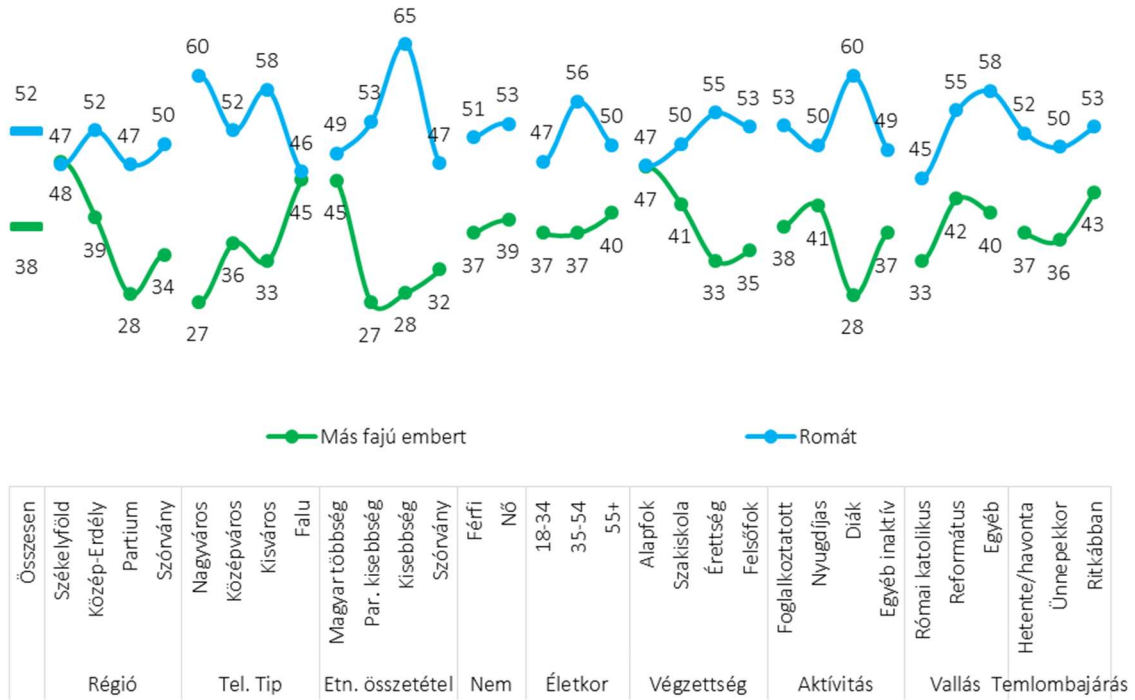

Forrás: European Value Study, Románia, Magyarország (2018), erdélyi magyarok (2020)

A hétköznapi viszonyulások tekintetében a különböző reprezentatív adatfelvételekből indulhatunk ki, amelyek azt mutatják, hogy a magyar nyelvi közösségen belül (így Hargita megyében) a romák és nem romák közötti társadalmi távolságok nagyobbak, mint Romániában általában. Így a European Value Study adatfelvétele szerint az erdélyi magyarok 52 százaléka nem szeretne magának roma szomszédot, szemben a romániai 48 és a magyarországi 45 százalékos aránnyal.

31. Különböző típusú ember közül kik azok, akiket nem szeretne szomszédjainak?

Erdélyi magyarok; háttérváltozók szerint

Forrás: European Value Study (2020)

Érdeemes kiemelni, hogy – talán a közvélekedéssel ellentétben – a romákkal szembeni távolságtartás nagyobb mértékben jellemzi a városban élőket és magasan iskolázottabbakat, mint a vidéki és alacsony iskolázottságú népességet. Ez az adat is visszaigazolja az előzőekben már bemutatott tendenciát, miszerint a roma lakóövezetek stigmatizáltsága, a roma közösségek kizárása városban erősebb, mint faluhelyen. A kizárás és diszkrimináció ezen területi aspektusait már érintettük. Ebből következik a nagyfokú lakóhelyi szegregáció, a romák és nem romák által lakott településrészek merev elkülönülése. E mellett lényeges elem, hogy a romák nem, vagy csak korlátozottan voltak/vannak jelen a nyilvános terekben, vagyis korlátozottan látogathatták a nem roma falurészeket, kocsmát, a közösségi eseményeket. Ebben a rendszerben nem (csak) az

jellemző, hogy a romák által lakott falurész „no go zone” a nem romák számára, hanem hogy a falu nyilvános terei jelennek meg „no go zone”-ként a romák számára.

3.8. Roma cselekvőképesség

A romák alávetettségének fontos eleme, hogy a politikai mezőt helyi szinten a domináns csoport, vagyis a nem roma elitek sajátítják ki. Ez természetesen nem Hargita megyei sajátosság, a nem roma (a megyék többségében román) elitek az ország más térségeiben ugyanezt teszik. Mindez egy olyan helyi intézményes rend keretében történik, ahol a romák nem jelennek meg politikailag szervezett csoportként, így kisebbségi (kulturális, szociális stb.) jogaik sem artikulálódnak magától értetődően. Hargita megyében a helyzet pikantériáját az adja, hogy a helyi szinten domináns helyzetben lévő elitek az országos politikában viszonylag sikeresen jelenítik meg az erdélyi magyarságot, mint egy politikailag szervezett, így kisebbségi jogokra igényt formáló csoportot. A politikai képviselet sikeres kisajátítása oda vezet, hogy a roma-nem roma törésvonal – miközben az élet számos területén, döntő jelentőséggel bír és diszkriminatív gyakorlatok kiindulópontja – politikailag jelentéktelen és láthatatlan.

Politikai mozgósítottság szempontjából a 2004-es választási év jelentette a csúcspontot, amikor az akkor Romák Szociáldemokrata Pártja 21 helyen indított helyi tanácsosi listát, amiből 9 községben sikerült is bevinni a helyi tanácsba legalább egy képviselőt. A roma párt megyei eredményei minden ezt követő választáson gyengébbek voltak, egészen odáig, hogy 2020-ban már egyetlen községben sem indultak roma tanácsosi listával. A többség (illetve a magyar kisebbség) által dominált pártok listáin szereplő és bejutó romák száma is igen alacsony. 2020-ban az RMDSZ listáján csupán ketten szereztek

mandátumot, jelenleg pedig (az egyik roma tanácsos sajnálatos halála miatt) egyetlen helyen, Csíkközváson van képviselője a roma közösségnek.

32. A Romák Szociáldemokrata Pártjának eredményei a 2004-es önkormányzati választáson

		Szavazat	%	Mand.
1	Újszékely	141	14.1	3
2	Kányád	75	11.7	1
3	Szentábrahám	84	10.0	1
4	Székelyderzs	41	7.4	1
5	Tusnád	65	6.0	1
6	Etéd	57	5.8	1
7	Csikszentsimon	78	5.6	1
8	Kászonaltíz	59	5.3	1
9	Csikszentkirály	56	5.1	1
10	Máréfalva	27	3.8	0
11	Csikszentmárton	28	3.8	0
12	Székelykeresztúr	152	3.7	0
13	Csikkozvás	28	3.2	0
14	Maroshévíz	170	2.9	0
15	Siménfalva	42	2.4	0
16	Gyergyószentmiklós	138	2.0	0
17	Székelyudvarhely	270	1.6	0
18	Kápolnásfalva	10	1.2	0
19	Homoródszentmárton	15	1.0	0
20	Csikszépvíz	15	0.9	0
21	Gyimesközéplak	14	0.8	0
		1565		11

Forrás: Központi Választási Bizottság (Biroul Electoral Central)

Szintén 2004-ben, a Roma Párt választási sikerétől nem függetlenül 8 településen alakultak roma civil szervezetek, amelyeket a Roma Párt, illetve a prefektúra alá tartozó Megyei Roma Iroda (Birou Judeţean pentru Romi, BJR) szervezett hálózatba. Mára azonban ezekből a roma civil szervezetekből is csupán egy (a székelyszenterzsébeti GI

Rromano Egyesület) működik. Ezt néhány, romák által irányított, kisebb segítő szervezet egészíti ki, illetve roma vezetésűnek tekinthetünk körülbelül féltucat neoprotestáns közösséget (Székelyszenterzsébeten az Evangéliumi Keresztény, Korondon a Baptista, Maroshévízen, Csíkmindszenten és Csíkbánkfalván a Pünkösdi gyülekezeteket). Sajátos státusa van a Római Katolikus Egyház Alcsíki Cigánymissziójának, amit Kalányos Ottó roma származású lelkész vezet, és amit így részlegesen roma irányítású intézménynek tekinthetünk. Ez a felsorolás is jól mutatja, hogy a romák által irányított intézmények száma igen csekély, legalábbis, ha csupán a formális/jogi értelemben létező entitásokat tekintjük.

Végül a roma cselekvőképesség vonatkozásában érdemes az egészségügyi mediátori hálózat leépülésére is kitérni. Ahogy érintettük, a roma népesség egészségügyi ellátáshoz való hozzáférést kétféle egészségügyi közvetítő, az egészségügyi mediátorok és közösségi asszisztensek segítik. A Közegészségügyi Igazgatóság ebből a szempontból releváns szakvéleménye szerint, a két funkció között az egészségügyi feladatok ellátásában nincs különbség, mi több a közösségi asszisztensek talán még hatékonyabban is dolgoznak.

A mediátori hálózat kialakítására 1997-ben a *Romani Criss* roma jogvédelmi NGO tett javaslatot, egy külsőleg – a franciaországi CCFD által – finanszírozott program keretében. A program kimondottan a roma közösségeket célozta meg és abból az elképzelésből indult ki, hogy a roma közösségek és az egészségügyi rendszer közötti bizalom, illetve a romák egészségügyi hozzáférése abban az esetben növelhető, amennyiben egy roma származású (jó esetben az adott közösséghez tartozó) közvetítőt alkalmazunk. A Romani Criss először 1996 és 1998 között képezett ki egészségügyi mediátorként roma nőket, majd egyfajta pilot programot futtatott öt romániai roma közösségen belül. Az egészségügyi mediátori hálózat létrehozása bekerült a 2001-es Országos Roma Stratégiába, amit 2002-ben az Egészségügyi Minisztérium által kiadott rendelet erősített

meg.¹⁸ Az egészségügyi reformra vonatkozó 95/2006-os törvény azonban fordulópontot jelentett, abban, hogy a roma egészségügyi mediátorokat egy újonnan létrehozott tágabb kategóriába, a közösségi asszisztensekébe rendelte és egyben (2007-től) a Megyei Egészségügyi Hatóság (DSP) alárendeltségéből a polgármesteri hivatalok hatókörébe sorolta. 2006 és 2008 között a roma egészségügyi mediátori és a közösségi asszisztensi hálózat finanszírozása közvetlenül a Nemzeti Egészségügyi Alapprogramból (*Program Național de Sănătate*) történt, amit a polgármesteri hivatal általi alkalmazás váltott fel, mégpedig az Egészségügyi Minisztérium által külön erre a célra a hivatalnak átutalt keretből. Így a mediátorok (és asszisztensek), miközben a polgármesteri hivatalok alkalmazásába kerültek, megmaradtak a DSP szakmai alárendeltségében.

A mediátorok és asszisztensek közötti különbségtétel azért lényeges, mert a roma egészségügyi mediátori hálózat kialakítására a *Romani Criss* felügyelete alatt, a Roma Párttal együttműködve került sor, vagyis a folyamat fölött a roma eliteknek volt ellenőrzésük. Ennek következtében a mediátorok (különösen a 2007 előtt alkalmazásba kerülők) döntő többsége roma származású és az egészségügyi ellátáson kívül a roma közösség szervezésében, a roma cselekvőképesség növelésében is szerepe van. A mediátori pozíciók feltöltése több községben – pl. Újszékelyen, Szentábrahámon – a Roma Párt színeiben megválasztott önkormányzati képviselőkből történt, így egy korábbi periódusban a hálózatnak politikai szempontból is volt jelentősége. Ebben a periódusban a Roma Párt hozzájárulására is szüksége volt a jelölteknek a mediátori állás betöltéséhez. A 2007-es törvénymódosítás nem csupán a polgármesteri hivatalokhoz utalta a mediátorokat, hanem azzal, hogy egy tágabb közösségi asszisztensi kategóriát hozott létre, egyben kiszervezte a hálózatot a roma elitek felügyelete alól. Ezt követően az uralkodó tendencia az volt, hogy a romák kiszorultak az egészségügyi közvetítői szerepkörből.

¹⁸ Az Egészségügyi Minisztérium 619/2002 számú rendelete.

4. A problémák azonosítása és stratégiai célkitűzések

4.1. Lakhatás

Az országos romastratégiából kiindulva, azt a helyi viszonyokra adaptálva, a Hargita megyei romák lakhatását tekintve hat egymással összefüggő és egymásra épülő problémát határozhatunk meg. Ezek a (1) lakóhelyi szegregáció (2) az informális lakhatás és lakóövezetek problematikája, (3) a kilakoltatások és az épületek bontása, (4) a szociális bérlakások hiánya, (5) az egészségtelen és veszélyes lakókörnyezet, (6) a romák lakhatásával kapcsolatos politikai felelősségvállalás hiánya. További problémát jelent a lakhatás minősége (az emberhez méltó lakhatási körülmények hiánya), illetve a romák által lakott lakóövezetek stigmatizáltsága, ezeket a problémákat azonban az infrastruktúrára vonatkozó fejezetben tárgyaljuk. Általánosan fogalmazva, **a lakhatás vonatkozásában célunk a biztonságos és emberhez méltó lakhatás megteremtése**. A stratégia a helyzetleíró részben bemutatott 129 romatelepre fókuszál, amelyek – bár nem egyenlő mértékben – egyszerre jellemezhetők a roma népesség területi koncentrációjával, az anyagi/infrastrukturális depriváltsággal és a területi stigmatizáltsággal.

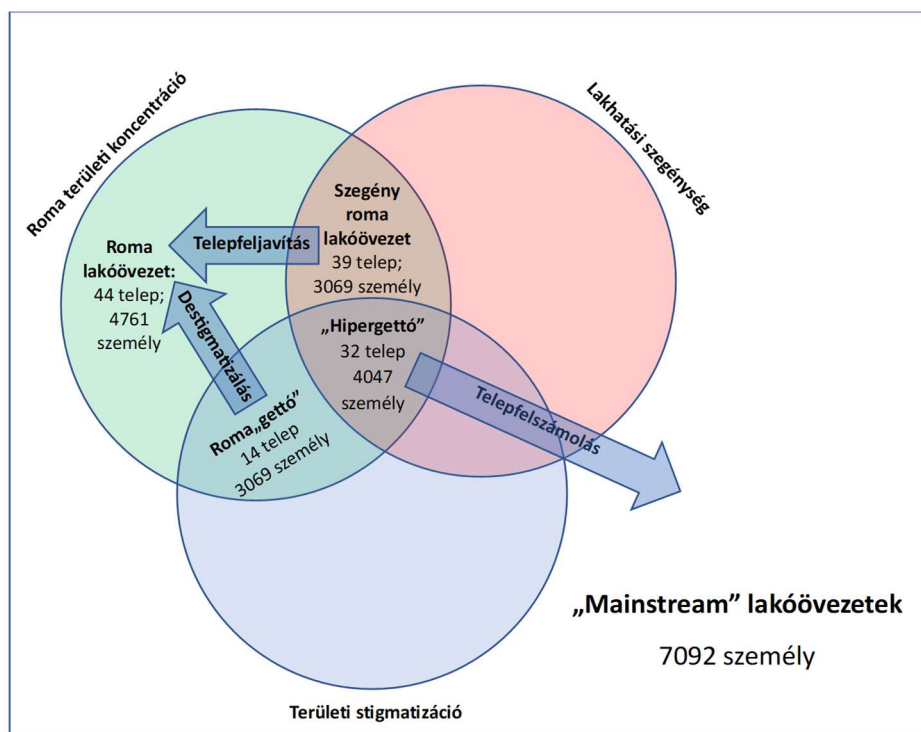
33. A lakhatással kapcsolatos problémák és célkitűzések

Probléma	Célkitűzés	Eszköz
Lakóhelyi szegregáció; telepfelszámolási programok hiánya	Telepfelszámolás, a „telepfeljavítás” (a lakhatási körülmények javítása), destigmatizáció	Komplex telepfelszámolási, vagy teleprendezési programok beindítása
Informális lakóövezetek problematikája	Informális lakóövezetek beazonosítása	A Hargita megyében található telepek felvétele a MDLPA informális lakóövezetek adatbázisába
	Informális lakóövezetek formalizálása	Roma közösségek bekapcsolása az országos kataszteri programba, önkormányzatok bekapcsolása az informális lakóövezetekre vonatkozó programokba
Kilakoltatások, informális lakóépületek elbontása	Kilakoltatások és bontások által veszélyeztetett roma közösségek beazonosítása	A Hargita megyében található telepek felvétele a MDLPA informális lakóövezetek adatbázisába
	A veszélyeztetett családok lakhatási biztonságának megteremtése	Az informális lakhatás formalizálása A családok elhelyezése szociális bérlakásokba
Szociális bérlakások hiánya	Szociális bérlakás állomány növelése	A Hargita megyei önkormányzatok és mélyszegénységben élő roma közösségek bekapcsolása a szociális bérlakás-építési programokba
Egészségtelen lakókörnyezet és katasztrófáknak való kitézettség	Az egészségügyi és katasztrófavédelmi kockázatok csökkentése	Az informális lakóövezetek helyzetének rögzítése, katasztrófavédelem
Politikai felelősség hiánya	Az önkormányzatok és megyei közintézmények felelősségtudatának növelése	Megyei szintű koordináció és monitoring megerősítése

4.1.1. Lakóhelyi szegregáció: telepfejlesztés, telepfelszámolás, destigmatizálás

Ahogy a leíró részben bemutattuk, a Hargita megyében élő romák 68 százaléka, mintegy 15 ezer ember él romatelepeken. Lényeges azonban kiemelni, hogy a különböző telepek helyzete közel sem azonos. Az állapotfelmérésben és a lakhatással kapcsolatos cselekvési irányok meghatározásában három analitikusan szétválasztható, de egymással összefüggő tényező között teszünk különbséget, ezek: a romák területi koncentrációja, a lakhatási szegénység (rossz lakáskörülmények, hiányos infrastruktúra), illetve a területi stigmatizáció és az ebből fakadó kizárás.

34. A romatelepek jellemzői és az ebből következő cselekvési irányok

Forrás: A modell elkészítésekor Loïc Wacquant munkáiból indultunk ki; Romániában többen (Vincze Enikő, Călin Berescu) alkalmaztak hasonló megközelítést

A fent említett három mechanizmus nyomán három típusú, a szokványostól/„mainstream”-tól elkülönülő lakóövezet típust határozhatunk meg. A konzultációs kérdőív a romatelepeket írta össze, amit leíró értelemben egyszerűen olyan lakóövezetként határoztunk meg, ahol a romák területileg koncentrálnak. Ez jelenthet homogén roma lakóövezeteket, vagy roma többségű/jelentős részben romák által lakott, de vegyes lakóövezeteket. Lényeges azonban, hogy a roma telepek nem azonosak a szegény, illetve a területileg stigmatizált lakóövezetekkel. A körök segítségével ábrázolt lakóhelytípusok természetesen metszhetik egymást, vagyis vannak olyan lakóövezetek, ahol két, illetve három jellemző egyszerre érvényesül. Ez alapján a stratégiánk tárgyát képező romatelepeket négy kategóriába oszthatjuk:

- (1) Az első kategóriába a leginkább hátrányos helyzetű telepek tartoznak, amelyeket egyszerre jellemez a lakhatási szegénység (amit a konzultációs kérdőívben az infrastrukturális depriváció mértékén keresztül mértünk), a stigmatizáltság (vagyis, hogy az adott telep „no-go-zone-ként jelenik-e meg), illetve a romák területi koncentrációja (ami annak volt a feltétele volt, hogy az adott lakóövezetet romatelepként azonosítsuk). Ezeket a telepeket Loïc Wacquant munkáiból kiindulva „**hipergettóknak**” nevezzük.¹⁹ Érdeemes megjegyezni, hogy a nagyfokú lakóhelyi szegénység és a területi stigmatizáltság nagy eséllyel együtt jár. A mélyszegénység területi gyűjtőpontjai általában erősen stigmatizáltak is. Wacquant a hipergettók társadalmi homogenitását emeli ki, vagyis, hogy ezek a lakóövezetek kevésbé rétegzettek, miután azokat a mobil romák igyekeznek elhagyni, még abban az esetben is, ha a pénzkereseti forrásaik a marginális közösség erőforrásaira épülnek (uzsora, informális, vagy külföldi vendégmunka szervezés stb.). A konzultációs adatfelvétel alapján 32 ilyen „hipergettót” írtunk össze Hargita megyében. Méret szerinti csökkenő sorrendben ezek a csíkkozmási

¹⁹ Wacquant, Loïc: *Urban outcasts. Comparative sociology of advanced marginality*. Polity Press: 2007.

Gödör, a kászonaltízi romatelep, a maroshévízi Bácspatak és a Zăpodea telep, a gyergyószentmiklósi Téglagyár és Kárpátok utca, a nagygalambfalvi Puszta, a Tavasz utca 1 és 2, a betfalvi Vízen túl, Székelyudvarhelyen a Termés utcai telep és az Éltetőút, a csíkszegyörgyi és csatószezi telepek, az újtusnádi Rétpataka, a tusnádi Csinód, a csíkszentdomokosi Garados alatt, a székelyszentkirályi Negyed, Kápolnásfaluban a Loki cigányok, a homoródkarácsonyfalvi Rókavár, Tekerőpatakon a Völgybéliek, Gyergyóalfaluban pedig a Döggkert. A „hipergettó” kategóriába sorolt hátrányos helyzetű telepeken él a romák többsége a csíki, gyergyói és maroshévízi régiókban, miközben Udvarhelyen az itt élők csak a telepi romák 12 százalékát teszik ki.

(2) Következő kategóriánk a „**roma gettó**”, ahol annak ellenére érvényesül a területi stigmatizáltság, hogy a lakóövezet fizikai és infrastrukturális állapota valójában nem kétségbeejtő (legalábbis az előző kategóriába eső telepekhez képest). Ebbe a kategóriába eső telepek nagymértékben felülreprezentáltak Udvarhelyszéken, azon belül a Hegyalja kistérségben. Jellemző példák a székelyudvarhelyi Budvár, a zetelaki Gátmegett, a homoródmási romatelep, a fiatfalvi Kárahegy, a székelykeresztúri Zata utca, a szentegyházi Cigányblokk és Cigánydomb. Csíkban ide sorolható a csíkszentkirályi Dancsida és Duna utcai telep, illetve (a tűzesetet követő beavatkozás nyomán) a csíkszeredai Somlyó 33. A telepek közös jellemzője, hogy az utóbbi években, elsősorban a külföldi munkavállaláshoz köthetően, jelentős anyagi fejlődés volt megfigyelhető, miközben nem indult el a telepek destigmatizációja. Másik jellemző a telepek erőteljes rétegzettsége, vagyis, hogy mélyszegénységben és viszonylagos jómódban élő családokat egyaránt élnek ezekben a lakóövezetekben.

(3) A **marginalizált roma lakóövezetek** esetében a lakhatási szegénység kevésbé kapcsolódik össze a területi stigmatizációval. Ez, a 39 ilyen jellegű telep közel felében annak köszönhető, hogy mikrotelepről van szó, ami nem képez olyan

nagyobb, összefüggő területi egységet, ami mentális értelemben élesen elkülönülhetne a környezetétől és a külvilág számára „no-go-zone”-ként jelenhetne meg. Ezek mellett természetesen találunk nagyobb méretű szegény, azonban nem stigmatizált roma lakóövezeteket is, elsősorban a székelykeresztúri és sóvidéki régiókban, ahol a romák és nem romák közötti mentális és társadalmi távolságok kisebbek. A korondi Ölves és Sokad telepeket, az etédi Alszeget, a küsmödi Gandzsát, a rugonfalvi és gagyai Faluvégét, a siménfalvi Felszeg, Alszeg és Domb negyedeket és az alsósófalvi Bánya utcai telepet soroltuk ebbe a kategóriába. Csík régióban idetartozik a menaságújfalusi Gatal alja, a hidegségi romatelep, illetve a csíkbánfalvi Martonosi telep, Gyergyóban pedig a Szárhegyi Cigányok utcája. Érdeemes megjegyezni, hogy több esetben ezeket a lakóövezeteket az objektíve kedvezőtlen infrastrukturális helyzet ellenére sem tekintik a helyiek (pejoratív értelemben) „cigánytelepnek”.

(4) Végül a **roma lakóövezetek** esetében a romák térbeli koncentrációja ellenére sem a területi stigma, sem az objektív értelemben vett szegénység nem jellemző. Az ilyen jellegű telepek esetében a romák területi koncentráltságát a stratégia nem tekinti problémának, mi több, az egyik lehetséges irány a telepek roma lakóövezetté alakítása. A 44 roma lakóövezetben 4761 személy él, az összes roma 32 százaléka. A nem stigmatizált és nem szegény roma lakóövezetek Udvarhelyszék falusi jellegű településein gyakoriak: Székelyszenterzsébet, Korond, Máréfalva, Szentábrahám, Lövéte említhetők, mint olyan települések, ahol a térbeli együttélés ezen formája jellemző.

35. A romatelepek megoszlása kategóriák szerint

	Összes		Hipergettó		Roma gettó		Marginalizált roma lakóövezet		Roma lakóövezet	
	Telep	Személy	Telep	Személy	Telep	Személy	Telep	Személy	Telep	Személy
Hargita megye	129	14900	32	27,2	14	20,3	39	20,6	44	32,0
Csík	37	3595	13	51,1	4	12,6	13	16,7	7	19,6
Csíkszereda	4	565	2	53,6	2	46,4	0	0,0	0	0,0
Alcsík	21	2179	9	65,1	2	8,7	7	16,7	3	9,5
Felcsík	12	851	2	13,7	0	0,0	6	27,6	4	58,6
Udvarhely	71	9586	10	12,1	9	26,4	20	23,0	32	38,5
Székely-udvarhely	4	835	2	23,4	1	71,9	0	0,0	1	4,8
Keresztúr	26	2962	4	22,2	2	12,0	13	31,7	7	34,1
Sóvidék	8	2423	0	0,0	1	5,0	3	48,9	4	46,1
Hegyalja	15	2012	2	9,0	3	53,4	2	1,8	8	35,8
Homoród-Küküllő	18	1354	2	9,3	2	28,1	2	3,2	12	59,4
Gyergyó	13	983	5	55,4	1	4,3	4	16,5	3	23,8
Maroshévíz	8	736	4	68,3	0	0,0	2	14,3	0	0,0

Forrás: A Hargita megyei romastratégia községi szintű konzultációja (2023 február)

Miután a telepek helyzete különböző, az őket megcélzó cselekvési terv is differenciált:

- (1) A legnagyobb kihívást a halmozottan hátrányos helyzetű telepek helyzetének a kezelése jelenti, ami csak komplex, a lakhatási helyzet rendezéséből kiinduló, de a munkaerőpiaci részvételre, oktatásra, egészségügyi ellátásra és higiéniaira is kiterjedő beavatkozási program formájában képzelhető el, amit az önkormányzatok kezdeményezhetnek, szakmailag pedig leginkább a segítő szervezetekhez kötődő szakmai csoportok koordinálhatnak. A Hargita Megyei Tanács a beavatkozási helyszínek feltérképezésében, a programok előkészítésében, illetve a pályázati források felkutatásában játszhat szerepet, a beavatkozási folyamat során pedig szakmai tanácsadással és monitoringgal segítheti a folyamatot. A hipergettók esetében az ideális megoldás minden

bizonytal a **telepfelszámolás**, aminek azonban Romániában csak korlátozott mértékben alakult ki gyakorlata.²⁰ (Csökkent értékű) alternatívát képezhet a szintén **komplex beavatkozást igénylő telepfeljavítás**, aminek a nehézsége abból (is) adódik, hogy a telepekhez köthető stigma és a szegénység nehezen számolható fel, úgy, hogy a roma közösség helyben marad.

(2) A **telepfeljavítás** és az infrastruktúra helyben való fejlesztése követendő út lehet a szegény, de nem (vagy kevésbé) stigmatizált telepek esetében. Főként, amennyiben az egyéni lakhatási infrastruktúra feljavulása már megkezdődött, a megfelelő infrastrukturális beruházásokkal ezek a telepek viszonylag könnyen roma lakóövezetökké alakíthatók.

(3) A területi **destigmatizálás** a roma gettók esetében lehet célravezető, ahol a nem romák annak ellenére tekintenek gyanakvással a romák által lakott város-, vagy falurészekre, hogy azok már (objektív értelemben) nem a szegénység gyűjtőhelyei. A romák által lakott részek megbecsültsége presztízsb beruházásokkal növelhető, például, ha a roma telepekre játszóterek, zöldövezetek kerülnek. Hasonlóképpen, a telepek bevonása a különböző közösségi eseményekbe (város-, falunapok, kulturális események) is célravezető lehet.

4.1.2. Informális lakóövezetek: nyilvántartásba vétel, telekkönyvezés, biztonságos lakhatás

Az informális lakóövezet Romániában egy jogi kategória, amit a 151/2019-es Törvény határoz meg, ami a 350/3001-es Területrendezési és Urbanisztikai Törvényt egészíti ki.

²⁰ A Somlyó utcai tüzesetet követő eseményeket egy megghiúsult telepfelszámolási programnak tekinthetjük.

A törvény egyrészt megadja az „informális lakóövezet” (egyébként meglehetősen tág és képlékeny) meghatározását. E szerint informális lakóövezet minden „legalább 3 lakóépületből álló, spontán módon létrejött (ház)csoporthoz tartozó családok és egyének laknak, akiknek nincs semmilyen jogcímük az illető lakóépületben való tartózkodásra. Az informális lakóövezetek általában a városok és falvak szélén találhatók, improvizált, újrahasznosított vagy nem konvencionális építőanyagokból készült lakásokból állnak, térbeli elhelyezkedésükből és demográfiai jellemzőikből fakadóan pedig kizárást, szegregációt és szociális marginalitást idéznek elő. Azáltal, hogy természeti (földcsuszamlások, árvizek), biológiai (hulladéklerakók, szemételepek, szennyezett területek és hasonló) vagy antropogén (katasztrófavédelmi övezetek, műszaki-építkezési lerakatok és hasonló) kockázati területen helyezkednek el, egyes informális lakóövezetek veszélyeztetik az lakóik biztonságát és egészségét.”²¹

Másrészt, a törvény meghatározza az informális lakóövezetek feltérképezésének és – informális lakóövezetként való – elismerésének a módját is. Az informális lakóövezetek nyilvántartásba vétele és a róluk való rendszeres statisztikai adatgyűjtés az ország minden megyéjében alkalmazott egységes eljárás szerint történik. A törvény értelmében ez alapján történik meg a szükségletek elemzése, illetve a lakóövezetek állapotának a monitorizálása.

²¹„Grupare de minimum 3 unități destinate locuirii dezvoltate spontan, ocupate de persoane sau familii care fac parte din grupuri vulnerabile definite conform Legii asistenței sociale nr. 292/2011, cu modificările și completările ulterioare, și care nu au niciun drept asupra imobilelor pe care le ocupă. Așezările informale sunt situate de obicei la periferia localităților urbane sau rurale, cuprind locuințe improvizate, realizate din materiale recuperate, și/sau locuințe realizate din materiale de construcții convenționale, iar prin localizarea și caracteristicile socio-demografice generează excluziune, segregare și marginalizare socială. Prin situarea în zone de risc natural (alunecări de teren, inundații), biologic (gropi de gunoi, depozite de deșeuri, situri contaminate și altele asemenea) sau antropoc (zone de siguranță sau zone de protecție ale obiectivelor Seveso, ale infrastructurilor tehnico-edilitare și altele asemenea), unele așezări informale pun în pericol siguranța și sănătatea locuitorilor lor”.

Az adatgyűjtési folyamat egy standard kérdőív segítségével történik, három szint bevonásával:

- Az informális lakóövezetek beazonosításáért és elismeréséért a **helyi önkormányzatok** a felelősek, akik minden év július 31-ig továbbítják elektronikus formában az informális lakóövezetre vonatkozó kitöltött kérdőíveket az azokat összesítő megyei bizottság fele.
- **Megyei szinten** létezik egy az informális lakóövezetekre vonatkozó adatgyűjtést koordináló bizottság, amely összesíti a bejövő adatokat és továbbítja a Fejlesztések, Közmunkák és Adminisztráció Minisztériumára (MDLPA) felé.
- Az adatokat a **MDLPA** összesíti és elemzi országos szinten. A MDLPA listáján szereplő informális lakóövezetek elviekben jogosultak az őket érintő pályázati forrásokra. Ez jelenleg a PNNR 10-es számú „Helyi alap” (Fondul Local) komponense.

Ahogy érintettük, a stratégia konzultációs kérdőíve 130 romatelepet írt össze, amiből csupán 21 esetben tekinthető a lakhatási helyzet teljesen formálisnak/legálisnak, a maradék 109 telep pedig elviekben az informális lakhatást szabályozó törvény hatálya alá esik. A Hargita megyei romastratégiában megfogalmazott cselekvési cél, hogy a 109 telep lehetőleg mindegyike bekerüljön az informális lakóövezetek jegyzékébe, ami a lakhatás formalizálásának és a jogilag biztonságos lakhatás megteremtésének a kiindulópontja lehet. Ebben a Megyei Tanács Roma Programok Ügyosztálya az adatgyűjtésért felelős megyei bizottsággal közösen, az önkormányzatokkal és a MDLPA-val együttműködve koordinációs és monitorizálási feladatot vállal. A cél, hogy az önkormányzatok vegyék nyilvántartásba és ismerjék el az informális lakóövezeteket, illetve, hogy a MDLPA adatbázisába Hargita megye vonatkozásában teljes körű és megbízható adatok kerüljenek.

Az informális lakóövezetek nyilvántartásba vétele természetesen csak eszköz, illetve köztes lépés a lakhatás formalizálásában és biztonságossá tételében. A föld és a ház tulajdonjogáról szóló telekkönyvi okmányok hiányában teljesen esetleges, hogy az informális lakóövezetekben élő családok tudnak-e személyi igazolványt készíttetni, ami a szociális szolgáltatások igénybevételét is megnehezíti. Az áramszolgáltatóval kötött szabályos szerződéstől a munkába állásig egy sor területen jelent az informális lakhatás leküzdhetetlen akadályt, e mellett pedig a romatelepek infrastrukturális állapotának a feljavítása sem kezdhető meg anélkül, hogy az adott lakóövezetek bekerülnének a kataszteri jegyzékbe, illetve a településrendezéssel (*plan urbanistic*) kapcsolatos dokumentációba. Így a Hargita megyei romastratégia célja nem csupán az, hogy az informális lakóövezeteket nyilvántartásba vegyünk, hanem hogy ***mihamarabb kezdődjön el az informális lakóövezetek formalizálása***, ezen belül, hogy a Hargita megyei romák minél nagyobb számban kapcsolódjanak be az ingyenes országos kataszteri és telekkönyvi programba (lásd: <https://www.ancpi.ro/pnccf/>).

A romatelepek formális lakóövezetté alakítása és a településrendezési tervbe való befoglalása természetesen elsősorban a helyi adminisztráció feladata, a Hargita Megyei Tanács Roma Programok Ügyosztálya azonban ebben a vonatkozásban is koordinációs és monitorizálási feladatokat vállalhat. A formalizálás facilitálása során érdemes figyelembe venni a leíró részben bemutatott tipológiát, amely a telepek jogi helyzetét a teljesen illegális és a jogilag teljesen szabályozott skálán helyezi el, hisz ez a formalizálással kapcsolatos stratégiai lehetőségeket is meghatározza:

- (1) A magánterületen való illegális építkezések esetében a tulajdonossal való (esetleges) megegyezés nyithatja meg az utat a jogi helyzet rendezésére, míg a közterületen való építkezés esetében az önkormányzatok szándéka a döntő. Kétségtelen tény azonban, hogy az önkormányzatok sok esetben nem nyitottak az úgynevezett „egyoldalú” rendezésre. Különösen a városi telepek esetében gyakran

attól tartanak, hogy a lakhatás formalizálásával elveszítik a telepek növekedése feletti kontrollt. Így ezekben az esetekben, különösen, amennyiben „hipergettókról” beszélünk, valójában (az erre vonatkozó őszintétlen politikai kommunikációt félretéve) a telekkönyvi rendezésre csak egy komplex telepfelszámolási, vagy teleprendezési projekt keretében van lehetőség.

(2) Ilyen típusú nagy költségvetésű programok hiányában is érdemes azonban megpróbálkozni a köztes jogi helyzetben lévő (elsősorban falusi) telepek helyzetének a jogi rendezésével. Ezekben az esetekben a romák valójában birtokolják a területeket, ahol a házaik állnak, miközben ez jogilag nincs formalizálva (zsebszerződések, engedély nélküli építkezések). Amennyiben a helyi közösség szemében a romák már amúgy is tulajdonosnak számítanak, az önkormányzat nagy eséllyel érdekelt lehet a helyzet végleges jogi kodifikálásában. Még ha a hipergettók helyzetét nem is oldja meg, ezeknek a telepeknek a telekkönyvi rendezése is óriási előrelépést jelent a romák lakhatási biztonságát tekintve.

4.1.3. Kilakoltatások, bontások

Az országos roma stratégia külön problémaként kezeli a kilakoltatásokat, ami Hargita megyében különösen a városokban élő roma közösségeket érintette. Ahogy a leíró részben érintettük, a múlt rendszerben a romák erősen alul voltak reprezentálva a városba költözők között. További problémát jelentett, a városokba költöző romák – a nem romák számára kiutalt blokklakásokhoz képest – bizonytalan lakhatási körülmények közé kerültek: jellemzően államosított lakásokba, illetve munkásszállókra. Ennek következtében a rendszerváltást követően lezajlott lakásprivatizáció teljesen mást jelentett a romák és a nem romák számára. A nem romák jellemző módon nominális áron megvehetették az

általuk használt blokklakásokat. A romák esetében azonban a visszaszolgáltatás, illetve a vállalati vagyon privatizációja lakhatási válsághoz és kilakoltatások sorozatához vezetett. A székelyudvarhelyi, székelykeresztúri, csíkszeredai, gyergyószentmiklósi és maroshévízi városi romatelepeknek (hipergettóknak) döntő részben ez a keletkezéstörténete, ami azt jelenti, hogy a romák lakhatási problémájának a megoldása nem csupán szociális kérdés, hanem történelmi igazságtétel kérdése is.

További – a jelenlegi helyzetet érintő – probléma, hogy a kilakoltatások nyomán keletkezett, úgymond „informális lakóövezetek” esetében az önkormányzat által elrendelt bontások jogi értelemben nem számítanak kilakoltatásnak, így ilyen esetekben fel sem merül, hogy a bontásokat elrendelő önkormányzatnak bármilyen felelőssége lenne az érintettek lakhatásának a megoldásában.

Ezt a törvénykezési hiányosságot a városi önkormányzatok stratégikusan használják a telepek feletti kontroll fenntartásában, a bontásokra pedig a telepek növekedését gátló eszközként tekintenek. Így városokon általános gyakorlat az újonnan épített házak, illetve a házakhoz kapcsolódó bővítmények azonnali „dózerolása”. Itt azt is figyelembe kell venni, hogy a városi telepek esetében szélsőségesen zsúfolt lakóövezetéről beszélünk, a bontások pedig gyakorlatilag lehetetlenné teszik a lakhatási viszonyok feljavítását (házak bővítését, újabb házak építését) még abban az esetben is, ha erre a romáknak lennének erőforrásaik:

„- Meglettek a gyermekek. Nekünk vályogházunk volt sokáig. Egyszer lenyomta a tanács. Mikor még Lenyomták. Késő őszre felépítettük hamarjába, ahogy tudtuk. Aztán kimentem Magyarba. Mondtam az asszonynak, valamit csináljunk, építsünk egy téglás házat, mert ebbe a vályogházba belefagyunk. Aztán csináltunk azt, téglás házat.

Kérdező: *Miért nyomták le a vályogházat?*

- Azt már tőlük kell megkérdezni.

Kérdező: Azt az egyet nyomták le vagy az összeset?

- Nem épp az összeset. Mert válogatva volt. Lenyomták azt s elmentek. Legalább eltettek volna. De nem tettek sehova se. Lenyomták, aztán felépítettük.

Kérdező: És most már nem nyomják el?

- Nem nyomják, ha nem akarják. De ha akarják, elnyomhatják” (roma interjúalany)

„Sokan vagyunk testvérekül s így, hogy kicsit nagyobb házat építettek, hogy tudjunk elférni. Mivel mi is megcsaladosodtunk, hogy férjhez mentünk, nekünk is kellett. Jártunk külföldekre, de nem ment nekünk se úgy, hogy tudjunk venni egy lakást. Egyszerűen nem megyen az, hogy adjál 50000 eurókot. Nincsen arra lehetőség. Nekiálltunk, építsünk egy kicsi házat. Van 3 gyerekem és a férjem. Öten magammal vagyunk s elmentünk külföldre, hogy tudjuk megcsinálni a tetőt. Béjárt a férjem [a polgármesteri hivatalhoz] s kérdezte, hogy hova lehet építeni. S azt mondták, hogy ott bent a kertbe nem szabad építeni, itt az udvarra szabad. Elmentünk Németországba s minden héten jöttek ki, hogy le kell ontani a házat, mivel, hogy mi egy kicsit jobb lakást építettünk, le akarták ontani. Hát fiatalok vagyunk s egy kicsi 4x4-es házat építettünk, nem nagy házat.” (roma interjúalany)

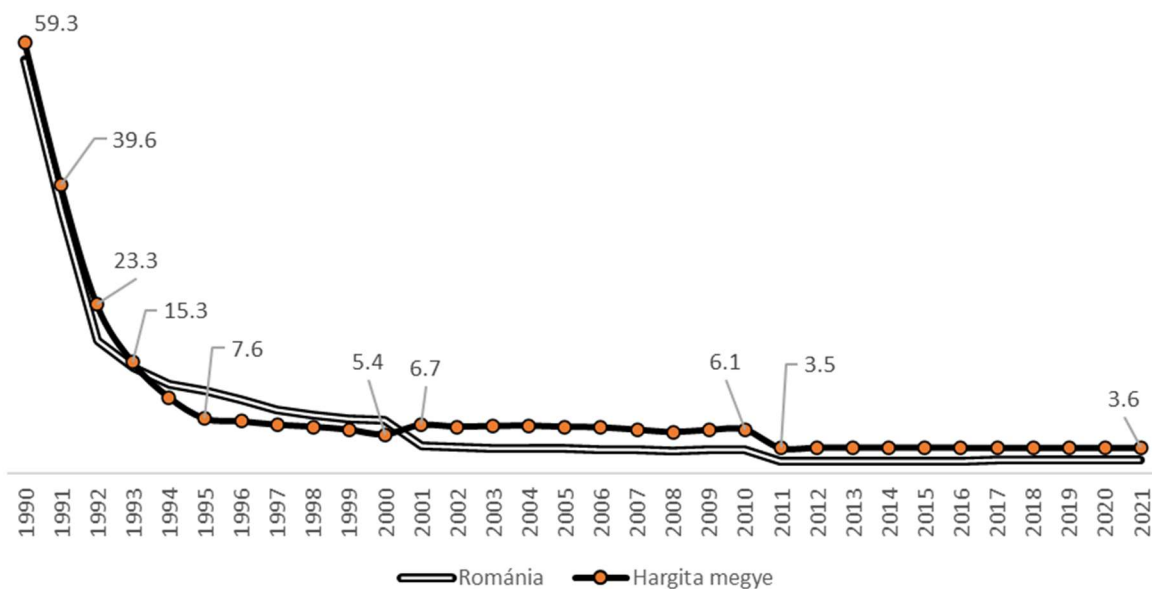
„Ha épít az ember téglából, már az baj. Lebontani, jön az exkavátor. Kijönnek az egészen a néptanáctól s addig itt ülnek, amíg lebontsa az exkavátor.” (roma interjúalany)

Ennek a helyzetnek a megváltoztatása részben jogalkotási kérdés, megyei szinten pedig az informális lakóövezetek nyilvántartásba vétele és formalizálása lehet a középtávú megoldás. Rövid távon a Megyei Tanács egyeztethet az önkormányzatokkal, illetve monitorizálhatja az informális lakóövezetek helyzetét.

4.1.4. Szociális bérlakások

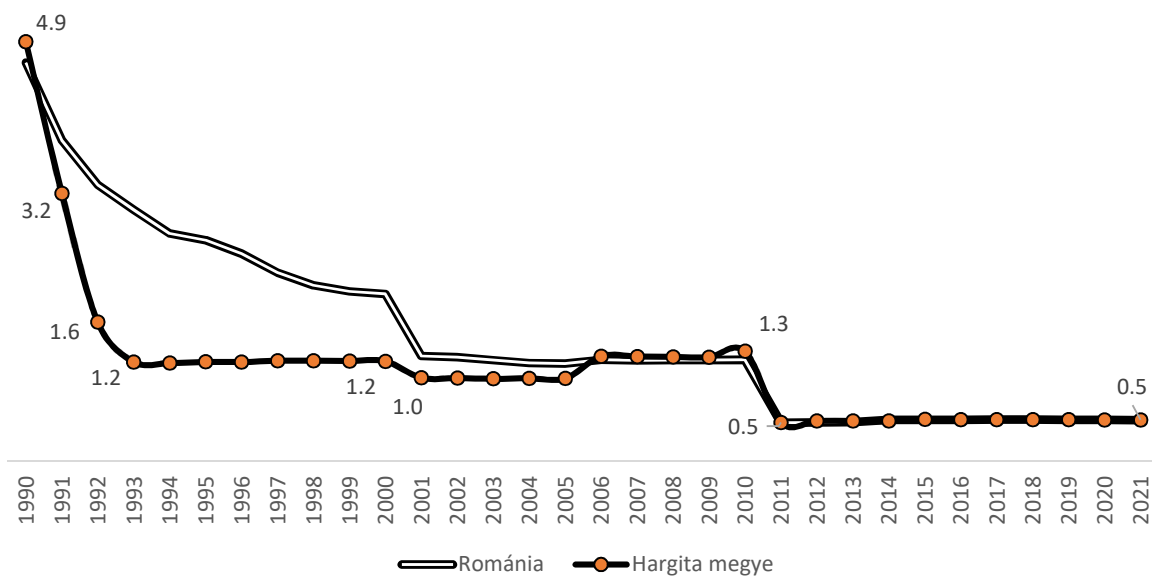
Ahogy érintettük, az úgynevezett hipergettók esetében a legkézenfekvőbb megoldás a telepfelszámolás, ami azonban a jelenlegi lakáspolitiká mellett tömeges mértékben illuzórikus. Maguk a szegregációs folyamatok sem érthetőek meg az országos lakáspolitikára és ennek Hargita megyei következményeire való utalás nélkül. 1990-ben a Hargita megyei városi lakásállomány 59 (országosan 57) százaléka volt állami tulajdonban, ami már 1995-re radikálisan, 7,6 százalékra lecsökkent, elsősorban a bérlőknek/kedvezményezettnek történt kedvezményes lakáseladások következtében. Országos viszonylatban 2000-ben, az EU csatlakozási tárgyalások megindításának kontextusában, és 2011-ben, a megszorítások közepette csökkent le radikálisan a köztulajdonban lévő lakások aránya. 2021-ben országosan a lakások csupán 1,8, Hargita megyében 3,6 százaléka volt köztulajdonban a városi jellegű településeken, amibe beletartoztak a szociális bérlakások, szükséglakások, különböző típusú szolgálati lakások és a fiatal családoknak épített és még nem értékesített (ANL) bérlakások. Ezek nem csak az EU-ban, hanem kelet-európai viszonylatban is hihetetlenül alacsony arányok (még ha a Hargita megyei valamivel magasabb arányok az önkormányzatok viszonylag nagyobb szociális érzékenységére utalnak is).

36. Az önkormányzati és állami tulajdonban lévő lakások aránya városi településeken Romániában és Hargita megyében 1990 és 2021 között

Forrás: Tempo Online (Nemzeti Statisztikai Hivatal)

37. Az önkormányzati és állami tulajdonban lévő lakások aránya falusi településeken Romániában és Hargita megyében 1990 és 2021 között

Forrás: Tempo Online (Nemzeti Statisztikai Hivatal)

Falvakon az állami tulajdonú lakásállomány már 1990-ben is összehasonlíthatatlanul alacsonyabb volt: Hargita megyében 4,9, országosan 4,7 százalékos, ami jól mutatja a beruházásokban és lakásfejlesztésben megmutatkozó óriási területi egyenlőtlenségeket. A csökkenési hullámok itt is kimutathatók és 2021-re 0,5 százalékos értékhez vezetnek (ami azt mutatja, hogy falvakon a szociális bérlakások gyakorlatilag nem léteznek).

A fenti adatsor egyértelművé teszi, hogy a települészámolások hiánya nem csupán és nem elsősorban a helyi önkormányzatok hozzáállásának, hanem az országos lakhatási politikának a következménye. Egy további probléma azonban a helyi csoportközi viszonyok eredője. Az épülő (és egyértelműen a szükségletek töredékét kielégítő) szociális lakások elhelyezése gyakran maga termeli újra a marginalitást. Így Székelykeresztúron, Maroshévízen már meglévő marginális elhelyezkedésű roma telepeket bővítettek szociális bérlakásokkal, Székelyudvarhelyen pedig a Budvár negyedben működtetnek hajléktalanszállót, ami fokozza a hátrányos helyzetű csoportok marginalitását és stigmatizáltságát.

Ugyan az országos közpolitikai kontextus nagyon kedvezőtlen, kulcsfontosságú, hogy a Hargita megyei romák minél nagyobb számban kapcsolódjanak be a szociális bérlakásépítési programokba, ami a hipergettók esetében komplex, nagy költségvetésű, a lakhatás mellett az oktatásra, egészségügyi ellátásra, munkaerőpiaci integrációra is kiterjedő beavatkozási programok formájában történhet meg. A folyamat fő felelősei a települési önkormányzatok, a Megyei Tanács koordinációs és szakmai tanácsadási feladatokat vállalhat.

4.1.5. Egészségügyi és biztonsági kockázatok

Egy következő problémát jelentenek a lakhatásból származó biztonsági és egészségügyi kockázatok. A konzultációs kérdőívek ezekre vonatkozó eredményeit a következő táblázat tartalmazza.

38. Egészségi és biztonsági kockázatok Hargita megye romatelepein

Biztonsági kockázat	Telepek száma	Telepek
Árvízveszély	6	Tavaszi utca (Csíkszereda), Florilor (Balánbánya), Csinód (Tusnád), Kultúr utcaiak (Csíkszentgyörgy), Alszeg (Etéd), Hidegség
Közúti balesetek	10	Rétpataka (Újtusnád), Zlănaru (Gyergyóholló), Éltetőút, Holló utca (Székelyudvarhely), Faluvége (Rugonfalva), Fülpe, Peste linie (Vasláb), Felszeg (Siménfalva), Dombiak (Máréfalva)
Szennyeződés	1	Tavaszi utca (Csíkszereda)
Szeméttelep közelsége	2	Cigánydomb (Szentegyháza), Somlyó 33 (Csíkszereda)
Fertőzés (vízhasználat)	6	Pusztai (Nagygalambfalva), Vízen túl (Betfalva), Kászonszék, Csíkmadaras, Rákos (Szentegyháza), Malom (Gyergyószentmiklós)

Forrás: A Hargita megyei romastratégia község szintű konzultációja (2023 február)

Lényeges azonban, hogy a különböző kockázatokra vonatkozó felmérést az önkormányzatok ismételjék meg és azok kerüljenek be az informális lakóövezetek leírásába. Ennek alapján a katasztrófavédelem, illetve a Közegészségügyi Hatóság (DSP) bevonásával megfogalmazható a megfelelő intézkedéscsomag.

4.2. Infrastruktúra

A Hargita megyei romastratégia infrastrukturális beruházásokra vonatkozó cselekvési terve a lakhatásra vonatkozó fejezet logikus folytatása. Mindkét terület alapvető célja, hogy a hátrányos helyzetű roma személyek, családok és közösségek számára emberhez méltó lakhatási körülményeket biztosítson. Az infrastrukturális beruházások tekintetében is érdemes megkülönböztetni egymástól a lakhatási körülmények feljavítására, illetve a területi stigma eltörlésére irányuló intézkedéseket.

39. Az infrastrukturális fejlesztéssel kapcsolatos problémák és célkitűzések

Probléma	Célkitűzés	Eszköz
Közművektől elzárt közösségek	Alapszolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása	Lakóövezetek formalizálása és közművesítés, vs. telepfelszámolás
Hiányos közösségi infrastruktúra	Közösségi infrastruktúra kialakítása és bővítése a romatelepeken, infrastrukturális beruházások diszkrimináció-mentes megvalósítása	Lakóövezetek formalizálása, közösségi infrastruktúra bővítése
Roma lakóövezetek alacsony presztízse, stigmatizálása	Roma lakóövezetek presztízisének növelése, diszkrimináció-mentes fejlesztések	Presztízsb beruházások (zöldövezetek, játszóterek)

4.2.1. A lakhatási körülmények feljavítása

A lakhatási körülmények feljavítása érdekében hozott intézkedések az informális lakóövezetek formalizálására épülnek, sorrendben azokat követik és egyrészt a közművesítést, másrészt a közösségi infrastruktúra feljavítását célozzák. Ahogy az a stratégia konzultációs kérdőívéből kiderült, Hargita megyében 8 romatelep nem csatlakozik az áramszolgáltatáshoz, 52 esetben nincs vezetékes víz és 96 esetben nincs kanalizálás. A közösségi infrastruktúra vonatkozásában a konzultációs kérdőívek szintén

jelentős hiányosságokra mutattak rá. E szerint a telepek 57 százalékában (74 telep) nincs kövezett, vagy aszfaltozott út, 42 százalékában (54 telep) nincs közvilágítás és szintén 42 százalékában (55 telep) nincs megoldva a szemétszállítás.

40. A közösségi infrastruktúra hiánya Hargita megyei romatelepeken

	Szám	%
Aszfaltozott, vagy kövezett utak	74	56,9
Vízvezető árkok, kanalizálás	96	73,8
Közvilágítás	54	41,5
Szemétszállítás	55	42,3

Forrás: A Hargita megyei romastratégia községszintű konzultációja (2023 február)

Roma stratégiánk nem csupán az informális lakóövezeteknek, hanem ezeknek a hiányosságoknak a nyilvántartásba vételét is előirányozza, mégpedig az országos roma stratégia és az informális telepek számbavételére vonatkozó módszertanoknak megfelelően. Az országos roma stratégia végrehajtási utasításai szerint a közművesítési és közösségi infrastrukturális szükségleteket megye szinten a BJR összegzi, amelynek azonban nincs megfelelő személyi állománya arra, hogy ebben az ügyben az önkormányzatoknak írt éves körlevélen kívül egyéb lépést tegyen. A HMT Roma Programok Ügyosztályának az együttműködésével azonban lehetőség nyílhat arra, hogy a tényleges szükségletek (a stratégia konzultációs kérdőívének többé-kevésbé megfelelő helyzet) kerüljenek nyilvántartásba. Ezzel párhuzamosan a vonatkozó szükségleteknek a MDLPA informális telepekre vonatkozó adatbázisába is be kell kerülniük. A tényleges helyzet nyilvántartásba vétele növelheti annak az esélyét, hogy beruházásokra kerül sor. A beruházásokban a BJR, illetve a HMT Roma Programok Ügyosztálya közvetítő és tanácsadó szerepet játszhat az önkormányzatok fele a pályázati, vagy önkormányzati forrásokból megvalósuló beruházások megvalósításában.

4.2.2. A területi stigmatizáltság leküzdése

Az alapvető infrastrukturális beruházások mellett az úgymond „presztízsberuházások” esetében is meg kell szüntetni a területi (és egyben etnikai) alapú diszkriminációt. Az önkormányzatokat arra kell ösztönözni, hogy a roma lakóövezetekben játszótereket, zöldövezeteket létesítsenek saját forrásból, európai uniós pályázatokból, vagy akár a Hargita Megyei Tanács által ilyen célokra elkülönített keretből. HMT Roma Programok Ügyosztálya ennek a nyomon követésében, monitorizálásában vehet részt.

Oktatás

A szolgáltatások többségéhez hasonlóan az oktatáshoz való hozzáférésben is jelentős egyenlőtlenségeket tapasztalunk a többséghez és kisebbséghez tartozók között. Az oktatással kapcsolatban hat problémakategóriát tárgyalunk. Az egyik rendszerszintű probléma a lemorzsolódás és az alacsonyabb iskolai sikeresség a roma tanulók körében, amelynek következménye az alacsony továbbtanulási ráta és amelynek egyik oka az alacsonyabb oktatásminőség. Ez utóbbi két problémával külön is foglalkozunk. A diszkrimináció, szegregáció egymással összefüggő problémái főként városi (de korántsem kizárólag) településeken határolják be nagyobb mértékben a roma tanulók érvényesülési lehetőségeit. A még nem és már nem iskoláskorúak körében szintén nehézségekkel jár az oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés. Az említett problémák kezelésére megfogalmazott célkitűzések megvalósításában az intézményes szereplők – helyi döntéshozók (mint fenntartók, infrastrukturális befektetők és humánerőforrásfinanszírozók), pedagógusok, fejlesztő szakemberek, mediátorok, tanfelügyelők cselekvése mellett elengedhetetlen a szakszolgáltatásokat nyújtó civil szervezetekkel (Dévai Szent Ferenc Alapítvány, Caritas, Máltai Szeretetszolgálat,

Gondviselés Segélyszervezet stb.) való együttműködés. Az országos stratégia öt célkitűzést fogalmaz meg, amelyek közül az interkulturális neveléssel és az identitás erősítésével főként a kulturális elismerés fejezet keretében foglalkozunk.

41. Az oktatással kapcsolatos problémák és célkitűzések

Probléma	Célkitűzés	Eszköz
Lemorzsolódás, korai iskolaelhagyás	Az oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítése Az oktatási intézményekbe való bevonás és megtartás A társadalmi starthelyzetbeli hátrányok csökkentése Az iskolai sikeresség javítása	A korai iskolaelhagyás csökkentése
Alacsony továbbtanulási ráta	Az iskolai végzettség és a munkaerőpiaci esélyek növelése A szakiskolai és a duális képzésben való részvétel ösztönzése	A továbbtanulás ösztönzése
Diszkrimináció, szegregáció	Az inkluzív oktatáshoz való hozzáférés biztosítása	Iskolai deszegregáció
Alacsonyabb oktatásminőség az erős roma jelenléttel jellemezhető oktatási helyszíneken	Az oktatás minőségének javítása, feltételeinek megteremtése A helyszínek közötti különbségek csökkentése	Roma oktatási helyszínek fejlesztése
Alacsony fokú részvétel a formális oktatásban korai életszakaszban	Az oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítése	A formális oktatásba való bevonás növelése korai életszakaszban – Napközi és bölcsőde hálózat fejlesztése főként vidéki településeken, hozzáférés biztosítása
Alacsony írástudás a roma felnőttek körében	Az oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés javítása Az iskola – család – közösség közötti kapcsolat megerősítése	Alfabetizáció a már nem iskoláskorúak körében

4.3.1. A korai iskolaelhagyás csökkentése

A helyzetleírásban jelzett egyik rendszerszintű probléma a lemorzsolódás, korai iskolaelhagyás, amelynek orvoslására az oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítését, az oktatási intézményekbe való bevonást és megtartást, a társadalmi starthelyzetbeli hátrányok leküzdését, az iskolai sikeresség javítását tűztük ki célul, egy viszonylag széles eszköztár mozgósítása révén. Hét konkrét lépést fogalmaztunk meg a cselekvési tervben, amelyek összhangban vannak az országos stratégia intézkedéseivel.

Első lépésként egy komplex nyomonkövetési rendszer bevezetését tartjuk elengedhetetlennek, amely kiindulópontként szolgálhat a további intézkedések számára. A Tanügyminisztérium és a Hargita Megyei Tanács forrásaiból finanszírozott, a Roma Programok Ügyosztálya által félévente frissített adatbázis a teljes oktatási folyamat monitorizálására vállalkozik. Az adatgyűjtés az iskolák, a mediátorok és a tanfelügyelőség segítségével történik, az így létrejövő megyei adatbázis pedig képet nyújt a roma diákokról (társadalmi háttér, iskolalátogatás, iskolai sikeresség, after school programokban való részvétel, meleg ebéd programban való részvétel stb.).

Az oktatásban való részvétel a roma diákok közül a mélyszegénységben élők esetén olyan strukturális akadályokba ütközik, amelyek egy részének elhárításában elsősorban a szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek (ruházat, táplálék), másodsorban a mediátorok, iskolák és önkormányzatok vállalhatnak szerepet külső és helyi forrásokból. A felszerelések, tankönyvek, számítógépek, szállítás költségek fedezése az országos stratégia szerint tanügyminisztériumi keretből a tanfelügyelőség és a helyi önkormányzatok hatáskörébe tartozik. A rászorulókról a HMT Roma Programok Ügyosztálya konzultál az illetékesekkel a nyomonkövetési adatbázis alapján.

A rászoruló oktatási intézményekbe való bevonásának és az iskolalátogatási akadályok elhárításának egyik eszköze az étkeztetés biztosítása. A Tanügyminisztérium és a

Fejlesztési, Közmunkaügyi és Adminisztrációs Minisztérium (MDLPA) keretéből 2016-ban útjára indított iskolai melegebéd pilótaprojekt az első két tanévben 50, majd 150, később 300 iskolában működött, a tervek szerint további bővítés várható és legalább 450 iskolában biztosít étkeztetési lehetőséget a diákok számára. A Roma Ügyosztályok Programjának az a feladata ezzel kapcsolatban, hogy minél több erős roma jelenléttel jellemezhető oktatási helyszínt (fenntartó önkormányzatot) vonjon be az országos programba.

A mélyszegénységben élők számára többnyire nem adatik meg a családban a tanuláshoz, órákra készüléshöz alkalmas élettér. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai azt mutatják, hogy az after school programok kiemelkedő segítséget jelentenek a társadalmi starthelyzetbeli hátrányok leküzdésében. A szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek hatékonyabbnak bizonyultak a kormányzati fenntartású intézményeknél mind a külső, pályázati forrásbevonás, mind pedig a felzárkóztató, kompetenciafejlesztő foglalkozások lebonyolításában. A tanügyminisztériumi forrásokon kívül a megyei tanács ifjúsági programokat támogató kiírása is finanszíroz ilyen típusú programokat. A Roma Ügyosztályok Program az érintett intézmények (tanfelügyelőség, önkormányzat, iskola, civil szervezet) közötti kommunikációt facilitálhatja azokon a helyszíneken, ahol további hasonló programok működtetése bizonyul szükségesnek.

Szintén az iskolai sikeresség javításához járul hozzá az integrált szociális-oktatási nappali központok létrehozása és működtetése, amely az after school programokban érintett intézmények és szervezetek partnerségében valósulhat meg, a központi (az országos stratégia többnyelvű, multifunkcionális nappali központok létrehozását irányozza elő a Tanügyminisztérium, a tanfelügyelőség és a helyi önkormányzatok kompetenciájába tartozóként) és a helyi költségvetés mellett külső, pályázati forrásokból (pl. a Norvég Alap Helyi fejlesztés, szegénységcsökkentés és a romák fokozott integrációja elnevezésű

programjából). A helyszínek kiválasztásában a Roma Ügyosztályok Programja konzultál az illetékes érintettekkel.

A megyében hat közigazgatási egységben – Csíkszeredában, Székelyudvarhelyen, Etéden, Újszékelyen, Szentábrahámon és Máréfalván – segíti az oktatási intézmények és a roma közösségek közötti kapcsolattartást oktatási mediátor. Máréfalván például látványos eredményeket sikerült elérni ezáltal az iskolalátogatás terén. Ahhoz, hogy a család – iskola – közösség közötti kapcsolat, kommunikáció rendszeresen és gördülékenyen működjön, minden olyan településen bővíteni, fejleszteni szükséges a mediátori hálózatot, ahol a roma tanulók aránya meghaladja a 15%-ot (áll az országos stratégiában és a BJR által összegzett cselekvési tervben). A hálózat fejlesztése és továbbképzése a tanfelügyelőség felelősségi körébe tartozik, amely a Tanügyminisztérium keretéből finanszírozható. Bár a tanfelügyelőség több alkalommal kérvényezte a hálózat bővítését a minisztériumtól, egyelőre nem tűnik prioritásnak országos szinten a kérdés. A Roma Programok Ügyosztálya a nyomonkövetési adatbázis alapján konzultál azokról a helyszínekről, ahova mindenképpen elengedhetetlen oktatási mediátort alkalmazni.

A felzárkóztatás, a hátrányok leküzdése, a speciális nevelési igényekhez való igazodás, a pályaeorientáció érdekében a fejlesztő pedagógusok hálózatának bővítése is elengedhetetlen feladat. Az oktatásban szerepet vállaló intézmények és a szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek képviselői egyaránt kifejezték az erre a területre vonatkozó nehézségeiket, igényeiket a konzultációk, egyéni és csoportos interjúk során. Jelenleg átlagosan 800 diákra jut például egy iskolai tanácsadó, ami kisebb oktatási helyszínek esetén akár mindössze heti egy napos jelenlétet eredményezhet az illető szakember részéről. Egy 2020-as jogszabály szerint 500 diákonként szükséges iskolai tanácsadót alkalmazni, ez azonban egyelőre nem valósult meg. Az egy szakemberre jutó diákok létszámát mindenképpen jelentősen csökkenteni kell az érdemi munkavégzéshez. A Tanügyminisztérium a jelenlegi 3000-ról 10000-re tervezi bővíteni az iskolai tanácsadók

körét 2027-ig. Ezek mellett további szakemberek alkalmazása könnyítené meg az oktatási intézményekben való megtartást, felelős intézmény a Megyei Nevelési Tanácsadó és Erőforrás Központ, amellyel a Roma Programok Ügyosztálya konzultál a helyszínekről.

4.3.2. A továbbtanulás ösztönzése

Ahogy a helyzetleírásban szereplő adatokból kiderül, a roma tanulók továbbtanulási esélyei igen alacsonyak. A munkaerőpiaci integráció sikeressége érdekében arra lenne szükség, hogy egyrészt a diákoknak és pedagógusoknak szóló ösztöndíjak, bentlakáshelyek segítségével történjen meg a rendszerben maradás ösztönzése, másrészt pályorientációs foglalkozások révén lehetne elősegíteni a kompetenciákhoz igazodó, tudatos pályaválasztást, hogy diverzifikálódjanak a szakmai lehetőségek, valamint ezekkel a tevékenységekkel párhuzamosan a szakoktatást kellene megerősíteni, amely terén az elmúlt években már történtek lépések a megyei tanács és alintézményei finanszírozásával.

A szakiskolai és duális képzésben való részvétel ösztönzésére, valamint a középiskolai és egyetemi továbbtanulás támogatására helyi szinten kellene sor kerüljön. Városi önkormányzatok, a megyei tanács, egyházi illetve civil szervezetek gyakorlatában láttunk eddig példákat szociális és tematikus ösztöndíjak kiírására. A Tanügyminisztérium és a MADR keretéből (az országos stratégia a mezőgazdasághoz kapcsolódó szakterületeket emeli ki a roma diákok továbbtanulását illetően), valamint a helyi önkormányzatok költségvetéséből is lehetne erre a célra keretet elkülöníteni. A Roma Programok Ügyosztálya a jelöltekről is gyűjt információkat a nyomonkövetési adatbázisába, amely alapján konzultál a támogatandó diákok létszámáról településenként.

Hargita Megye Tanácsának ifjúsági programokat támogató kiírása valamint Hargita Megye Fejlesztési Ügynöksége az elmúlt periódusban forrásokat fordított a szakoktatás erősítésére megyeszerte (műhelyek felszerelése, tananyagok fejlesztése, eszközökkel való ellátottság javítása). Ezt a programot a szakképzésben részesülő roma diákok számára, bevonására hangsúlyt fektetve kellene folytatni, a tanfelügyelőséggel, a vállalkozói szervezetekkel és az önkormányzatokkal partnerségben.

A megyei tanács és egyes alintézményei – Hargita Megye Fejlesztési Ügynöksége, Hargita Megyéért Egyesület – finanszírozott pályaorientációs tanácsadást az utóbbi években, amelyet a Megyei Nevelési Tanácsadó és Erőforrás Központ valósított meg oktatási intézményekben. Szintén a megyei tanácshoz tartozó Elemző Csoport pályaorientációra vonatkozó kutatásának rendszeres frissítésével lehetne hozzájárulni a kompetenciákhoz igazodó munkaerőpiaci integráció esélyeinek növeléséhez.

4.3.3. Iskolai deszegregáció

Ahogy az a helyzetelemzésben említettük, a stratégiát megalapozó terepkutatás során, sem az egyéni, sem a csoportos interjúk alanyai között nem találtunk egyetlen roma személyt sem, aki a szegregált oktatás mellett érvelt volna, mint a saját családja, közössége számára megfelelő formáról. A diszkrimináció elleni küzdelem és a deszegregáció terén az inkluzív oktatáshoz való hozzáférés biztosítását tűztük ki célul (az országos stratégia nem tartalmaz deszegregációs lépéseket, az inkluzív iskolai környezet kialakítására a pedagógusképzésre vonatkozó intézkedéseket javasol), amelynek eszközei a többségi társadalom érintett szereplőinek érzékenyítése, a pedagógusok képzése és extrakurrikuláris (etnikailag vegyes események, táborok stb.) tevékenységek szervezése

révén, valamint helyi szintű kvótarendszer (mivel országos jogszabálmódosításra kevés az esély az eddigi tapasztalatok alapján) bevezetése városi iskolákban.

A kvótarendszer bevezetése főként a városi iskolákat érinti, amint a helyzetelemzésből kiderül, Hargita megye városaiban az a jellemző, hogy a roma diákok döntően egy vagy két iskolában tömörülnek. Ez arányokban kifejezve azt jelenti, hogy Udvarhelyen a roma tanulók 65%-a, Gyergyóban 69%-a, Csíkszeredában 78%-a szegregált oktatási helyszínen tanul. Ennek megváltoztatására Székelyudvarhelyen történt kísérlet, amely végül nem valósult meg, de amelynek példájából kiindulva, külső források bevonása nélkül lehetne mindhárom városban deszegregációs lépéseket fogantatosítani. Az iskolákkal és az önkormányzatokkal való konzultációt a Roma Programok Ügyosztálya vállalhatná fel. A folyamat lényege, hogy létrejöttön egy megállapodás az iskolák és az önkormányzat között arra vonatkozóan, hogy minden osztály fogadjon be 1-2-3 roma diákot a 23-as létszám fölötti helyekre, amelyet más etnikumú nem foglalhat el, így a roma diákok aránya osztályonként nem haladja meg a 10%-ot, a többséggel közös tanulás pedig ösztönözheti a felzárkózásban, amennyiben ezzel párhuzamosan megtörténik a többségi társadalomhoz tartozó pedagógusok, szülők, diákok érzékenyítése. Az utóbbi elengedhetetlen tevékenységsorozatban az Apáczai Csere János Pedagógusok Háza tekinthető illetékes aktornak a pedagógusok felkészítésében, résztvevőként az iskolák és az önkormányzatok aktivizálódnak, a kampányanyagok létrejöttét és terjesztését pedig a Roma Programok Ügyosztálya koordinálja. A tevékenységek fedezéséhez szükséges erőforrásokat részben a Tanügyminisztériumtól, a tanfelügyelőség révén, másrészt helyi és megyei forrásokból lehetne biztosítani.

4.3.4. Roma oktatási helyszínek fejlesztése

Az oktatási barométer adataiból kiolvasható, hogy a szegregált illetve erős roma jelenléttel jellemezhető helyszíneken lényegesen alacsonyabb az oktatás minősége, mind a helyszínek felszereltsége (pl. a roma többségű osztályok felében van számítógép és internetkapcsolat, míg a minimális roma jelenléttel jellemezhető osztályok háromnegyedében), mind a szakképzett pedagógusokkal való ellátottsága (a roma oktatási helyszínek pedagógusainak negyede rendelkezik egyes fokozattal és kétötöde tanít véglegesítővel, míg a minimális roma jelenléttel jellemezhető iskolák pedagógusainak fele egyes fokozattal bír, és mindössze egyötöde véglegesítővel), mind a sikeres abszolválás tekintetében (2019-ben a roma oktatási helyszínekről csupán 12 diák érte el 5-ös feletti átlagot a nyolcadikos képességvizsgán Hargita megyében).

Ezek orvoslására infrastrukturális fejlesztésre, valamint a pedagógusok képzésére és ösztönzésére van szükség. Az iskolák digitális eszközökkel és bútorokkal való felszereltségére az országos stratégia a Tanügyminisztérium mellett a MDLPA keretét jelöli meg finanszírozási forrásként. 2023-2025 között több mint 977 millió euro áll rendelkezésre a PNRR révén erre a célra. Az oktatási helyszínek felszereltségét és a helyszínek közötti infrastrukturális ellátottságbeli különbségek csökkentését a HMT Roma Programok Ügyosztálya monitorizálja. A pedagógusok továbbképzését egyrészt az Apáczai Csere János Pedagógusok Háza által kínált programok biztosíthatják, a Tanügyminisztérium keretéből a tanfelügyelőség közvetítésével, másrészt a Romániai Magyar Pedagógus Szövetség szervezésében megvalósuló, a magyar kormány által támogatott tanfolyamok. Az országos stratégiával összhangban a pedagógusok motiválására is hangsúlyt fektetünk a minőségi oktatás biztosítása érdekében, amely a Tanügyminisztérium, a tanfelügyelőség és a helyi önkormányzatok közös hatásköre.

4.3.5. A formális oktatásba való bevonás növelése korai életszakaszban

A formális oktatásba való bevonás növelésének egyik eszköze az országos stratégia szerint is a napközi- és bölcsőde hálózat fejlesztése. A helyi szintű szükségletek felmérése, megyei összegzése és a Tanügyminisztériumon kívüli pályázati források felkutatása a HMT Roma Programok Ügyosztálya hatáskörébe tartozik elképzeléseink szerint.

A formális oktatásba való belépés tartóssá és sikeressé válásához az elmúlt évtizedek tapasztalatai alapján óriási segítséget jelent a korai fejlesztő programok működtetése, amelyet a szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek végeznek pályázati, helyi és megyei forrásokból.

Az eddig főként városi településeken működő bölcsődéktől és napköziktől való távolmaradás egyik okát az étkeztetési költségek fedezésének nehézségei jelentik. Amennyiben a HMT Roma Programok Ügyosztálya által monitorizált adatbázisban szereplő rászorulóknak számára, a szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek közvetítésével sikerülne helyi, megyei és külső erőforrásokat bevonni az étkeztetési költségek biztosítására, úgy növelni lehetne a bölcsődei és óvodai szolgáltatásokban részesülő rászorulóknak arányát, ami hosszú távon kihat az iskolai végzettség emelkedésére és a munkaerőpiaci integráció esélyeire.

4.3.6. Alfabetizáció a már nem iskoláskorúak körében

Az oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés nem csak az iskoláskorú népesség körében mutat jelentős egyenlőtlenségeket, hanem a felnőtt korosztályban is. Az írástudás növelése a felnőtt korú roma lakosság körében segítheti az ügyintézésben való

eligazodást és a munkaerőpiaci integrációt. A második esély típusú programok az elmúlt évtizedekben nem tartoztak a költséghatékony orvoslási módszerek közé, a ráfordításokhoz képest kevesen látogatták, végezték el és gazdagodtak hasznosítható kompetenciákkal ezek nyomán. Ezeknek a programoknak a reformja, rugalmasabb időbeosztás, tanterv, differenciáltabb kompetenciafejlesztés, szülők iskolája típusú kezdeményezések vihetnek közelebb a kitűzött célhoz.

Az oktatási rendszeren kívüli romák iskolai végzettségi adatainak évente történő nyomonkövetését és a romák tájékoztatását az oktatási programokról az országos stratégia a tanfelügyelőség és a helyi önkormányzatok hatáskörébe utalja, a Tanügyminisztérium forrásaiból. Ennek a két feladatnak a koordinálását elképzeléseink szerint a HMT Roma Programok Ügyosztálya vállalhatná fel megyei szinten.

A felnőttoktatási programok illetve a szülők iskolája típusú kezdeményezések helyszíneiről szintén a HMT Roma Programok Ügyosztálya konzultál az érintett intézményekkel és közösségekkel. Az előbbiben a tanfelügyelőség, iskolák, az utóbbiban a helyi önkormányzatok és a szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek vesznek részt. A második esély programok és a szakképzési tanfolyamok a Tanügyminisztérium finanszírozási keretéből valósulnak meg, míg az életvezetési kompetenciák átadását és az iskola – család – közösség kapcsolatának megerősítését is szolgáló programok működtetését helyi és külső, pályázati forrásokból tartjuk kivitelezhetőnek.

4.3. Foglalkoztatás

Az aktuális intézményes viszonyrendszer következtében a Megyei Tanácsnak, illetve a Roma Programok Ügyosztályának a foglalkoztatással és a romák munkaerőpiaci integrációjával kapcsolatos lehetőségei és teendői meglehetősen korlátozottak. Ebben a

vonatkozásban elsősorban a Megyei Munkaerő Ügynökség (AJOFM) az illetékes intézményes szereplő. Az AJOFM az országos roma stratégiai végrehajtási utasításainak megfelelően továbbította is a BJR irányába a (döntően országos programokba ágyazódó) cselekvési tervét.

Érdeemes kiemelni, hogy mind az országos romastratégia, mind a Hargita Megyei Munkaerő Ügynökség cselekvési terve gyakorlatilag teljes mértékben a formális munkaerőpiaci integrációra koncentrál. A formális alkalmazás – a munkaerőhiány kontextusában – országos viszonylatban nőtt, még ha ebben jelentősek is a regionális, etnikai és nemi eltérések. Hargita megyében ugyanakkor a romák körében a formális alkalmazás továbbra is igen kis mértékű, miközben az informális mezőgazdasági szektor, a külföldi vendégmunka, illetve a marginális erőforrásokra való támaszkodás azt jelentőségében messze felülmúlja. Ebből kiindulva az országos romastratégia implicit háttérideológiáját (ami a romák úgymond munkába állítására fókuszál, minimális állami szociális szerepvállalásra törekszik és a humánerőforrás menedzsmenthez, mint fogalmi kerethez kötődik) problematikusnak tekintjük. A stratégia egész hosszasan értekezik például a minimális garantált jövedelemben részesülő romák „munkaerőpiaci mentorálásáról”, ezzel közvetve a szociális ellátórendszerhez való kapcsolódást jelölve ki problémaként. Véleményünk szerint a problémát nem a romák munkaerőpiacról való kimaradása jelenti (hisz, ahogy láttuk közel felük külföldön, negyedük pedig az informális mezőgazdasági szektorban dolgozik), hanem az, hogy formális munkaszerződések hiányában a szociális ellátórendszerből maradnak ki. Az országos stratégia valójában úgy kívánja a minimális garantált jövedelemben részesülők számát csökkenteni, hogy az egészségügyi ellátásból, nyugdíjrendszerből való kiesés problémáját még csak meg sem említi.

A Hargita Megyei Tanács azonban nincs abban a helyzetben, hogy a saját roma stratégiáján keresztül ezekre a rendszerszintű problémákra megoldást hozzon, így a

foglalkoztatás és munkaerőpiaci integráció tekintetében csupán négy, az alapfolyamatokat valójában nem befolyásoló cselekvési irányt határoztunk meg.

42. A foglalkoztatással kapcsolatos problémák és célkitűzések

Probléma	Célkitűzés	Eszköz
Romák alacsony iskolai végzettsége	Iskolai végzettség növelése	Felnőttképzés (második esély programok)
Romákkal szembeni munkaadói előítéletek	Előítéletek csökkentése	Munkaadók érzékenyítése és bekapcsolása az országos antidiszkriminációs kampányba
Roma munkavállalók alacsony informáltsága a munkavállalói jogokról	Jobb munkavállalói érdekérvényesítés	Roma munkavállalók bekapcsolása az országos információs kampányokba
Romák alacsony aránya a startupokban és a vállalkozások által lehívott támogatásokban, szociális vállalkozásokban	Roma vállalkozások, szociális vállalkozások megerősítése	Szociális gazdaság és vállalkozásfejlesztés roma vállalkozók bevonásával

Az első probléma a romák iskolai végzettsége, ami az oktatási rendszerre vonatkozó cselekvési terv mellett mindenképpen szükségessé teszi a felnőttképzésbe való beruházást. A Hargita Megyei Tanács Roma Programok Ügyosztálya természetesen nem közvetlen szereplője a felnőttoktatásnak, azonban a „második esély” programok helyszíneinek a kiválasztásában az önkormányzatok és a Megyei Tanfelügyelőség mellett konzultációs szerepet vállal.

A második probléma a roma munkavállalókkal kapcsolatban széles körben elterjedt előítéletek, aminek a leküzdésére az országos romastratégia érzékenyítő kampányokat írt elő, amelyekbe az AJOFM-n keresztül kapcsolódhatnak be a Hargita megyei munkaadók. A HMT ebben konzultációs szerepet vállal. Harmadikként a roma munkavállalókat megcélzó felvilágosító programokban lehet a HMT-nak közvetítő szerepe, amelyek a munkavállalói jogok és érdekérvényesítés terén eredményezhetnek nagyobb fokú tudatosságot.

Külön problémát jelent a roma vállalkozók kérdése, akik egészen biztosan alulreprezentáltak a startupokban és a vállalkozások által lehívott pályázati pénzekben. Ezen a helyzeten a startupokban és vállalkozói támogatásokban utazó civil és piaci szereplőkkel együttműködve kívánunk változtatni, roma vállalkozókat (köztük fiatalokat és nőket) bevonva az ilyen típusú programokba.

4.4. Egészségügy

Az egészségügyi problémákat két nagy, egymástól nem független kategóriába soroltuk. Az egyik annak folyománya, hogy Romániában nincs univerzális egészségügyi biztosítás, így a 18 év fölötti roma lakosság jelentős része nem fér hozzá alanyi jogon ingyenes egészségügyi szolgáltatásokhoz. A másik nagy problémacsoportot a lakhatási, infrastrukturális, jövedelmi helyzetből is következő gyengébb egészségi állapot jelenti. A két nagy problémakategória kezelésére a cselekvési tervben hét illetve hat konkrét lépést részleteztünk.

43. Az egészségüggyel kapcsolatos problémák és célkitűzések

Probléma	Célkitűzés	Eszköz
A hátrányos helyzetű közösségek nem jutnak minőségi egészségügyi szolgáltatásokhoz	<p>Az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítése</p> <p>Az egészségügyi szolgáltatások minőségének javítása közösségi szinten</p> <p>A diszkrimináció elleni küzdelem</p> <p>A roma közösségekkel való kapcsolattartás javítása</p> <p>Integrált szolgáltatások hálózatának fejlesztése</p>	Az egészségügyi ellátáshoz való egyenlő hozzáférés biztosítása
A rászorulóknak gyenge egészségi állapota	<p>Jobb egészségi állapot és hosszabb várható élettartam biztosítása</p> <p>Betegségek megelőzése és kezelése</p> <p>A biztonságos gyermekvállalás elősegítése</p>	Az egészségi állapot javítása

4.5.1. Az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítése

A beazonosított problémák tehát – az országos roma stratégiával összhangban – helyi szinten is nagyrészt az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáféréshez kötődnek. Ezek orvoslására az első lépésben egy negyedévente frissített adatbázis szolgálhat, amely a veszélyeztetett csoportokhoz tartozó (családorvosi listákon nem szereplő, egészségügyi biztosítással nem rendelkező) személyek egészségügyi-szociális szükségleteit követi nyomon. A monitorizálás fő aktora a megyei közegészségügyi igazgatóság, az adatgyűjtést pedig főként a mediátorok, közösségi asszisztensek, családorvosok végzik, a tevékenység finanszírozása az Egészségügyi Minisztérium keretéből történik.

A hozzáférés biztosításához kapcsolódik a szolgáltatásokról történő tájékoztatás, az egészségnevelési programok, a nyitottság elősegítése azok igénybevételére, a közvetítés az egészségügyi intézmények felé elsősorban a roma etnikumú mediátorok révén illetve a roma mediátorok és a közösségi asszisztensek csapatmunkája során valósulhat meg. Arról, hogy milyen települések önkormányzatai és iskolái lehetnek házigazdái az információs kampányoknak, a HMT Roma Programok Ügyosztálya konzultál a megyei közegészségügyi igazgatósággal. Az érintettek tájékoztatásának finanszírozása az Egészségügyi Minisztérium által indított programból (Programul Național de Evaluare și Promovare a Sănătății și Educație pentru Sănătate) valósul meg.

A hozzáférés biztosításához szükséges az érintett közösségekkel való kapcsolattartás javítása, amely maga után vonja a szükségletek és szolgáltatások közvetítésében résztvevő szakemberek hálózatának fejlesztését, ide sorolhatók a családorvosok, mediátorok, közösségi asszisztensek, bábák. Azokban a községekben, ahol több település tartozik egy községközponthoz, növelni kellene az alkalmazott mediátorok, közösségi asszisztensek, bábák számát, a jelenlegi (750 rászoruló/mediátor illetve 500 rászoruló/mediátor) kritériumok nem veszik figyelembe a területi lefedettséget.

Az említett szakemberek érzékenyítése, felkészítése, képzése, ösztönzése, javadalmazása, szakmai asszisztenciája, vizsgálati és szállítási eszközökkel való ellátása a megyei egészségügyi igazgatóság (szakmai rész) és a helyi önkormányzatok (megfelelő tér, mobilitás biztosítása) közös feladata, melynek finanszírozása főként az Egészségügyi Minisztérium által rendelkezésre bocsátott keretből, az Országos Közegészségügyi Intézet (INSP) révén illetve helyi, szükség esetén pályázati forrásokból valósulhat meg. A szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek az egészségügyben dolgozó személyzet érzékenyítésében vállalhatnak szerepet partnerként, a HMT Roma Programok Ügyosztálya pedig a kampányanyagok készítésének és szórásának koordinátoraként,

valamint a szakemberhálózat fejlesztésének és érzékenyítésének helyszíneiről és a szükséges eszközökről konzultáló szereplőként.

Az egészségügyi biztosítással nem rendelkezők a sürgősségi ellátás igénybevételére jogosultak. Ezek tehermentesítésére az Egészségügyi Minisztérium hét permanencia központot finanszíroz Hargita megyében. A hét központ közül négy városi településeken található (Csíkszereda, Székelyudvarhely, Szentegyháza, Székelykeresztúr), három vidéken (Gyergyóremete, Gyimesfelsőlok, Parajd). Az állam egyre inkább kivonul a szociális ellátásból (a segélyezettek és ezáltal társadalombiztosítással rendelkezők számának és arányának drasztikus csökkenése ennek indikátora) az univerzális egészségügyi biztosítás bevezetésére vonatkozó országos jogszabálmódosításra kevés az esély, ezért helyi lépések foganatosítását látjuk szükségesnek. Az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés megkönnyítésének egyik eszköze, hogy további permanenciaközpontok, a szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek gondozásában levő mobil egészségügyi központok illetve integrált közösségi központok működtetése révén jutnak ellátáshoz a rászorulóknak. Az integrált közösségi központok létrehozását az országos stratégia is előirányozza az egészségügyi – szociális – oktatási szolgáltatások integrált fejlesztése céljából. A stratégia elkészítésének időpontjáig hat integrált közösségi központ tervéről tud a megyei közegészségügyi igazgatóság (ezek is többnyire városi településeken koncentrálódnak: Csíkszereda, Székelykeresztúr, Szentegyháza, Maroshévíz, Tusnádfürdő, illetve vidéki kivételként Csíkszentgyörgy), amelyeket a PNRR-ből pályáztak a helyi önkormányzatok (a pályázatok jóváhagyási fázisban tartanak). Az Egészségügyi Minisztérium mellett pályázati forrásokat vonhatnak be a helyi önkormányzatok további mobil, permanencia és integrált közösségi központok igénybevételére, a HMT Roma Programok Ügyosztálya konzultál további lehetséges helyszínekről az önkormányzatokkal és a megyei közegészségügyi igazgatósággal.

4.5.2. Az egészségi állapot javítása

A gyengébb egészségi állapot javítása, a betegségek megelőzése, kezelése érdekében évente egészségi állapotfelmérésre lenne szükség, amelynek terheit a központi és helyi költségvetés viselné, a lebonyolítását a megyei közegészségügyi hatóság koordinálhatná. Ilyen típusú kezdeményezéseket, elképzeléseket főként a városi önkormányzatok nyújtottak be a 2022-2027-es időszakra terjedő romákra vonatkozó megyei cselekvési terv összeállítása során, amelyet a BJR összegzett.

Szintén a betegségek időben történő beazonosítása és kezelése révén javítandó egészségi állapot érdekében a megyei egészségügyi igazgatóság szűrővizsgálatokat illetve betegségmegelőzési kampányokat szervez, ezek lebonyolításába bevonva a helyi szakszemélyzetet, családorvosokat, mediátorokat, asszisztenseket. A szűrővizsgálatok hatékonyabb megszervezése, összehangolása érdekében a szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetekkel való együttműködésre is szükség lenne. A HMT Roma Programok Ügyosztálya a helyszínekről történő konzultációban vállal szerepet.

2018-2022 között 803 kiskorú anya szült Hargita megyében (számuk nőtt a 2008-2017 közötti periódushoz képest) a megyei egészségügyi igazgatóság adatai szerint, akik nem jártak terhesgondozásra, a legtöbb esetben családorvosuk sincs. A biztonságos gyermekvállalás elősegítése (a koraszülöttség, kihordási, születési rendellenességek megelőzése) céljából állandó családtervezési programok támogatására, az iskolai családtámogató egészségnevelési programok ösztönzésére is szükség lenne (erről az országos stratégia és a megyei cselekvési terv intézkedései is rendelkeznek, pl. az országos stratégia egyik intézkedése: a közösségi egészségügyi hálózat személyzetének szakosodása a családtervezés és az anya valamint a gyermek egészsége terén), amelyek a központi és helyi költségvetésből, a megyei közegészségügyi igazgatóság koordinálásával,

az egészségügyi személyzet bevonásával, a szociális szolgáltatásokat nyújtó szervezetek együttműködésével valósíthatók meg. Arról, hogy mely önkormányzatok és iskolák adhatnának otthont a tervezett programoknak a HMT Roma Programok Ügyosztálya konzultál az említett szereplőkkel.

Az átoltottsági arány (gyermekkorai oltások) növelését az országos stratégia is előirányozza, ennek megvalósításában szintén a mediátorok, közösségi asszisztensek vállalnak oroszlánrészt, akik közvetítő szerepet játszanak a közösségek és a családorvosok között. A program finanszírozására az országos közegészségügyi intézet (INSP) célirányos programot (Programul Național de Imunizare/Vaccinare) működtet.

A helyi önkormányzatok a közösségi infrastruktúra fejlesztése révén a higiéniai körülmények javításával járulhatnak hozzá betegségmegelőzéshez, azokon a telepeken, ahol nincs hozzáférhető vízvezeték, higiéniai blokkok létrehozásával és működtetésével biztosíthatják a minimális tisztálkodási és tisztítási feltételeket. Ezek megvalósítására pályázat útján (pl. PNRR) vonhatnak be külső forrásokat, a helyszínekről a HMT Roma Programok Ügyosztálya konzultál azokkal az önkormányzatokkal, ahol erősen deprivált helyzetű telepeket, hipergettókat azonosítottunk.

4.5. Kulturális elismerés

Az országos roma stratégia két alapelv köré épül, az állampolgári jogegyenlőség és az identitáshoz való jog között téve különbséget. Miközben a lakhatásra, az infrastrukturális fejlesztésre, a munkaerőpiaci integrációra, az oktatásra és az egészségügyi ellátásra vonatkozó célokat a stratégia az állampolgári jogegyenlőség összefüggésében tárgyalja, addig a kulturális elismerést (és részben a diszkrimináció elleni küzdelmet) az identitáshoz

való joghoz köti. Ez a megközelítésmód az 1990 utáni romániai romapolitika általános kettősségét reprodukálja, amit egyidőben jellemez egy integratív megközelítés és az úgynevezett „kisebbségépítés” (vagy kisebbségi nemzetépítés).

A stratégia kulturális elismerésre vonatkozó részei implicit módon a kisebbségépítést tekintik kiindulópontjuknak. Ebből a nézőpontból a romák is a 19 parlamenti képvisellel rendelkező kisebbségi csoport egyike. A rendszerváltást követően – a többi kisebbség érdekvédelme mellett – létrejöttek a roma kisebbségi szervezetek, amelyek közül egy tagságot nyert a Nemzeti Kisebbségek Tanácsában (*Consiliul Minorităților Naționale*) és elfoglalhatta a romák számára fenntartott kedvezményes parlamenti helyet.²² Néhány tucat iskolában fakultatív tárgyént tanítani kezdték a romani nyelv rendszerváltást követően standardizált változatát, valamint a romák történelme és hagyományai tantárgyat. A kisebbségépítés eredményei azonban igen korlátozottak maradtak és a legtöbb romák lakta településen sem a romákat őket érintő kisebbségi oktatási programok, sem a politikai érdekképviselet nincs jelen ténylegesen elérhető intézményként. A roma gyermekek román, illetve magyar nyelvű oktatási intézményekben tanulnak, míg a roma pártok nem tekinthetők sikeresnek a politikai mobilizáció tekintetében.²³ Végül, a roma kulturális, vagy egyéb típusú kisebbségi intézmények sűrűsége minimális.²⁴

A Hargita megyei romák kulturális elismerésével kapcsolatban két további problémába ütközünk. Az első, hogy az országos romastratégia, illetve tágabban az 1990 után elkezdődött roma kisebbségi nemzetépítés valójában nem vesz tudomást a romániai roma közösségek radikális sokszínűségéről, illetve azt, mint az „egyres roma nemzetségek”

²² Jelenleg a Pro Europa Roma Párt (*Partida Romilor Pro Europa*) rendelkezik parlamenti képvisellel.

²³ A 2020-as parlamenti választásokon a Pro Európa Roma Párt mindössze 14 ezer szavazatot gyűjtött össze, ami az egy parlamenti mandátumhoz bőven elégségesnek bizonyult, de a leadott roma szavazatoknak csak a töredékét teszi ki.

²⁴ Lásd a roma cselekvőképességre vonatkozó leírásunkat.

(kelderások, urszárok, kortorárok stb.), illetve az általuk beszélt dialektusok közötti különbséget kezeli. A romák kulturális és identitásbeli sokfélesége azonban jóval túlmege ezen a szemponton: a hagyományos roma közösségeken, illetve a románság irányában akkulturálódott roma közösségeken kívül vannak olyan romák is, akik más nyelvi kisebbségekhez (magyarokhoz, törökökhöz, horvátokhoz) kapcsolódnak nyelvileg, identitásukban és intézményhasználatukban. Ahogy azt a leíró részben érintettük, a Hargita megyei romák döntő többségét ez helyzet, vagyis a magyar nyelv- és intézményhasználat, illetve kettős kötődés jellemzi. A romáknak csak kisebb része beszéli a romani nyelvet és csak kisebb része kötődik azokhoz a kulturális gyakorlatokhoz (viselet, tradíciók stb.), amiket a romániai kisebbségépítés, mint standard roma identitásjegyeket promovál. Így a Hargita megyei romastratégia a kulturális elismerés vonatkozásában a magyar-roma kulturális örökségre is figyelmet kell fordítson. Ez természetesen nem jelentheti, az egyes közösségek esetében élő romani dialektusok, illetve a nem magyar jellegű kulturális örökség háttérbe szorítását. A magyar-roma és a nem magyar kapcsolódású/nyelvű kulturális örökség együttes elismerésére és az ezekhez való kiegyensúlyozott viszonyulásra van szükség.

A másik probléma, hogy a kulturális elismeréshez kapcsolódó cselekvési irányok nem mindegyike értelmezhető az identitásmegőrzés, illetve a kisebbségépítés keretében. A kulturális elismerés bizonyos elemei valójában nem a romák identitásmegőrzését, hanem a többségi intézmények, a többségi kulturális kánonok és történelmi narratívák átalakítását kívánják. A tisztánlátás és a cselekvési irányok világos meghatározása jegyében érdemes tehát tudatosítani, hogy a kulturális elismerés nem csupán azt jelenti, hogy a romák megőrizhetik identitásukat, hanem hogy a többség romákhoz, mi több a saját intézményeihez, kulturális kánonjaihoz való viszonyulása is megváltozik. Ennek

hiányában eltűnik a kulturális elismerés emancipatív komponense.²⁵ Hogy ezt a problémát kivédjük, a kulturális elismerésre vonatkozó célkitűzéseket három kategóriába soroltuk. Ezek a multikulturális megközelítés, az intrerkulturalitás és a történelmi emlékezet alakítása. Ezek az aspektusok az országos roma stratégiában is megjelennek, csak a közöttük lévő viszony és a hozzájuk kapcsolódó távlati célok nem jellennek meg világosan.

44. A kulturális elismeréssel kapcsolatos problémák és célkitűzések

Probléma	Célkitűzés	Eszköz
Multikulturális megközelítés hiánya, gyengesége: gyenge roma kulturális önszerveződés, kulturális intézmények hiánya, kulturális események alacsony sűrűsége	Roma kulturális önszerveződés segítése	Roma kulturális civil szervezetek létrejöttének facilitálása és (lehetőleg normatív) támogatása
	Roma kulturális események támogatása, szervezése	Roma kulturális események facilitálása és (lehetőleg normatív) támogatása
	A magyar roma, a Gábor és a sátoros csoportok kulturális örökségének feltérképezése, rendszerezése, népszerűsítése	Roma kulturális örökségtár létrehozása (zene, tánc, mesterségek, mesék, hiedelmek, életmód stb.) az erre vonatkozó gyűjtések, kutatások által A hagyományos roma kultúrát (zene, tánc, viselet, folklór stb.) népszerűsítő rendezvények
	A kortárs roma kultúra támogatása, népszerűsítése	Roma kulturális teljesítmények bemutatása, népszerűsítése, roma művészek támogatása
	Roma nyelvtanulás lehetőségének biztosítása	Fakultatív nyelvoktatás iskolai környezetben és azon kívül
Interkulturális megközelítés hiánya, gyengesége:	Roma kultúra beemelése az iskolai tananyagba	Roma irodalom rendhagyó tananyag-csomag kidolgozása és bevezetése a megye általános és középiskoláiban

²⁵ Tulajdonképpen nem véletlen, hogy az országos romastratégia ezt a kérdést nem érinti. A román kisebbségpolitika ugyanis nem terjed ki a többségi diskurzusok, kulturális kánonok és történelmi narratívák átalakítására, miközben a kisebbségek számára lehetővé teszi a kulturális reprodukciót. Mindez értelemszerűen a többség és a kisebbségek közötti kulturális és nyelvi hierarchiák újratermelését támogatja.

roma „láthatatlanság” (a roma kultúráról és tapasztalatokról való adekvát ismeretek hiánya a nem roma többség esetében)		Székelyföldi romák rendhagyó tananyag-csomag kidolgozása és bevezetése a megye általános és középiskoláiban
	Roma jelenlét erősítése és a romák pozitív hozzájárulásának tudatosítása a helyi nyilvánosságban	Roma köztéri emlékezhelyek
		Roma témájú kiállítások szervezése
		Roma értelmiségiek, közösségi szereplők éves díjazása
Regresszív/elnyomó emlékezetpolitika, „versengő áldozatiság”: nem jelenik meg, nem tudatosul a helyi és regionális emlékezetpolitikában a romák alávetettsége és kizárása	A „versengő áldozatiságra” épülő emlékezetpolitika felszámolása, a romákkal szembeni történelmi igazságtalanság tudatosítása	A térségben élő vonatkozó történelmi és társadalomtudományi kutatás ösztönzése (kutatások, kiadványok)
		Roma holokauszt és roma történelem rendhagyó tananyag-csomag kidolgozása és bevezetése a megye általános- és középiskoláiban

4.5.1. Multikulturális megközelítés

A multikulturális megközelítés a kisebbségi kulturális önszerveződésre és a roma kulturális örökséghez, identitáshoz való pozitív viszony kialakítására fókuszál. A kulturális elismerésnek ez az a dimenziója, amit az identitásmegőrzéshez és kisebbségépítéshez köthetünk. Az országos romastratégia szerint *„Romániában az egyes nemzetségek nagyfokú diverzitása sajátos elemként jelenik meg, ami a tradíciók, a nyelv, a viselet és az életmód sokszínűségében jelenik meg. Az európai intézmények jelentős erőfeszítést tesznek, hogy a tagállamokat a romák társadalmi befogadására ösztönözzék, vezessék és segítsék. Az európai és akár a nemzeti szintű romapolitikákat alakító döntéshozók [azonban] nem vették figyelembe a roma nemzetségek sokféleségét és az általuk alkotott közösségek közötti különbségeket. [...] Megyei szinten [...] a cselekvési tervek nem tartalmazzak olyan indikátorokat, amelyek a különböző nemzetségek közötti kulturális különbségekkel számot vetnének”*.

Ebből kiindulva a Hargita Megyei Tanács Roma Programok Ügyosztálya a roma civil szervezetekkel, illetve a megyében működő kulturális intézményekkel (kiemelten a Hargita Megyei Kulturális Központtal) érdekelt egy a magyar romákra, Gáborokra és sátorosokra egyaránt kiterjedő roma kulturális örökségtár kialakításában, ami a gyakorlatban a roma kultúra különböző aspektusaira (zene, tánc, mesterségek, mesék, hiedelmek, életmód) kiterjedő kutatói, gyűjtő, népszerűsítő és oktatói munkát jelent. Hasonlóképpen a Megyei Tanács és partnerei elkötelezettek a különböző kulturális események megszervezésében a létező intézményes kereteken belül. Kiemelt rendezvényeink az Nemzetközi Roma Nap alkalmából évente megrendezésre kerülő tudományos konferencia és kulturális esemény, a szintén évente megszervezett Székelyföldi Roma Szabadegyetem, illetve az éves roma bál.

A roma tematika meglévő intézményes kereteken belüli megjelenítése mellett kiemelt feladat a roma kulturális önszerveződés fellendítése, amelynek céljából a Roma Programok Ügyosztálya támogatja a roma civil szervezetek létrejöttét, a Hargita Megyei Tanács pedig (a román kulturális alap mintájára) keretet különít el ezek támogatására. Az úgymond hagyományos kultúra mellett lényeges, hogy a modern roma kulturális teljesítmények is meg tudjanak jelenni, a roma kulturális élet ebbe az irányba is fejlődni tudjon. Hasonlóképpen, (a Székely termék márkánév mintájára) a Megyei Tanács érdekelt a roma brandek kidolgozásában, népszerűsítésében.

4.5.2. Interkulturális megközelítés

A roma identitás megőrzése mellett legalább ennyire fontos az is, hogy a többséghez tartozók is megfelelő képet kapjanak a romák tapasztalatairól, kulturális teljesítményeiről, társadalmi helyzetéről, történelméről, hagyományairól és kultúrájáról.

Ezt interkulturális megközelítésnek nevezzük, és ahhoz, hogy ez megvalósuljon, arra van szükség, hogy a többségi kulturális intézmények, kánonok és gyakorlatok, a történelmi narratívák, az emlékezetpolitika megváltozzon. Egy első szinten²⁶ (amit a Hargita megyei romastratégia reálisan megcélozhat) a romák a térség kulturális életéhez és fejlődéséhez való pozitív hozzájárulásán van a hangsúly. Itt a cél a romák láthatóságának növelése, ami úgy érhető el, hogy a többségi nyilvánosságban, kulturális eseményeken, köztereken, az iskolai tantervben megjelennek az csoporthoz köthető szereplők, események, illetve kulturális elemek. Lényeges leszögezni, hogy a Hargita Megyei Tanács stratégiájában szereplő cselekvési terv egy minimalista programcsomag, amit majd középtávon egy radikálisabb megközelítés válthat fel. Tisztában kell legyünk ugyanis azzal, hogy a megcélzott programok nem alakítják át alapjaiban a többségi (a román, illetve esetünkben a kisebbségi magyar) nemzeti narratívát és társadalomképet. Ez azt is jelenti, hogy első lépésben a többségi narratívába és társadalomképbe könnyen integrálható roma szereplőket, eseményeket fogunk keresni. Ebbe a keretbe illik a romákhoz kapcsolódó nyilvános emlékhelyek felállítása (amiben a magyar irodalomban már elismertségnek örvendő gyergyószárhegyi roma költő, Rafi Lajos a legjobb példa). Hasonlóképpen, ide kapcsolódik a roma értelmiségiek, közéleti szerelők, közösség-szervezők éves díjazása, illetve a romák pozitív hozzájárulását hangsúlyozó események szervezése.

Ezen a kereten azon a ponton lép túl némileg az a célkitűzés, hogy a magyar nyelvű roma irodalom, illetve a székelyföldi romák társadalmi helyzete tekintetében speciális tananyag-csomagok kialakítását célozza meg, ahol kimondottan a roma szempont koncentrált bemutatása a cél rendhagyó magyar nyelv és irodalom, illetve történelem és/vagy állampolgári nevelés órák keretén belül, anélkül, hogy ez a tanterv

²⁶ Lásd Banks, James A.: Approaches to Multicultural Curriculum Reform. In Banks, James A. – McGee Banks, Cherry A. (eds.): Multicultural Education: Issues and Perspectives. Hoboken NJ, Wiley, 2016, 151–168.

alapszerkezetét megváltoztatná (ez utóbbi célkitűzés a HMT részéről teljesen irreális lenne).

4.5.3. Emlékezetpolitika

Az emlékezetpolitika vonatkozásában az országos romastratégia deklaratív szinten az európai emlékezetpolitikai konszenzushoz kapcsolódik (ami nagymértékben különbözik a ténylegesen létező romániai és helyi emlékezetpolitikáktól). Ezzel a – sajnos nem teljesen átgondolt és az uniós direktívákból mechanikusan átvett – emlékezetpolitikai koncepcióval alapvonalaiban egyet lehet érteni, azt egyfajta távlati célként érdemes megfogalmazni. A koncepció alapja a romák alávetettségének és áldozatiságának az elismerése, a többség versengő áldozatiságra alapuló emlékezetpolitikai gyakorlatának a megszüntetése. Ez implicit módon egyben az etnocentrikus többégi történelmi narratívák átalakítását jelenti, annak a ténynek az elfogadásával, hogy romák és nem romák viszonyában nem csak az áldozatok, hanem (elsősorban intézményes- és csoportszinten) az elkövetők is jól beazonosíthatók.

A romák áldozatisága köré épülő emlékezetpolitika az országos romastratégia alapján három központi motívum, nevezetesen a rabszolgaság, a roma holocaust és a múlt rendszer asszimilációs politikája köré épül. Ezeket a motívumokat tekinthetjük olyan szimbólumoknak (vagy emlékezhelyeknek), amelyek a romák alávetettségét és áldozatiságát megjelenítik. Azzal, hogy ilyen típusú emlékezhelyekre szükség van, teljes mértékben egyetértünk, az viszont kétséges, hogy a Hargita megyei romák esetében ezen motívumok mindegyike megfelelő lenne erre a szerepre.

- A roma rabszolgasággal az a probléma, hogy nem veszi figyelembe az ország történeti sokféleségét és azt a tényt, hogy Románia egykor az Habsburg birodalomhoz tartozó tartományaiban nem volt rabszolgaság, így a Hargita megyei romák ősei csak abban az esetben lehettek rabszolgák, amennyiben a XIX. század második felétől vándoroltak a megyébe az Ókirályságból. Ezt sem a történelmi dokumentumok (pl. az 1850-es osztrák népszámlálás, ami nagyszámú romát mutat ki, nagyjából azokon a településeken, ahol ma is élnek), sem a helyi emlékezet nem támasztja alá.
- A múlt rendszer asszimilációs politikájával az a probléma, hogy történelmi és szociológiai értelemben szintén kétségesnek látszik, ráadásul a jelenlegi minimális állami szerepvállalást legitimáló antikommunista narratívába illeszkedik. Vizsgálatunk eredményei szerint a múlt rendszer leginkább a társadalmi kizárás konzerválásában, mi több megerősítésében marasztalható el, ami a szelektív migrációs politikában, foglalkoztatásban, lakáskiutalásban öltött testet. Az országos romastratégia ráadásul nem ejt szót arról, hogy a romák társadalmi kizárása 1989 után nem szűnt meg, hanem erősödött és mintegy útfüggő módon a már létező diszkriminatív gyakorlatokra épült rá.

Ebből kiindulva a Hargita megyei roma emlékezetpolitikát két pillérre érdemes felépíteni, nevezetesen a roma holocaustra, illetve a különböző rendszereken átívelő társadalmi kizárásra, amit a székely településeken még ma is érvényesülő etnikai kasztrendszer testesít meg. Ez utóbbihoz kapcsolódóan célszerű tárgyalni a helyi roma-nem roma viszonyokat és megjeleníteni a romák alávetettségét/áldozatiságát. A roma holocaust vonatkozásában elsősorban az 1940 és 1944 között Erdélyben berendezkedő magyar állam, illetve a magyar intézmények romákhoz való viszonyát, ezen belül a székelyföldi romák deportálására vonatkozó terveket érdemes kellőképpen megalapozott kutatást követően beépíteni az erdélyi magyar, illetve a székelyföldi emlékezetpolitikába. Mindezt

nem az európai emlékezetpolitikai kánonhoz való valamifajta felzárkózás, hanem a romák és nem romák viszonyának új alapokra helyezésének érdekében.

4.6. Diszkrimináció elleni küzdelem

Az országos romastratégia diszkrimináció elleni küzdelemre vonatkozó fejezete elsősorban a közvetlen diszkrimináció fogalmára, illetve az egyedi esetekben alkalmazható jogi eszközrendszerre összpontosít. Ezen belül a stratégia talán legfontosabb célja a gyűlöletbeszéd és a romaellenes rasszizmus jogi eszközökkel történő felszámolása, aminek érdekében monitoring tevékenységet, illetve a törvényi keret végrehajtását segítő különböző intézkedéseket ír elő.

45. A diszkrimináció elleni küzdelemmel kapcsolatos problémák és célkitűzések

Probléma	Célkitűzés	Eszköz
A helyi nyilvánosság romaellenes beállítódása	A romákkal szembeni gyűlöletbeszéd és sztereotip megközelítések felszámolása	Közösségi-média monitoring Érzékenyítő kampány
Romák diszkriminálása a különböző ágazati politikákban	Romákkal szembeni diszkriminációs és előítéletes beállítódás csökkentése	Antidiszkriminációs és érzékenyítő tréning a megyei egészségügyi, oktatási és adminisztratív intézményekben dolgozók számára
Kis mértékű diszkrimináció-tudatosság, megfelelő szerepkészlet hiánya	Roma fiatalok felkészítése a diszkriminációs helyzetek erőszakmentes kezelésére	Antidiszkriminációs tréning

Abból kiindulva, hogy a romákkal szembeni társadalmi távolságtartás a magyar közösségen belül fokozottan jelen van, úgy gondoltuk, hogy az országos média-monitoring mellett, szükség van a megyében működő nyilvános csoportok és közösségi

média-site-ok ilyen irányú elemzésére, illetve egy ezzel kapcsolatos érzékenyítő kampányra, amiben a HMT Roma Programok Ügyosztálya külső szakértők és szereplők bevonásával vehetne részt. Ez részben a megyei tanács költségvetéséből, részben pályázati forrásokból (például az Etnikumközi Viszonyok Hivatala – DRI által támogatva) lenne megvalósítható. Ezt a fajta monitoring tevékenységet hasonló szervezeti keretben egy érzékenyítő kampánnyal lehetne kiegészíteni.

Az országos romastratégia másik fontos fókuszja az ágazati politikákon belüli romaellenes diszkrimináció. Ennek csökkentésére a különböző ágazatokban dolgozók számára antidiszkriminációs tréningeket ír elő a stratégia. Ezek adaptálásában, a Hargita megyei intézményekben dolgozók bevonásában a HMT Roma Programok Ügyosztálya partnerként kíván részt venni.

Az országos stratégia diszkriminációra vonatkozó fejezetével kapcsolatban két hiányosság vethető fel:

- Egyrészt, hiányzik a közvetett, illetve strukturális diszkrimináció fogalma, amely nem annyira egyedi jogi lépésekkel, hanem a különböző ágazati politikák reformjával lenne orvosolható. A strukturális diszkrimináció fogalmából a közpolitikákra, illetve azok eredményére (kimenet/outcome) vonatkozó monitoring tevékenység következik. Ilyen típusú monitoring tevékenységet a Hargita megyei romastratégia több helyen (oktatás, lakhatás, infrastruktúra) vonatkozásában beépített, implicit módon a strukturális diszkrimináció fogalmára támaszkodva. Ezeket az intézkedéseket a megfelelő fejezetek tárgyalják.
- Másrészt egyáltalán nem része a stratégiának az érintettek bevonása és megerősítése (*empowerment*) a diszkrimináció elleni küzdelemben. Azt a stratégia úgy kezeli, mintha az csupán az állami adminisztratív szervek, illetve a bíróságok feladata volna. Ehhez köthető az is, hogy a stratégiában egyáltalán nincs a roma

cselekvőképességre vonatkozó fejezet. Az antidiszkriminációs intézkedések vonatkozásában a Hargita Megyei Tanács szükségesnek tartja romák számára tartott antidiszkriminációs képzések megszervezését a megfelelő pályázati források és külső szakmai partnerek bevonásával.

4.7. Roma cselekvőképesség

A roma cselekvőképesség szempontjából a politikai képviselet és a civil intézményrendszer erősítése között teszünk különbséget.

A képviselet tekintetében a fő problémát az jelenti, hogy miközben a Roma Párt 2020-ban még csak nem is indult az önkormányzati választásokon, a (román, illetve a magyar) többség által dominált pártok csak elvétve indítanak roma jelöltek. Így a romák, még ha le is szavaznak a különböző pártokra, sem deskriptív (a roma jelöltek számában mérhető), sem szubsztantív (a romák érdekeit szem előtt tartó politikai döntésekben mérhető) értelemben nem rendelkeznek politikai képviselettel. Meggyőződésünk szerint a romák számára kedvezőbb közpolitikák csak a romák politikai és döntéshozói pozícióban való jelenlétén keresztül érhetők el. Ebből kiindulva a HMT Roma Programok Ügyosztálya mind a romák közéleti részvételét, mind a pártok roma jelöltek irányába történő nyitását facilitálni igyekszik. E mellett lényeges a helyi roma szereplők és önkormányzati jelöltek képzése, amit a HMT külső szakmai partnerek bevonásával tervez megvalósítani.

46. A roma cselekvőképességgel kapcsolatos problémák és célkitűzések

Probléma	Célkitűzés	Eszköz
Roma képviselet hiánya helyi és megyei szinten	Roma képviselet	Romák facilitálása a közéleti részvételre
		Pártok facilitálása a roma jelöltek indítására
		Helyi roma szereplők képzése
Romák által irányított intézmények hiánya	Roma civil szervezetek létrehozása és a működésük segítése	Roma civil szerveződések létrejöttének támogatása
		Roma civil szervezetek működésének támogatása
		Roma civilek fórumának létrehozása

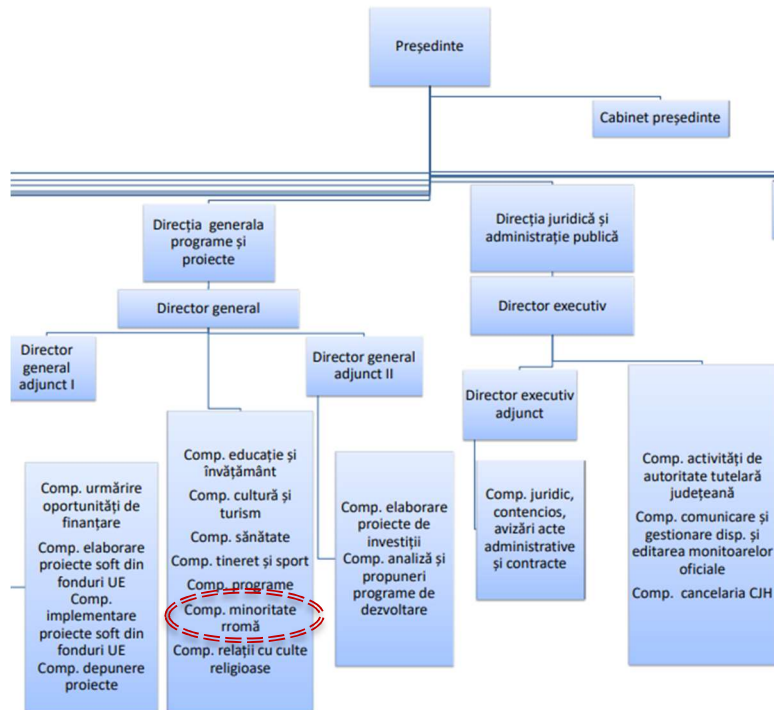
Egy másik irány a roma civil szervezetek létrejöttének ösztönzése és működésük támogatása, amit a Hargita Megyei Tanács egy a Román Kulturális Alaphoz hasonló, elkülönített keretből kíván megvalósítani. A cél legalább 10 Hargita megyei roma civil szervezet létrehozása, amelyekből majd egy roma civilek fóruma felépülhetne.

5. Megvalósítás, nyomon követés, értékelés

A stratégiai vízió megvalósulásához összehangolt, tudatos, hosszú távú célrendszer követő közpolitikák szükségesek. A különálló Hargita megyei romastratégiára ebből kiindulva volt szükség. A megyei szintű koordinációs és monitoring tevékenység egy olyan intézményes szerkezet kialakítása, amely segíti a különböző intézmények munkájának az összehangolását és lehetővé teszi a romákat érintő folyamatok folyamatos monitorizálását. ***Ennek érdekében a Programok, Projektek és Közbeszerzések Főigazgatósága (Direcția Generală de Proiecte, Programe și Achiziții Publice) alá tartozó Roma Programok Ügyosztálya (Compartimentul Minoritate Romă) átszerveződik, személyi állományában és költségvetésében kibővül és a továbbiakban a Megyei Tanács részéről a különböző – a megyében zajló – roma programok összehangolásáért és monitorizálásáért felel. A kibővített Roma Programok Ügyosztályának helyét Hargita Megye Tanácsának Organigrammjában lásd az alábbi ábrán.***²⁷

²⁷ https://judetulharghita.ro/wp-content/uploads/2021/12/Organigrama_CJH_Septembrie_2021.pdf

47. A kibővítendő Roma Programok Ügyosztályának helye Hargita Megye Tanácsának organigrammjában

A Hargita Megyei Tanács és a Roma Programok Ügyosztálya mindazonáltal az országos romastratégia végrehajtására és monitoringjára vonatkozó leírásból indult ki, ezt tartotta szem előtt a különböző tevékenységek megtervezésekor és leírásakor is. Így a Hargita megyei roma stratégiát maximálisan az országos stratégiába ágyazottan kívánjuk megvalósítani, ami a következőket jelenti:

- Munkakapcsolat kialakítására törekszünk a Stratégia Megvalósítását, Monitoringját és Értékelését végző Minisztériumközi Bizottsággal (Comitetul Interministerial pentru Implementarea, Monitorizarea și Evaluarea Strategiei, CIIMES), ami az érintett tárcák képviselőit egyesíti.

- Együttműködünk az országos stratégia életbe léptetésért felelős megyei szervekkel, vagyis a Megyei Roma Irodával, amely koordinálja és ellenőrzi a megyében folyó, romákkal kapcsolatos tevékenységeket. Abban vagyunk érdekeltek és abban nyújtunk segítséget, hogy a BJR ezt a feladatát minél hatékonyabban tudja ellátni. Nem törekszünk a különböző tevékenységek megkettőzésére, ezt a szempontot pedig az egyes tevékenységek megtervezésénél is maximálisan szem előtt tartottuk.
- A megyei roma stratégia megvalósításában az országos stratégiában is kulcsszerepet betöltő helyi közigazgatásra, ezen belül a roma stratégia megvalósításáért felelős Helyi Munkacsoportra (Grup de Lucru Local – GLL) és a romákat is magába foglaló Helyi Kezdeményező Bizottságra (Grup de Inițiativă Locală – GIL) támaszkodunk. Abban vagyunk érdekeltek, hogy ezek a struktúrák a megye minél több közigazgatási egységében ténylegesen működjenek és ne csak adminisztratív fikcióként létezzenek.

6. Finanszírozás

A cselekvési terv tartalmazza, hogy az egyes cselekvési irányokhoz tartozó konkrét lépések mely költségvetési forrásokból valósíthatók meg. Így ebben a fejezetben csak röviden térünk ki a stratégia által tárgyalt doméniumokban kiemelt szerepet játszó finanszírozókra.

6.1. Lakhatás és infrastruktúra

Lakhatási kérdésekben a kulcsszereplő az informális lakóövezetek listáját vezető minisztérium, amelyek helyi és megyei valamint uniós források egészítik ki:

- Fejlesztési, Közmunkaügyi és Adminisztrációs Minisztérium (MDLPA)
- PNRR
- Hargita Megye Tanácsa
- Helyi önkormányzatok költségvetései
- Megyei Roma Iroda
- Európai finanszírozási források

6.2. Infrastruktúra

Infrastrukturális kérdésekben a Fejlesztési, Közmunkaügyi és Adminisztrációs Minisztérium a fő finanszírozó, a helyi és megyei valamint uniós források másodlagos szerepet játszanak:

- Fejlesztési, Közmunkaügyi és Adminisztrációs Minisztérium (MDLPA)

- PNRR
- Hargita Megye Tanácsa
- Helyi önkormányzatok költségvetései
- Megyei Roma Iroda
- Európai finanszírozási források

6.3. Oktatás

A Tanügyminisztérium a fő finanszírozója a cselekvési tervbe foglalt intézkedéseknek, ezeknek a forrásoknak a közvetítésében a megyei tanfelügyelőség játszik kulcsszerepet, ezeken kívül helyi, megyei, uniós és egyéb pályázati források bevonása szükséges:

- Tanügyminisztérium
- Megyei Tanfelügyelőség
- Hargita Megye Tanácsa
- Helyi önkormányzatok költségvetései
- Európai finanszírozási források
- MDLPA
- MADR
- PNRR
- Hargita Megye Fejlesztési Ügynöksége
- Hargita Megyéért Egyesület
- Egyéb pályázati források

6.4. Foglalkoztatás

A foglalkoztatásra vonatkozó lépéseket a tanügyminisztérium keretéből, a leginkább illetékes megyei munkaerőelhelyező ügynökség költségkeretéből illetve további pályázati források bevonásával látjuk kivitelezhetőnek:

- Tanügyminisztérium
- AJOFM
- Egyéb pályázati források

6.5. Egészségügy

Az Egészségügyi Minisztérium a fő finanszírozója az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítésére és az egészségi állapot javítására vonatkozó tevékenységeknek. Ezen kívül az országos Közegészségügyi Intézet, a Megyei Közegészségügyi Igazgatóság illetve helyi, megyei és pályázati források biztosíthatják az anyagi háttérrel a vázolt elképzelések végrehajtásához:

- Egészségügyi Minisztérium (Programul Național de Evaluare și Promovare a Sănătății și Educație pentru Sănătate, Programul Național de Imunizare/Vaccinare)
- Országos Közegészségügyi Intézet (INSP)
- Megyei Közegészségügyi Igazgatóság
- Hargita Megye Tanácsa
- Helyi önkormányzatok költségvetései
- Európai finanszírozási források
- PNRR
- Egyéb pályázati források

6.6. Kulturális elismerés

A kulturális elismeréshez kapcsolódó problémák orvoslásában elsősorban a megyei tanács erre a célra szolgáló költségkeretére, másodsorban pályázati források igénybevételére van szükség illetve tanügyminisztériumi források bevonására:

- Hargita Megye Tanácsa
- Egyéb pályázati források
- Tanügyminisztérium

6.7. Diszkrimináció elleni küzdelem

A diszkrimináció elleni küzdelem céljából tervezett tevékenységek főként a megyei tanács költségkeretéből, másodsorban pályázati források bevonásával valósulhatnak meg:

- Hargita Megye Tanácsa
- Egyéb pályázati források

6.8. Roma cselekvőképesség

A roma cselekvőképességet erősítő intézkedések elsősorban a megyei tanács költségvetéséből, másodsorban pályázati forrásokból finanszírozhatók:

- Hargita Megye Tanácsa
- Egyéb pályázati források

7. Cselekvési terv

7.1. A lakhatással kapcsolatos cselekvési terv

Cselekvési irány	Konkrét lépések	Eredmény	Indikátorok	Időtáv/határidő	Felelős/résztevő intézmények	Költségvetési forrás
Informális lakóövezetek nyilvántartásba vétele	A MDLPA kérdőívének kitöltése reális adatokkal az összes (109) jogilag rendezetlen roma telepre	Nyilvántartásba vett informális lakóövezetek	Jegyzékbe kerülő informális lakóövezetek (célszám 109 romatelepe)	2023-2027. Jelentések továbbítása a MDLPA fele június 31-én	- Helyi adminisztráció - Megyei bizottság - HMT (Roma Programok Ügyosztálya) -MDLPA	MDLPA, HMT, helyi költségvetés
Informális lakóövezetek formalizálása	Romák informálása az országos kataszteri és telekkönyvi programokról Roma közösségek bekapcsolása az ingyenes országos kataszteri és telekkönyvi programba Az önkormányzatok bekapcsolása az informális lakóövezetek formalizálását célzó programokba	Informális lakóövezetek jogi helyzetének tisztázása és rendezése; településrendezési tervekbe (plan urbanistic) való befoglalása; lakhatási biztonság növelése	Formalizált informális lakóövezetek száma	2027	- Helyi adminisztráció a HMT (Roma Programok Ügyosztálya) szakmai támogatásával - MDLPA	HMT, helyi költségvetés, országos programok

Kilakoltatások és bontások monitorizálása az informális lakóövezetekben	Éves jelentés készítése az informális lakóövezetek helyzetéről	Jelentés készítése	Elkészült dokumentum	Éves jelentés bemutatása minden év november 15-én	HMT (Roma Programok Ügyosztálya)	HMT
Hargita megyei roma közösségek bekapcsolása az országos szociális lakásépítési programba	Az szociális lakásokra vonatkozó szükségletek felmérése a megye közigazgatási egységeiben (UAT) – különös tekintettel a „hipergettők”-ra Az szükségletekre vonatkozó információ továbbítása az ANR és MDLPA fele	A szükségletekre vonatkozó reális és naprakész információ	Szociális lakásra vonatkozó szükségletek	Féléves jelentések (június 30 és december 31) az ANR; éves jelentés (július 31) a MDLPA fele	A BJR feladata, amit a HMT (Roma Programok Ügyosztálya) segítségével hatékonyabban végezhet	HMT, BJR helyi költségvetés
	Pályázati lehetőségek felmérése és közvetítése a helyi közigazgatás fele	Önkormányzatok pályázati kapacitásának a növelése	Benyújtott és nyertes pályázatok száma	2027	MDLPA, HMT (Roma Programok Ügyosztálya), BJR	MDLPA, HMT, BJR
	Szociális lakásépítési programok megvalósítása	Telepek (hipergettők) felszámolása, az ott élő romák emberhez méltó lakhatáshoz juttatása	Hargita megyei mélyszegénységben élő romáknak juttatott szociális bérlakások száma	2027	Helyi közigazgatás	EU és központi költségvetési források
Komplex telep felszámolási vagy teleprendezési programok	Pályázati lehetőségek felmérése és közvetítése a helyi közigazgatás fele Komplex teleprendezési programok megvalósítása	Telepek (hipergettők) felszámolása vagy rehabilitálása, az ott élő romák emberhez méltó lakhatáshoz juttatása	Felszámolt és rehabilitált telepek száma	2027	Helyi közigazgatás; HMT - Roma Programok Ügyosztálya (szakmai támogatás, tanácsadás)	EU és központi költségvetési források

Politikai felelősségvállalás erősítése	A Hargita Megyei Tanács Roma Programok Ügyosztályának átszervezése és kibővítése	Jobban összehangolt és monitorozott romákat célzó programok	A HMT Roma Programok Ügyosztályának munkakapacitása (alkalmazottak, erőforrások)	2023	HMT	HMT
	Tanácskozások, workshopok a megyei és helyi közigazgatási intézményekkel	A romák lakhatási problémái iránt érzékenyebb köztisztviselő	Workshopok, tanácskozások száma	2027		

7.2. Az infrastrukturális beruházásokkal kapcsolatos cselekvési terv

Cselekvési irány	Konkrét lépések	Eredmény	Indikátorok	Időtáv/határidő	Felelős/résztevő intézmények	Költségvetési forrás
Hargita megyei roma közösségek bekapcsolása az országos közművesítési programokba (racordare la utilități) a villanyárammal, folyóvízzel való ellátottság és kanalizálás tekintetében	Az árammal, vízzel és kanalizálással nem rendelkező közösségek és háztartások felmérése	A szükségletekre vonatkozó reális és naprakész információ	Árammal, vízzel és kanalizálással nem rendelkező háztartások és közösségek száma	Féléves jelentések (június 30 és december 31) az ANR; éves jelentés (július 31) a MDLPA fele	A BJR feladata, amit a HMT (Roma Programok Ügyosztálya) segítségével hatékonyabban végezhet	HMT, BJR helyi költségvetés
	Az információ továbbítása az ANR és a MDLPA fele	Önkormányzatok pályázati kapacitásának a növelése	Benyújtott és nyertes pályázatok száma	2027	MDLPA, HMT (Roma Programok Ügyosztálya), BJR	MDLPA, HMT, BJR
	Pályázati lehetőségek felmérése és közvetítése a helyi közigazgatás fele	Telepek közművesítése, a lakhatási infrastruktúra feljavítása	Közművesített telepek és háztartások száma	2027	Helyi közigazgatás	EU és központi költségvetési források
Hargita megyei roma közösségek bekapcsolása a	A hiányos közösségi infrastruktúrával rendelkező közösségek feltérképezése	A szükségletekre vonatkozó reális és naprakész információ	A hiányos közösségi infrastruktúrával	Féléves jelentések (június 30 és december 31) az	A BJR feladata, amit a HMT (Roma Programok	HMT, BJR helyi költségvetés

közösségi infrastruktúra fejlesztését (aszfaltozás) célzó programokba	Az információ továbbítása az ANR és a MDLPA fele		rendelkező közösségek száma	ANR; éves jelentés (július 31) a MDLPA fele	Ügyosztálya) segítségével hatékonyabban végezhet	
	Pályázati lehetőségek felmérése és közvetítése a helyi közigazgatás fele	Önkormányzatok pályázati kapacitásának a növelése	Benyújtott és nyertes pályázatok száma	2027	MDLPA, HMT (Roma Programok Ügyosztálya), BJR	MDLPA, HMT, BJR
	Közösségi infrastruktúrára vonatkozó programok megvalósítása	Közösségi infrastruktúra feljavítása	Feljavított telepek száma	2027	Helyi közigazgatás	EU és központi költségvetési források
Játszóterek, zöldövezetek kialakítása roma lakóövezetekben	Pályázati lehetőségek felmérése és közvetítése a helyi közigazgatás fele	Önkormányzatok pályázati kapacitásának a növelése	Benyújtott és nyertes pályázatok száma	2027	HMT (Roma Programok Ügyosztálya)	HMT
	Játszóterekre és zöldövezetekre vonatkozó programok megvalósítása	Roma lakóövezetek presztízsének növelése (destigmatizálás); diszkriminációmentes fejlesztés	Megvalósított projektek száma	2027	Helyi közigazgatás	Helyi, megyei, EU és központi költségvetési források
Politikai felelősségvállalás erősítése	A Hargita Megyei Tanács Roma Programok Ügyosztályának átszervezése és kibővítése	Jobban összehangolt és monitorozott romákat célzó programok	A HMT Roma Programok Ügyosztályának munkakapacitása (alkalmazottak, erőforrások)	2023	HMT	HMT
	Tanácskozások, workshopok a megyei és helyi közigazgatási intézményekkel	A romák lakhatási problémái iránt érzékenyebb köztisztviselő	Workshopok, tanácskozások száma	2027		

7.3. Az oktatással kapcsolatos cselekvési terv

Cselekvési irány	Konkrét lépések	Eredmény	Indikátorok	Időtáv/határidő	Felelős/résztevő intézmények	Költségvetési forrás
Iskolaelhagyás csökkentése, az iskolai sikeresség javítása	Az iskolai lemorzsolódás, a tanulmányi eredmények és az oktatási folyamat reális adatainak monitorizálása	Az oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítése	Adatbázis megyei szinten a roma diákokról: társadalmi háttér, iskolalátogatás, iskolai sikeresség, after school programokban való részvétel, meleg ebéd programban való részvétel stb.	Félévente	HMT Roma Programok Ügyosztálya, iskolák, mediátorok, megyei tanfelügyelőség	Tanügyminiszterium, HMT
	Rászorulóknak szociális helyzetének javítása az oktatásban való részvételt akadályozó tényezők tekintetében (táplálék, ruházat, felszerelés, tankönyv, számítógép)	Az oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítése	Rászorulóknak és támogatottak száma az oktatási intézményekben	Állandó	Szociális szolgáltatások nyújtó civil szervezetek, helyi önkormányzatok, iskolák, mediátorok, a HMT Roma Programok Ügyosztálya konzultál a rászorulókról a monitoring adatbázis alapján	Tanügyminiszterium, megyei tanfelügyelőség, helyi, külső források
	Az erős roma jelenléttel jellemezhető oktatási helyszínek bevonása a melegébred programokba	Az oktatási intézményekben való bevonás és megtartás	Ebédben részesülő oktatási helyszínek és tanulók száma	Állandó	HMT Roma Programok Ügyosztálya, helyi önkormányzatok	Tanügyminiszterium, megyei tanfelügyelőség

						ég, MDLPA, MF
	After school és tanoda hálózatok és programok működtetése	A társadalmi starthelyzetbeli különbségek csökkentése, felzárkóztatás	Foglalkozások rendszeressége, látogatási arány	Állandó	Megyei tanfelügyelőség, helyi önkormányzatok, iskolák, szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek (a HMT Roma Programok Ügyosztálya konzultál a helyszínekről)	Tanügyminiszterium, pályázati, helyi források, megyei tanács ifjúsági programokat támogató kiírása
	Integrált szociális-oktatási nappali központok létrehozása	Az iskolai sikeresség javítása	Foglalkozások rendszeressége, látogatási arány, elsajátított kompetenciák	Állandó	Helyi önkormányzatok, iskolák, szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek (a HMT Roma Programok Ügyosztálya konzultál a helyszínekről)	Tanügyminiszterium, megyei tanfelügyelőség, pályázati, helyi, megyei források
	Mediátori hálózat bővítése, fejlesztése, továbbképzése	Az oktatási intézményekbe való bevonás és megtartás, kapcsolattartás az oktatási intézmények és a közösségek között	Mediátorok száma (ahol a roma tanulók aránya meghaladja a 15%-ot), képzések száma, résztvevők	2023-2027	Megyei tanfelügyelőség (a HMT Roma Programok Ügyosztálya éves szinten konzultál a helyszínekről)	Tanügyminiszterium

			száma, feladatköre, sikeressége			
	Fejlesztő pedagógusok hálózatának bővítése	Felzárkóztatás, a hátrányok leküzdése, speciális nevelési igényekhez való igazodás, pályaorientáció	500 rászoruló diákra jutó fejlesztő pedagógusok száma	2023-2027	Megyei Nevelési Tanácsadó és Erőforrás Központ (a HMT Roma Programok Ügyosztálya éves szinten konzultál a helyszínekről)	Tanügyminisztérium, HMT, Megyei Tanfelügyelőség
A továbbtanulás ösztönzése	Ösztöndíjrendszer bevezetése a továbbtanulás támogatására (diák, tanár)	Az oktatási intézményekbe való bevonás és megtartás, a szakiskolai és a duális képzésben való részvétel ösztönzése, a középiskolai és egyetemi továbbtanulás ösztönzése	Ösztöndíjban részesülő diákok, tanárok száma	Állandó	Helyi önkormányzatok (a HMT Roma Programok Ügyosztálya éves szinten konzultál a helyszínekről)	Tanügyminisztérium, MADR, megyei tanfelügyelőség, helyi költségvetés
	A szakoktatás megerősítése	Műhelyek felszerelése, tananyagok fejlesztése, eszközökkel való ellátottság javítása	Szakképzésben résztvevő roma diákok száma	2023-2027, évente	HMT, tanfelügyelőség, vállalkozói szervezetek, helyi önkormányzatok	HR megye tanácsának ifjúsági programokat támogató kiírása, Hargita Megye Fejlesztési Ügynöksége
	Pályaorientációs tanácsadás	Kompetenciákhoz igazodó, tudatos pályaválasztás, a munkaerőpiaci	Pályaorientációs tevékenységek száma, résztvevő roma diákok száma	2023-2027, évente	Hargita Megyei Nevelési Tanácsadó és Erőforrás Központ,	HMT, Hargita Megye Fejlesztési Ügynöksége,

		integráció esélyeinek növelése			HMT, iskolák, HMT Elemző csoport	Hargita Megyéért Egyesület
Iskolai deszegregáció	Kvótarendszer bevezetése helyi szinten	Deszegregált oktatási folyamat	Roma tanulóknak szóló helyek száma, roma tanulók aránya osztályonként, főként városi iskolákban	A 2023/2024-es tanévtől	Városi iskolák, helyi önkormányzatok, HMT (Roma Programok Ügyosztálya konzultál a városi önkormányzatokkal és iskolákkal)	Helyi források
	A többségi társadalomhoz tartozó érintettek érzékenyítése	Pedagógusok képzése, extrakurrikuláris tevékenységek szervezése	Tananyagok, képzésen résztvevő pedagógusok száma, események száma, kampányanyagok	Állandó	Pedagógusok háza, iskolák, helyi önkormányzatok, HMT (Roma Programok Ügyosztálya koordinálja a kampányanyagok készítését és szórását)	Tanügyminiszterium, megyei tanfelügyelőség, helyi, megyei források
Roma oktatási helyszínek fejlesztése	Pedagógus továbbképzés és motiválás	Az oktatási helyszínek közötti különbségek csökkentése, a minőségi oktatáshoz való hozzáférés elősegítése	I. és II. fokozattal rendelkező pedagógusok száma	2023-2027	Pedagógusok Háza, RMPSZ, helyi önkormányzatok	Tanügyminiszterium, megyei tanfelügyelőség, NEM (korábbi EMMI), helyi költségvetés
	Modern taneszközökkel való ellátottság fejlesztése	Az oktatási helyszínek közötti különbségek csökkentése, a minőségi	Tantermek felszereltsége (számítógép,	2023-2027	Tanfelügyelőség, helyi önkormányzatok	Tanügyminiszterium,

		oktatás infrastrukturális feltételeinek megteremtése	internetkapcsolat, flipchart, interaktív tábla, okos tv)		(a HMT Roma Programok Ügyosztálya éves szinten konzultál a helyszínekről)	MDLPA, PNRR
	Roma oktatási helyszínek felszereltségének monitorizálása	Az oktatási helyszínek közötti különbségek csökkentése, a minőségi oktatás infrastrukturális feltételeinek megteremtése	Helyszínek ellátottságának javulása, adatbázis	2023-2027	HMT (Roma Programok Ügyosztálya)	HMT
A formális oktatásba való bevonás növelése korai életszakaszban – Napközi és bölcsőde hálózat fejlesztése főként vidéki településeken, hozzáférés biztosítása	Szükségletek felmérése településenként és a szükségletek megyei összegzése	Megyei adatbázis a szükségletekről	Szükséges napközik, bölcsődék száma	2023	HMT (Roma Programok Ügyosztálya)	HMT
	Pályázati források beazonosítása	A helyi önkormányzatok forrásbevonási képességeinek növelése	Finanszírozók, kiírások	2023	HMT (Roma Programok Ügyosztálya)	HMT
	Napközik, bölcsődék felépítése	Az oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítése	Felépült napközik, bölcsődék száma	2027	Helyi önkormányzatok	Tanügyminiszterium, megyei tanfelügyelőség
	Korai fejlesztő programok	Szocializáció, felkészítés az oktatási intézményekbe való belépésre	Programok száma, alkalmak száma, résztvevők száma	Állandó	Szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek	Pályázati, helyi, megyei források
	Rászorulókat beazonosítása	A rászorulókat étkeztetési költségeinek fedezése	Bölcsődei és óvodai szolgáltatásokban részesülő rászorulókat száma	Állandó	HMT (Roma Programok Ügyosztálya), szociális szolgáltatásokat	Helyi, megyei, külső források

					nyújtó civil szervezetek	
Alfabetizáció a már nem iskoláskorúak körében	Az oktatási rendszeren kívüli romák iskolai végzettségi adatainak nyomkövetése	Az oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítése	Megyei adatbázis	2023-2027, évente frissítve	HMT Roma Programok Ügyosztálya, megyei tanfelügyelőség	Tanügyminiszterium, helyi, megyei költségvetés
	A romák tájékoztatása oktatási programokról és támogatásokról	Az oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítése	Információs kampányok	2023-2027, évente	HMT Roma Programok Ügyosztálya, megyei tanfelügyelőség	Tanügyminiszterium, helyi, megyei költségvetés
	Felnőtt oktatási programok fejlesztése (Második esély, szakképzés stb.)	Az oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítése, az iskolázottsági szint és a munkaerőpiaci integrációi esélyeinek növelése, a szakmai lehetőségek diverzifikálása	Részvevők száma, programok látogatásának rendszeressége	Állandó	Megyei tanfelügyelőség, helyi iskolák, (a HMT Roma Programok Ügyosztálya éves szinten konzultál a helyszínekről)	Tanügyminiszterium
	Szülők iskolája	Életvezetési kompetenciák elsajátítása, az iskola – család – közösség közötti kapcsolat megerősítése	Részvevők száma, programok látogatásának rendszeressége	Állandó	Helyi önkormányzatok, szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek, iskolák, (a HMT Roma Programok Ügyosztálya éves szinten konzultál a helyszínekről)	Tanügyminiszterium, megyei tanfelügyelőség, helyi, pályázati források

7.4. A munkaerőpiaci részvétellel kapcsolatos cselekvési terv

Cselekvési irány	Konkrét lépések	Eredmény	Indikátorok	Időtáv/határidő	Felelős/résztevő intézmények	Költségvetési forrás
Humán tőke fejlesztése	Hátrányos helyzetű roma közösségek részvételének növelése a második esély típusú programokban	Az iskolázottsági szint növelése	Résztevők száma	Állandó	Megyei Tanfelügyelőség (a HMT Roma Programok Ügyosztálya évente konzultál a helyszínekről)	Tanügyminisztérium
Munkaadók érzékenyítése és bekapcsolása az országos antidiszkriminációs kampányba	A Hargita megyei munkaadók bekapcsolása az országos diszkriminációellenes kampányokba	Roma munkavállalókkal szembeni előítéletek csökkenése	Lefolytatott kampányok	2023-2027, éves	AJOFM (a HMT Roma Programok Ügyosztálya éves szinten konzultál a helyszínekről)	AJOFM
Roma munkavállalók bekapcsolása az országos információs kampányokba	A Hargita megyei munkavállalók bekapcsolása az országos információs kampányokba	Az álláslehetőségekről és munkavállalói jogokról informált roma munkavállalók	Lefolytatott kampányok	2023-2027, éves	AJOFM (a HMT Roma Programok Ügyosztálya éves szinten konzultál a helyszínekről)	AJOFM
Szociális gazdaság és vállalkozásfejlesztés	Romák (köztük roma nők és fiatalok) felkutatása, akik bekapcsolhatók a szociális vállalkozói és startup programokba Pályázati lehetőségek és ilyen jellegű programokat futtató szereplők beazonosítása	Romák által működtetett vállalkozások	Vállalkozások száma	2027	HMT Roma Programok Ügyosztálya szociális vállalkozások és startup-ok futtatásában érdekelt piaci és civil szereplőkkel együttműködve	Pályázati

	Roma fiatalok bekapcsolása startup és szociális vállalkozási programokba					
--	--	--	--	--	--	--

7.5. Az egészségüggyel kapcsolatos cselekvési terv

Cselekvési irány	Konkrét lépések	Eredmény	Indikátorok	Időtáv/határidő	Felelős/résztevő intézmények	Költségvetési forrás
Az egészségügyi ellátáshoz való egyenlő hozzáférés biztosítása	Nyomonkövetési rendszer bevezetése, adatbázis létrehozása	Helyzetkép a veszélyeztetett csoportokhoz tartozó személyek (családorvosi listákon nem szereplő, egészségügyi biztosítással nem rendelkező) egészségügyi-szociális szükségleteiről, családorvosokhoz való beíratás	Elkészült és frissített adatbázis, szolgáltatásokban részesülő személyek száma	2023-2027, negyedévente frissítve	DSP, családorvosok, mediátorok, közösségi asszisztensek, egészségügyi biztosító pénztár, szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek	Egészségügyi Minisztérium, helyi költségvetés, külső források
	Az érintettek tájékoztatása a minimális egészségügyi szolgáltatásokhoz való jogról és az országos közegészségügyi programokról	A szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítése	Kampányok, információs anyagok, tájékoztatott közösségek, iskolák, személyek száma	2023-2027	DSP, mediátorok, közösségi asszisztensek, helyi önkormányzatok, iskolák, (a HMT Roma Programok Ügyosztálya konzultál a helyszínekről)	Egészségügyi Minisztérium (Programul Național de Evaluare și Promovare a Sănătății și Educație pentru Sănătate)
	A mediátori, asszisztensi, védőnői hálózat bővítése, felszerelése	A roma közösségekkel való kapcsolattartás javítása	Egészségügyi mediátorok száma, közösségi asszisztensek száma, védőnők száma	2023-2027	DSP, helyi önkormányzatok, (a HMT Roma Programok Ügyosztálya konzultál a	Egészségügyi Minisztérium, Országos Közegészségügyi Intézet (INSP), helyi

					helyszínekről, szükségletekről)	költségvetés, pályázati források
	Az egészségügyben dolgozók képzése, érzékenyítése	A minőségi szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítése, a diszkrimináció elleni küzdelem	Képzések száma, résztvevő egészségügyi dolgozók száma	2023-2027	DSP, szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek, HMT (Roma Programok Ügyosztálya koordinálja a kampányanyagok készítését és szórását)	Egészségügyi Minisztérium, INSP, pályázati források
	Mobil egészségügyi központok létrehozása a biztosítással nem rendelkezők számára	A szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítése	Egészségügyi központok száma, egészségügyi szolgáltatásokhoz hozzáférő nem biztosítottak száma	2023-2027	Helyi önkormányzatok, DSP, szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek, (a HMT Roma Programok Ügyosztálya konzultál a helyszínekről)	Egészségügyi Minisztérium, pályázati források
	Permanenciaközpontok létrehozása	Családorvosi ügyelet biztosítása éjszaka és hétvégén, a sürgősségi ellátás tehermentesítése, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés könnyítése	Permanenciaközpontok száma, egészségügyi szolgáltatásokhoz hozzáférők száma	2023-2027	Helyi önkormányzatok, DSP, (a HMT Roma Programok Ügyosztálya konzultál a helyszínekről)	Egészségügyi Minisztérium, megyei költségvetés, helyi költségvetés
	Integrált közösségi központok kialakítása	Integrált szolgáltatások hálózatának fejlesztése	Integrált közösségi központok száma, egészségügyi szolgáltatásokhoz hozzáférők száma	2023-2027	Helyi önkormányzatok, DSP, (a HMT Roma Programok Ügyosztálya konzultál a helyszínekről)	PNRR

Az egészségi állapot javítása	Időszakos egészségi állapotfelmérés	A veszélyeztetett csoportokhoz tartozók egészségi állapotának nyomonkövetése	Felmért páciensek száma, szolgáltatásokban részesülők száma	évente	DSP, családorvosok, mediátorok, asszisztensek, helyi önkormányzatok	Központi költségvetés, helyi költségvetés
	Időszakos egészségügyi szűrővizsgálatok szervezése	Jobb egészségi állapot és hosszabb várható élettartam a betegségek időben történő beazonosítása és kezelése révén	Szűrővizsgálatokba bevont személyek száma	2023-2027	DSP, helyi önkormányzatok	Központi költségvetés, helyi költségvetés
	Betegségmegelőzési kampányok megvalósítása	A megelőzhető betegségek előfordulásának csökkenése	Közösségek száma, amelyekhez eljutottak a kampányok, anyagok	Állandó	DSP, mediátorok, asszisztensek, szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek, helyi önkormányzatok, (a HMT Roma Programok Ügyosztálya konzultál a helyszínekről)	Központi költségvetés, helyi költségvetés, pályázati, külső források
	Családtervezési programok ösztönzése, támogatása, a Nő mint esély típusú programok	A hátrányos helyzetű közösségekben élő nők tájékozottságának növekedése, a biztonságos gyermekvállalás elősegítése	Információs kampányok, iskolai családtámogató egészségnevelési programok száma, résztvevők száma, regisztrál kismamák, terhesgondozási szolgáltatások száma	Állandó	DSP, családorvosok, mediátorok, asszisztensek, szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek, helyi önkormányzatok, iskolák, (a HMT Roma Programok Ügyosztálya konzultál a helyszínekről)	Központi költségvetés, helyi költségvetés, pályázati, külső források

	Az átoltottsági arány növelése (gyermekkorai oltások)	Betegségek megelőzése az oltások révén	Beoltott gyermekek aránya közösségenként	Állandó	DSP, családorvosok, mediátorok, asszisztensek	Egészségügyi Minisztérium, INSP, (Programul Național de Imunizare/Vaccinare)
	Higiénés blokk hálózat létrehozása	A tisztálkodási és tisztítási lehetőségek biztosítása gyenge infrastruktúrával rendelkező közösségekben	Higiénés blokkok száma	2023-2027	Helyi önkormányzatok (a HMT Roma Programok Ügyosztálya konzultál a helyszínekről)	PNRR, pályázati források

7.6. A kulturális elismeréssel kapcsolatos cselekvési terv

Cselekvési irány	Konkrét lépések	Eredmény	Indikátorok	Időtáv/határidő	Felelős/résztevő intézmények	Költségvetési forrás
Roma kulturális önszerveződés segítése	Roma kulturális civil szervezetek létrejöttének facilitálása	Roma kulturális önszerveződés megerősödése	Bejegyzett civil szervezetek száma	2023 december 31	HMT Roma Programok Ügyosztálya	HMT
	Roma kulturális civil szervezetek és informális szerveződések hálózatának a létrehozása		Közös események és résztvevők száma	2027	HMT	
	Roma kulturális és civil alap létrehozása a megyei költségvetésben (a román kulturális alap mintájára)		Támogatott programok, kulturális események	2024-es költségvetési év	HMT Roma Programok Ügyosztálya,	

	Cigány bál szervezése		Kulturális esemény, résztvevők száma	2023-tól éves rendszerességgel	roma és egyéb civilek (Hagyományok Háza)	HMT, egyéb pályázati források
A roma kultúrát népszerűsítő és a roma kulturális önszerveződést segítő programok szervezése	Székelyföldi Roma Szabadegyetem megszervezése	Roma kulturális önszerveződés megerősödése, pozitív önkép	Résztvevők száma	2024-től kezdődően minden augusztusban	HMT Roma Programok Ügyosztálya, Hargita Megyei Kulturális Központ	HMT, pályázati források
	Nemzetközi Roma Napi Konferencia és kulturális esemény megszervezése		Résztvevők száma	2024-től minden április 8	HMT Roma Programok Ügyosztálya	HMT, pályázati források
Magyar roma kulturális örökség feltérképezése, rendszerezése, népszerűsítése	Magyar roma kulturális örökségtár létrehozása (zene, tánc, mesterségek, mesék, hiedelmek, életmód stb.) az erre vonatkozó gyűjtések, kutatások által A hagyományos magyar-roma kultúrát (zene, tánc, viselet, folklór stb.) népszerűsítő rendezvények	Pozitív viszony a roma kulturális örökséghez	Gyűjtőmunka, publikációk száma Események száma	2027	HM Kulturális Központ, civil résztvevőkkel együttműködve (HH)	Megyei, pályázati, egyéb
Sátoros és Gábor kulturális örökség feltérképezése,	Fakultatív romani nyelvtanulás ösztönzése az iskolai kereteken kívül és belül	Pozitív viszony a roma kulturális örökséghez	Roma nyelvtanításra beiratkozók száma	2027	Hargita Megyei Tanfelügyelőség	Tanügyi-nisztérium

rendszerezése, népszerűsítése	Sátoros és Gábor kulturális örökség feltérképezése Sátoros és Gábor kultúrát népszerűsítő események		Gyűjtőmunka, publikációk száma Események száma		HM Kulturális Központ, civil résztvevőkkel együttműködve (HH)	Megyei, pályázati, egyéb
Kortárs roma kultúra népszerűsítése	Roma művészek (zenészek, színészek, képzőművészek) bevonása a fenti eseményekbe	Pozitív viszony a roma kulturális örökséghez	Hargita megyei eseményekbe bevont roma művészek száma	2027	HM Kulturális Központ, civil résztvevőkkel együttműködve (HH)	Megyei, pályázati, egyéb
Roma kultúra beemelése az iskolai tananyagba	Roma irodalom rendhagyó tananyag-csomag kidolgozása és bevezetése a megye általános és középiskoláiban	Adekvát ismeretek a romák pozitív kulturális hozzájárulásáról	Kidolgozott tananyag, megtartott oktatási modulok	2027	HMT Roma Programok Ügyosztálya, Megyei Tanfelügyelőség t bevonva	Megyei Tanács pályázatot ír ki, vagy megbízási szerződést köt
	Székelyföldi romák rendhagyó tananyag-csomag kidolgozása és bevezetése a megye általános- és középiskoláiban	Adekvát ismeretek a romák pozitív kulturális hozzájárulásáról	Kidolgozott tananyag, megtartott oktatási modulok	2027	HMT Roma Programok Ügyosztálya, Megyei Tanfelügyelőség t bevonva	Megyei Tanács pályázatot ír ki, vagy megbízási szerződést köt
Roma jelenlét erősítése és a romák pozitív hozzájárulásának tudatosítása a helyi nyilvánosságban	Roma értelmiségiek, közösségi szereplők éves díjazása	Adekvát ismeretek a romák pozitív kulturális hozzájárulásáról	Díjazott roma szereplők száma	Évente, minden április 8.-án	HMT Roma Programok Ügyosztálya HTM Roma Programok Ügyosztálya	HMT
	Roma köztéri emlékezhelyek		Felállított emlékhelyek száma	2027		
A „versengő áldozatiságra” épülő	A térségben élő vonatkozó történelmi és	Adekvát ismeretek a romák történelméről és	Kutatások, publikációk	2027	HMT Roma Programok	

emlékezetpolitika felszámolása, a romákkal szembeni történelmi igazságtalanság tudatosítása	társadalomtudományi kutatás ösztönzése, beleértve a roma holocaust-ot, a múlt rendszerbeli és az 1989 utáni diszkriminatív politikákat	áldozatiságáról/alávetettségéről			Ügyosztálya, Hargita Megyei Kulturális Központ	HMT, esetleg pályázati források
	Roma történelemre vonatkozó előadások szervezése		Megtartott előadások	2027		
	Roma holokauszt és roma történelem rendhagyó tananyag-csomag kidolgozása és bevezetése a megye általános- és középiskoláiban		Kidolgozott tananyag, megtartott oktatási modulok	2027		

7.7. A diszkrimináció elleni küzdelemre vonatkozó cselekvési terv

Cselekvési irány	Konkrét lépések	Eredmény	Indikátorok	Időtáv/határidő	Felelős/résztevő intézmények	Költségvetési forrás
A romákkal szembeni gyűlöletbeszéd és sztereotip megközelítések felszámolása	Közösségi-média monitoring Érzékenyítő kampány	A közösségi médiadiskurzusra vonatkozó éves jelentés Lefolytatott kampány	Jelentések száma Kampányok száma	2024-től évente 2027	A HMT Roma programja, külső szakértők	HMT, esetleg pályázati források bevonásával
Romákkal szembeni diszkriminációs és előítéletes beállítódás csökkentése a közsférában	Érzékenyítő kampányok szervezése a közsférában dolgozók számára	Lefolytatott kampány	Kampányok száma	2027	A HMT Roma programja, külső szakértők	HMT pályázati források bevonásával

7.8. A roma cselekvőképességre vonatkozó cselekvési terv

Cselekvési irány	Konkrét lépések	Eredmény	Indikátorok	Időtáv/határidő	Felelős/résztevő intézmények	Költségvetési forrás
Roma politikai képviselet ösztönzése	Helyi roma szereplők facilitálása a közéleti részvételre	Fokozott roma közéleti részvétel és roma politikai képviselet	Roma önkormányzati jelöltek és megválasztott képviselők	2024	A HMT Roma programja	HMT
	Politikai pártok facilitálása a roma jelöltek indítására az önkormányzati választásokon		Megtartott képzések, résztvevők		A HMT Roma programja külső szereplőkkel (NDI)	HMT, külső források
Roma civil önszerveződés ösztönzése	Helyi roma szereplők és önkormányzati jelöltek képzése	Fokozott roma közéleti részvétel és érdekképviseleti facilitálás	Létrejött civil szervezetek	2027	A HMT Roma programja	HMT
	Roma civil szerveződések létrejöttének támogatása		Támogatott szervezetek, programok	2024-es költségvetési év		
	Roma civil szervezetek működésének támogatása		Közös események, programok száma	2024-től		
	Roma civil szervezetek fórumának létrehozása					

8. Mellékletek

8.1. Melléklet. A romák száma és aránya községek szerint

	Község	Lakosság	Roma	%	Telepen él	%	Egészségügyi mediátor	Közösségi asszisztens
84175	Korond	6394	2153	33,7	1590	73,9		
85582	Újszékely	2707	1407	52,0	500	35,5	+	
85984	Siménfalva	3416	1214	35,5	449	37,0	+	+
83785	Etéd	2594	1020	39,3	530	52,0	+	
85341	Parajd	6542	1001	15,3	833	83,2		
83133	Székelyudvarhely	31335	1000	3,2	835	83,5	+	+
83632	Maroshévíz	12609	870	6,9	490	56,3	+	+
83561	Gyergyószentmiklós	15884	784	4,9	465	59,3		+
83847	Szentábrahám	2324	780	33,6	653	83,7	+	
86446	Csíkkozmás	2125	769	36,2	609	79,2	+	+
83525	Székelykeresztúr	8797	717	8,2	516	72,0	+	+
84923	Homoródszentmárton	2817	677	24,0	324	47,9	+	+
83320	Csíkszereda	34484	669	1,9	565	84,5	+	+
83749	Szentegyháza	6468	655	10,1	639	97,6		+
86366	Zetelaka	5729	613	10,7	542	88,4	+	
85467	Románandrásfalva	1140	532	46,7	0	0,0	+	
86501	Máréfalva	1995	510	25,6	480	94,1		+
83464	Balánbánya	5414	500	9,2	400	80,0	+	
83981	Csíkszentgyörgy	4882	496	10,2	379	76,4		+
85289	Kászonaltíz	2819	495	17,6	360	72,7	+	+
85840	Csíkszentsimon	3407	486	14,3	328	67,5		
86188	Tusnád	2006	469	23,4	234	49,9	+	
86487	Nagygalambfalva	1800	425	23,6	314	73,9		
85056	Homoródalmás	1243	300	24,1	300	100,0	+	

85788	Csíkszentmárton	2227	285	12,8	260	91,2	
85243	Oklád	1270	267	21,0	196	73,4	
85920	Gyergyújfalu	4944	258	5,2	258	100,0	+
85680	Csíkszentkirály	2476	196	7,9	190	96,9	+
85127	Bögöz	3329	192	5,8	130	67,7	
84415	Csíkszépvíz	3581	164	4,6	122	74,4	
84380	Székelyderzs	851	160	18,8	43	26,9	
84629	Lövete	3338	158	4,7	158	100,0	
84264	Oroszhegy	4098	155	3,8	115	74,2	
84825	Farkaslaka	4547	155	3,4	140	90,3	
86222	Kányád	1068	147	13,8	147	100,0	+
83197	Felsőboldogfalva	3448	134	3,9	56	41,8	
84148	Gyergyóholló	1282	114	8,9	93	81,6	+
85877	Gyergyóvárhegy	1684	105	6,2	105	100,0	
85760	Csíkszentdomokos	5667	104	1,8	104	100,0	+
84594	Gyergyószárhegy	3313	100	3,0	100	100,0	+
84558	Gyergyóalfalu	5268	100	1,9	54	54,0	+
86519	Csíkszentimre	2066	98	4,7	19	19,4	
86495	Csíkrákos	1599	97	6,1	38	39,2	+
85074	Csíkszentmihály	2593	95	3,7	89	93,7	
84656	Gyimesközéplek	5093	85	1,7	85	100,0	+
83963	Kápolnásfalva	2036	81	4,0	81	100,0	
86479	Csíkszentlélek	2471	75	3,0	60	80,0	
83151	Fenyéd	2122	63	3,0	15	23,8	
84460	Galócás	2039	52	2,6	48	92,3	+
85412	Gyergyóremete	5953	44	0,7	44	100,0	
86339	Vasláb	1815	41	2,3	41	100,0	
83428	Tusnádfürdő	1372	40	2,9	0	0,0	
85626	Madéfalva	2511	27	1,1	0	0,0	+
86438	Csíkmadaras	2093	21	1,0	13	61,9	+

84086	Gyergyócsomafalva	3881	21	0,5	21	100,0		+
83491	Borszék	2391	19	0,8	0	0,0		
86461	Csíkcsicsó	2711	16	0,6	0	0,0		
85528	Salamás	3366	15	0,4	0	0,0		+
84237	Csíkdánfalva	2079	12	0,6	0	0,0		+
83375	Csíkpálfalva	2057	10	0,5	0	0,0		
86453	Csíkszenttamás	2430	7	0,3	0	0,0		
84102	Karcfalva	2527	7	0,3	0	0,0		
83936	Bélbor	2328	0	0,0	0	0,0		+
84344	Gyergyóditró	5284	0	0,0	0	0,0		+
84754	Gyimesfelsőlok	3218	0	0,0	0	0,0		
86133	Gyergyótölgyes	2941	0	0,0	0	0,0		
86311	Székelyvarság	1652	0	0,0	0	0,0		+

8.2. Melléklet. A romák száma és aránya települések szerint

Siruta		Község	Település	Roma	Telepen él	Telepek száma
83785	83794	Etéd	Etéd	560	410	3
83785	83801	Etéd	Kőrispatak	300	0	
83785	83810	Etéd	Küsmöd	150	120	1
83785	83829	Etéd	Énlaka	10	0	
83785	83838	Etéd	Siklód	0	0	
83847	83865	Szentábrahám	Magyarandrásfalva	0	0	
83847	83856	Szentábrahám	Szentábrahám	250	241	2
83847	83874	Szentábrahám	Csekefalva	152	122	1
83847	83892	Szentábrahám	Firosmartonos	97	52	1
83847	83883	Szentábrahám	Gagy	276	238	2
83847	83918	Szentábrahám	Solymosi Láz	5	0	
83847	83927	Szentábrahám	Kismedesér	0	0	
83428	83437	Tusnádfürdő	Tusnádfürdő	40	0	
83464	83473	Balánbánya	Balánbánya	500	400	1
83936	83945	Bélbor	Bélbor	0	0	
83936	83954	Bélbor	Rakottyás	0	0	
83491	83507	Borszék	Borszék	19	0	
83151	83160	Fenyéd	Fenyéd	45	0	
83151	83179	Fenyéd	Küküllőkeményfalva	18	15	1
83963	83972	Kápolnásfalva	Kápolnásfalva	81	81	1
84102	84111	Karcfalva	Karcfalva	0	0	
84102	84120	Karcfalva	Csíkjenőfalva	7	0	
86461	85644	Csíkcsicsó	Csaracsó	0	0	
86461	85653	Csíkcsicsó	Csíkcsicsó	16	0	
83981	84004	Csík-szentgyörgy	Csíkmenaság	0	0	

83981	84013	Csíkszentgyörgy	Menaságújfalva	80	80	1
83981	84022	Csíkszentgyörgy	Csíkbankfalva	91	54	1
83981	83990	Csíkszentgyörgy	Csíkszentgyörgy	325	245	3
83981	84040	Csíkszentgyörgy	Kotormány	0	0	
83981	84059	Csíkszentgyörgy	Egerszék	0	0	
83981	84077	Csíkszentgyörgy	Pottyond	0	0	
84086	84095	Gyergyócsomafalva	Gyergyócsomafalva	21	21	2
84148	84166	Gyergyóholló	Hollósarka	72	72	1
84148	84157	Gyergyóholló	Gyergyóholló	42	22	6
84175	84193	Korond	Atyha	0	0	
84175	84184	Korond	Korond	2153	1590	4
84175	84219	Korond	Fenyőkút	0	0	
84175	84228	Korond	Pálpataka	0	0	
86446	85813	Csíkkozmás	Csíkkozmás	660	500	1
86446	85822	Csíkkozmás	Lázárfalva	109	109	1
83525	83534	Székelykeresztúr	Betfalva	238	162	1
83525	85163	Székelykeresztúr	Székelykeresztúr	120	60	1
83525	83543	Székelykeresztúr	Fiatfalva	359	294	1
84237	84246	Csíkdánfalva	Csíkdánfalva	12	0	
84380	84399	Székelyderzs	Székelyderzs	100	12	1
84380	84406	Székelyderzs	Székelymuzsna	60	31	1
84264	84273	Oroszhegy	Oroszhegy	30	15	1
84264	84282	Oroszhegy	Székelyfancsal	0	0	
84264	84291	Oroszhegy	Székelyszentkirály	100	100	1
84264	84308	Oroszhegy	Székelyszenttamás	0	0	
84264	84317	Oroszhegy	Tibód	10	0	
84264	84326	Oroszhegy	Ülke	15	0	
84264	84335	Oroszhegy	Üknyéd	0	0	
84344	84353	Gyergyóditró	Gyergyóditró	0	0	
84344	84362	Gyergyóditró	Orotva	0	0	

83197	83213	Felsőboldogfalva	Sándortelke	27	0	
83197	83222	Felsőboldogfalva	Árvátfalva	0	0	
83197	83231	Felsőboldogfalva	Sükő	2	0	
83197	83204	Felsőboldogfalva	Felsőboldogfalva	15	0	
83197	83240	Felsőboldogfalva	Farcád	7	0	
83197	83259	Felsőboldogfalva	Hodgya	4	0	
83197	83268	Felsőboldogfalva	Ócfalva	0	0	
83197	83277	Felsőboldogfalva	Székelylengyelfalva	0	0	
83197	83286	Felsőboldogfalva	Bikafalva	23	0	
83197	83295	Felsőboldogfalva	Telekfalva	0	0	
83197	83302	Felsőboldogfalva	Patakfalva	56	56	1
84415	84433	Csíkszépvíz	Csíkborzsova	0	0	
84415	84442	Csíkszépvíz	Bükklok	0	0	
84415	84424	Csíkszépvíz	Csíkszépvíz	87	45	1
84415	84451	Csíkszépvíz	Csíkszentmiklós	77	77	2
84460	84479	Galócás	Galócás	48	48	1
84460	84497	Galócás	Galócáspatak	0	0	
84460	84503	Galócás	Nucén	0	0	
84460	84512	Galócás	Plotyis	0	0	
84460	84530	Galócás	Tolésén	4	0	
83561	83570	Gyergyószentmiklós	Gyergyószentmiklós	784	465	4
84558	84576	Gyergyóalfalu	Borzont	0	0	
84558	84567	Gyergyóalfalu	Gyergyóalfalu	100	54	1
84594	84610	Gyergyószárhegy	Güdüc	0	0	
84594	84601	Gyergyószárhegy	Gyergyószárhegy	100	100	2
86479	85706	Csíkszentlélek	Fitód	0	0	
86479	85724	Csíkszentlélek	Csíkszentlélek	0	0	
86479	85733	Csíkszentlélek	Csíkmindszent	75	60	1
84629	84647	Lövete	Kirulyfürdő	0	0	
84629	84638	Lövete	Lövete	158	158	2

84656	84674	Gyimesközéplak	Barackos	0	0	
84656	84665	Gyimesközéplak	Gyimesközéplak	0	0	
84656	84683	Gyimesközéplak	Bükkhavaspataka	0	0	
84656	84692	Gyimesközéplak	Farkaspalló	0	0	
84656	84709	Gyimesközéplak	Antalokpatata	0	0	
84656	84718	Gyimesközéplak	Borospatata	15	15	1
84656	84727	Gyimesközéplak	Kápolnapatak	0	0	
84656	84736	Gyimesközéplak	Sötétpatak	0	0	
84656	84745	Gyimesközéplak	Hidegség	70	70	1
84754	84772	Gyimesfelsőlok	Komjádpatata	0	0	
84754	84781	Gyimesfelsőlok	Sántatelek	0	0	
84754	84763	Gyimesfelsőlok	Gyimesfelsőlok	0	0	
84754	84790	Gyimesfelsőlok	Nyíresalja	0	0	
84754	84807	Gyimesfelsőlok	Görbepatata	0	0	
84754	84816	Gyimesfelsőlok	Ugrapata	0	0	
84825	84843	Farkaslaka	Székelyszentlélek	0	0	
84825	84852	Farkaslaka	Bogárfalva	0	0	
84825	84861	Farkaslaka	Firtosvárnya	100	100	1
84825	84834	Farkaslaka	Farkaslaka	0	0	
84825	84870	Farkaslaka	Nyikómalomfalva	40	40	1
84825	84889	Farkaslaka	Kecset	3	0	
84825	84898	Farkaslaka	Székelypálfalva	12	0	
84825	84905	Farkaslaka	Kecsetkiszfalud	0	0	
86438	84255	Csíkmadaras	Csíkmadaras	21	13	1
84923	84941	Homoródszentmárton	Abásfalva	322	244	1
84923	84950	Homoródszentmárton	Bágy	0	0	
84923	84969	Homoródszentmárton	Homoródremete	0	0	
84923	84978	Homoródszentmárton	Kénos	0	0	
84923	84987	Homoródszentmárton	Homoródkeményfalva	196	80	2
84923	84996	Homoródszentmárton	Gyepes	14	0	

84923	85001	Homoródszentmárton	Lókod	0	0	
84923	84932	Homoródszentmárton	Homoródszentmárton	26	0	
84923	85010	Homoródszentmárton	Városfalva	3	0	
84923	85029	Homoródszentmárton	Homoródszentpéter	0	0	
84923	85038	Homoródszentmárton	Recsenyéd	4	0	
84923	85047	Homoródszentmárton	Homoródszentpál	112	0	
85056	85065	Homoródalmás	Homoródalmás	300	300	1
83320	83357	Csíkszereda	Hargitafürdő	0	0	
83320	83366	Csíkszereda	Zsögöd	21	0	
83320	83339	Csíkszereda	Csíkszereda	648	565	4
85074	85092	Csíkszentmihály	Lóvész	0	0	
85074	85083	Csíkszentmihály	Csíkszentmihály	89	89	2
85074	85109	Csíkszentmihály	Ajnád	6	0	
85074	85118	Csíkszentmihály	Vacsárcsi	0	0	
85127	85145	Bögöz	Székelymagyaros	0	0	
85127	85154	Bögöz	Béta	0	0	
85127	85172	Bögöz	Décsfalva	45	45	1
85127	85181	Bögöz	Dobó	0	0	
85127	85190	Bögöz	Agyagfalva	35	0	
85127	85207	Bögöz	Mátisfalva	0	0	
85127	85136	Bögöz	Bögöz	112	85	2
85127	85234	Bögöz	Vágás	0	0	
85243	85261	Oklánd	Karácsonyfalva	141	70	1
85243	85252	Oklánd	Oklánd	50	50	1
85243	85270	Oklánd	Homoródújfalu	76	76	1
83133	83142	Székelyudvarhely	Székelyudvarhely	1000	835	4
83375	83393	Csíkpálfalva	Csíkdelne	10	0	
83375	83384	Csíkpálfalva	Csíkpálfalva	0	0	
83375	83400	Csíkpálfalva	Csíkcsomortán	0	0	
85289	85305	Kászonaltíz	Kászonújfalu	80	0	

85289	85314	Kászonaltíz	Kászonjakabfalva	45	0	
85289	85323	Kászonaltíz	Kászonimpér	10	0	
85289	85298	Kászonaltíz	Kászonaltíz	0	0	
85289	85332	Kászonaltíz	Kászonfeltíz	360	360	1
86487	85216	Nagygalambfalva	Nagygalambfalva	325	256	2
86487	85225	Nagygalambfalva	Kisgalambfalva	100	58	2
85341	85369	Parajd	Békástanya	13	0	
85341	85387	Parajd	Alsósófalva	156	75	1
85341	85396	Parajd	Felsősófalva	324	250	1
85341	85350	Parajd	Parajd	508	508	2
86495	85671	Csikrákos	Göröcsfalva	2	0	
86495	85662	Csikrákos	Csikrákos	95	38	2
85412	85421	Gyergyóremete	Gyergyóremete	44	44	1
85467	85476	Románandrásfalva	Románandrásfalva	58	0	
85467	85485	Románandrásfalva	Nagysolyos	184	0	
85467	85494	Románandrásfalva	Kissolyos	117	0	
85467	85519	Románandrásfalva	Hidegkút	173	0	
85680	85699	Csíkszentkirály	Csíkszentkirály	196	190	2
85760	85779	Csíkszentdomokos	Csíkszentdomokos	104	104	1
85788	85797	Csíkszentmárton	Csíkszentmárton	25	0	
85788	85804	Csíkszentmárton	Csíkcekefalva	260	260	
85840	85868	Csíkszentsimon	Csatószeg	222	164	4
85840	85859	Csíkszentsimon	Csíkszentsimon	264	164	3
86519	85742	Csíkszentimre	Csíkszentimre	98	19	1
85528	85546	Salamás	Fundoja	0	0	
85528	85555	Salamás	Székelyhodos	15	0	
85528	85564	Salamás	Kerekenyő	0	0	
85528	85573	Salamás	Runk	0	0	
85528	85537	Salamás	Salamás	0	0	
86501	83188	Máréfalva	Máréfalva	510	480	4

85582	85608	Újszékely	Alsóboldogfalva	282	0	
85582	85617	Újszékely	Székelyszenterzsébet	813	500	1
85582	85591	Újszékely	Újszékely	312	0	
85626	85635	Madéfalva	Madéfalva	27	0	1
85984	86008	Siménfalva	Bencéd	0	0	
85984	86017	Siménfalva	Nagykadács	2	0	
85984	86026	Siménfalva	Kiskadács	68	0	
85984	86035	Siménfalva	Csehétfalva	0	0	
85984	86044	Siménfalva	Nagykede	0	0	
85984	86053	Siménfalva	Kiskede	36	36	1
85984	86062	Siménfalva	Kobátfalva	41	0	
85984	86071	Siménfalva	Nagymedesér	41	0	
85984	86080	Siménfalva	Székelyszentmihály	86	48	1
85984	86099	Siménfalva	Székelyszentmiklós	23	0	
85984	86106	Siménfalva	Rugonfalva	310	145	2
85984	85993	Siménfalva	Siménfalva	544	220	4
85984	86115	Siménfalva	Tarcsafalva	37	0	
85984	86124	Siménfalva	Tordátfalva	26	0	
85877	85895	Gyergyóvárhegy	Kalnács	0	0	
85877	85911	Gyergyóvárhegy	Fülpe	51	51	1
85877	85886	Gyergyóvárhegy	Gyergyóvárhegy	54	54	1
85920	85948	Gyergyóújfalu	Kilyén	0	0	
85920	85957	Gyergyóújfalu	Libán	0	0	
85920	85939	Gyergyóújfalu	Gyergyóújfalu	9	0	
85920	85975	Gyergyóújfalu	Tekerőpatak	258	258	3
86453	84139	Csíkszenttamás	Csíkszenttamás	7	0	
83632	83650	Maroshévíz	Kelemenpatak	0	0	
83632	83669	Maroshévíz	Lunkány	0	0	
83632	83678	Maroshévíz	Magyar	0	0	
83632	83687	Maroshévíz	Moglán	0	0	

83632	83696	Maroshévíz	Székpaták	0	0	
83632	83641	Maroshévíz	Maroshévíz	870	490	3
83632	83712	Maroshévíz	Vugány	0	0	
83632	83703	Maroshévíz	Válya	0	0	
83632	83721	Maroshévíz	Zenkány	0	0	
86133	86151	Gyergyótölgyes	Hágótő	0	0	
86133	86160	Gyergyótölgyes	Péntekpataka	0	0	
86133	86179	Gyergyótölgyes	Récefalva	0	0	
86133	86142	Gyergyótölgyes	Gyergyótölgyes	0	0	
86188	86197	Tusnád	Tusnád	208	114	1
86188	86204	Tusnád	Újtusnád	225	120	1
86188	86213	Tusnád	Csíkverebes	36	0	
86222	86240	Kányád	Dálya	56	56	1
86222	86259	Kányád	Jásfalva	10	10	1
86222	86268	Kányád	Ége	0	0	
86222	86277	Kányád	Miklósfalva	0	0	
86222	86295	Kányád	Petek	62	62	1
86222	86231	Kányád	Kányád	0	0	
86311	86320	Székelyvarság	Székelyvarság	0	0	
83749	83767	Szentegyháza	Homoródfürdő	0	0	
83749	83776	Szentegyháza	Lövétébánya	0	0	
83749	83758	Szentegyháza	Szentegyháza	655	639	3
86339	86357	Vasláb	Marosfő	0	0	
86339	86348	Vasláb	Vasláb	41	41	1
86366	86384	Zetelaka	Deság	0	0	
86366	86393	Zetelaka	Ivó	0	0	
86366	86400	Zetelaka	Küküllőmező	0	0	
86366	86419	Zetelaka	Sikaszó	6	0	
86366	86428	Zetelaka	Zeteváralja	7	0	
86366	86375	Zetelaka	Zetelaka	600	542	2

8.3. Melléklet. Romatelepek Hargita megyében

Község	Település	Telep neve	Lakos	Ebből roma	Roma háztartás	Jelleg	Jellemző jogi helyzet
Balánbánya	Balánbánya	Str. Florilor	700	400	200	Roma lakóövezet	Szociális lakás
Bögöz	Bögöz	Sziber	45	45	11	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Bögöz	Bögöz	Patak	40	40	11	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Bögöz	Décsfalva	Décsfalva	45	45	9	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Csíkkozmás	Csíkkozmás	Gödör (472 szám, Félalu, Bodrog)	500	500	93	Hipergettó	Illegális közter.
Csíkkozmás	Lázárfalva	Kismező (202 szám)	109	109	37	Szegény romák	Engedély nélkül
Csíkmadaras	Csíkmadaras	Csíkmadaras 679 szám	13	13	3	Hipergettó	Engedély nélkül
Csíkrákos	Csíkrákos	Iskola utca 194,196,198	22	22	3	Szegény romák	Szabályos
Csíkrákos	Csíkrákos	Templom utca 145,148	16	16	2	Szegény romák	Szabályos
Csíkszentdomokos	Csíkszentdomokos	Garádosalja (1785)	104	104	17	Hipergettó	Illegális magánter.
Csíkszentgyörgy	Csíkbánkfalva	Martonosi cigányok (Bánkfalva 77)	54	54	10	Szegény romák	Illegális magánter.
Csíkszentgyörgy	Csíkszentgyörgy	Szilvás Zalán (115-123 szám)	132	132	30	Hipergettó	Illegális magánter.
Csíkszentgyörgy	Csíkszentgyörgy	Kultúr utcaiak (202-203 szám)	72	72	20	Hipergettó	Illegális magánter.
Csíkszentgyörgy	Csíkszentgyörgy	Kaszák utcája (260-261-261/A)	41	41	7	Szegény romák	Engedély nélkül
Csíkszentgyörgy	Menaságújfalva	Gatal alja (Menaságújfalva 598)	80	80	16	Szegény romák	Illegális magánter.
Csíkszentimre	Csíkszentimre	Kúthegyiek (316)	19	19	5	Hipergettó	Illegális közter.
Csíkszentkirály	Csíkszentkirály	Dancsida (Házi cigányok)	130	130	40	Roma gettó	Engedély nélkül
Csíkszentkirály	Csíkszentkirály	Duna (Sátorosok)	60	60	15	Roma gettó	Engedély nélkül
Csíkszentlélek	Csíkmindszent	Sillók tízes (271-272, 241-242)	60	60	18	Roma lakóövezet	Szabályos
Csíkszentmihály	Csíkszentmihály	Vasfuvó	50	50	11	Szegény romák	Engedély nélkül
Csíkszentmihály	Csíkszentmihály	Csíkszentmihály 12,13,13A,39	39	39	10	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Csíkszentsimon	Csatóhegy	Békás (Felsőtíz 198)	62	62	14	Hipergettó	Engedély nélkül
Csíkszentsimon	Csatóhegy	Nyomás (151)	39	39	7	Hipergettó	Engedély nélkül
Csíkszentsimon	Csatószeg	Csatószeg 266-270	36	36	9	Szegény romák	Engedély nélkül
Csíkszentsimon	Csatószeg	Csatószeg 286	27	27	8	Szegény romák	Engedély nélkül
Csíkszentsimon	Csíkszentsimon	Gyár (577)	17	17	4	Szegény romák	Engedély nélkül

Csíkszentsimon	Csíkszentsimon	Telep, Ifetések (611)	130	100	31	Roma lakóövezet	Szabályos
Csíkszentsimon	Csíkszentsimon	Gosztát (711)	47	47	15	Roma lakóövezet	Szabályos
Csíkszépvíz	Csíkszentmiklós	Vígok utcája (270)	41	41	10	Szegény romák	Engedély nélkül
Csíkszépvíz	Csíkszentmiklós	Dombon lakók (283)	36	36	12	Szegény romák	Engedély nélkül
Csíkszépvíz	Csíkszépvíz	Templom utca	45	45	11	Roma lakóövezet	Szabályos
Csíkszereda	Csíkszereda	Tavaszi utca 1 (24)	171	171	41	Hipergettó	Engedély nélkül
Csíkszereda	Csíkszereda	Tavaszi utca 2	132	132	36	Hipergettó	Illegális közter.
Csíkszereda	Csíkszereda	Somlyó 33	241	241	55	Roma gettó	Illegális közter.
Csíkszereda	Csíkszögöd	Zsögöd	21	21	5	Roma gettó	Engedély nélkül
Etéd	Etéd	Vágás	150	150	40	Hipergettó	Illegális közter.
Etéd	Etéd	Alszeg	200	200	40	Szegény romák	Engedély nélkül
Etéd	Etéd	Feketevár (Gáborok)	60	60	20	Roma lakóövezet	Szabályos
Etéd	Küsmöd	Gandzsa	120	120	35	Szegény romák	Engedély nélkül
Farkaslaka	Firtosvárálja	Firtosvárálja	100	100	30	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Farkaslaka	Nyikómalomfalva	Nyikómalomfalva	40	40	10	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Felsőboldogfalva	Patakfalva	Patakon túl	56	56	5	Roma lakóövezet	Szabályos
Fenyéd	Fenyéd	Str. Margaretei 1	15	15	3	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Galambfalva	Kisgalambfalva	Belső utca (Eperjes)	31	31	5	Roma lakóövezet	Illegális közter.
Galambfalva	Kisgalambfalva	Külső utca (Malom)	27	27	6	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Galambfalva	Nagygalambfalva	Puszta (Vadgalambfalva)	225	225	40	Hipergettó	Illegális magánter.
Galambfalva	Nagygalambfalva	Malom utca	31	31	7	Szegény romák	Illegális közter.
Galócás	Galócás	Colonie Gălăuțaș	48	48	20	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Gyergyóalfalu	Gyergyóalfalu	Döggert (Horváth utca 17)	54	54	8	Hipergettó	Engedély nélkül
Gyergyócsomafalva	Gyergyócsomafalva	Szederpataka 1316, 1318	21	21	3	Szegény romák	Engedély nélkül
Gyergyóholló	Gyergyóholló	Str. Iazului	22	22	6	Hipergettó	Szabályos
Gyergyóholló	Hollósarka	Str. Zlănarului	71	71	18	Hipergettó	Illegális közter.
Gyergyóremete	Gyergyóremete	Alszeg (Bethlen Gábor utca 12,14, 16á)	44	44	9	Roma lakóövezet	Szabályos
Gyergyószárhegy	Gyergyószárhegy	Cigányok utca (Szarhegy 35)	60	60	15	Szegény romák	Engedély nélkül
Gyergyószárhegy	Gyergyószárhegy	Új utca (Szarhegy 57, 60)	40	40	7	Szegény romák	Engedély nélkül
Gyergyószentmiklós	Gyergyószentmiklós	Téglagyár	250	250	38	Hipergettó	Illegális közter.
Gyergyószentmiklós	Gyergyószentmiklós	Kárpátok utca	150	150	27	Hipergettó	Illegális közter.

Gyergyószentmiklós	Gyergyószentmiklós	Malom I-IV	30	30	5	Hipergettó	Illegális közter.
Gyergyószentmiklós	Gyergyószentmiklós	Alma utca	35	35	13	Roma lakóövezet	Szabályos
Gyergyóújfalu	Tekerőpatak	Völgybeliek (Máté utca 3)	61	61	11	Hipergettó	Illegális magánter.
Gyergyóújfalu	Tekerőpatak	Út mentiek (Fotbalpálya), Falu vége	42	42	13	Roma gettó	Engedély nélkül
Gyergyóújfalu	Tekerőpatak	Pérás	155	155	65	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Gyergyóvárhegy	Fülpe	Filpea 12-19	51	51	12	Szegény romák	Engedély nélkül
Gyergyóvárhegy	Gyergyóvárhegy	Subcetate	54	54	17	Szegény romák	Engedély nélkül
Gyimesközéplak	Borospataka	Borospataka 132	15	15	5	Roma lakóövezet	Szabályos
Gyimesközéplak	Hidegség	Gura Väii Rece	70	70	15	Szegény romák	Illegális közter.
Homoródalmás	Homoródalmás	Patak, Zsigmondok utcája (126-127,161-173 ,275-290,373,501)	300	300	80	Roma gettó	Engedély nélkül
Homoródszentmárton	Ágya	Rózsa utca 1-58 szám	244	244	61	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Homoródszentmárton	Homoródkeményfalva	Küküllőkeményfalva 2	55	55	20	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Homoródszentmárton	Homoródkeményfalva	Küküllőkeményfalva 1	25	25	5	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Kányád	Dálya	Dálya 68-116	56	56	15	Hipergettó	Engedély nélkül
Kányád	Jásfalva	Jásfalva 1-11	10	10	3	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Kányád	Petek	Cigányok utcája; Külső utca (125-181)	81	81	25	Roma gettó	Engedély nélkül
Kápolnásfalva	Kápolnásfalva	Loki cigányok	81	81	13	Hipergettó	Illegális közter.
Kászonaltíz	Kászonfeltíz	Kászonaltízi cigánytelep	360	360	80	Hipergettó	Illegális magánter.
Korond	Korond	Ölves	710	710	130	Szegény romák	Engedély nélkül
Korond	Korond	Sokad (Câmpul Rusalii)	470	400	80	Szegény romák	Engedély nélkül
Korond	Korond	Sárosvapa	140	120	40	Szegény romák	Engedély nélkül
Korond	Korond	Tanórok	590	360	120	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Lövéte	Lövéte	Csató (249-276)	108	108	27	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Lövéte	Lövéte	Kovácsok (934-943)	50	50	15	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Máréfalva	Máréfalva	Nagykertiek (Marton utca 255/A-261/A)	227	227	55	Roma lakóövezet	Illegális közter.
Máréfalva	Máréfalva	Külsők (Leshegy)	119	119	37	Roma lakóövezet	Illegális közter.
Máréfalva	Máréfalva	Cekendaljaiak (Somosnyaka, 337-339)	72	72	13	Roma lakóövezet	Illegális közter.
Máréfalva	Máréfalva	Dombiak (Fő út)	62	62	18	Roma lakóövezet	Illegális közter.

Maroshévíz	Maroshévíz	Pârâu Baciului (str. Târgului)	349	349	89	Hipergettó	Illegális magánter.
Maroshévíz	Maroshévíz	Zăpodea	61	61	11	Hipergettó	Illegális magánter.
Maroshévíz	Maroshévíz	Murelor	80	80	17	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Oklánd	Homoródkarácsonyfalva	Rókavár (2-12)	70	70	10	Hipergettó	Illegális magánter.
Oklánd	Homoródújfalva	Főút 2-10, 1-11	76	76	15	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Oklánd	Oklánd	Felszeg 24-32, Kanyas nr.1-7	50	50	14	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Oroszhegy	Oroszhegy	Cigányok (8 szám)	15	15	3	Szegény romák	Szabályos
Oroszhegy	Székelyszentkirály	Negyed (Székelyszentkirály 319-320)	100	100	28	Hipergettó	Engedély nélkül
Parajd	Alsósófalva	Bánya utca (Salinei)	75	75	30	Szegény romák	Engedély nélkül
Parajd	Felsősófalva	Békert	250	250	90	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Parajd	Parajd	Baromtér (Cigány utca)	450	450	150	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Parajd	Parajd	Gáborok/restások	58	58	15	Roma lakóövezet	Szabályos
Siménfalva	Kiskede	Kiskede	55	36	22	Szegény romák	Szabályos
Siménfalva	Rugonfalva	Faluvége	117	117	30	Szegény romák	Engedély nélkül
Siménfalva	Rugonfalva	Temető utca	28	28	10	Szegény romák	Engedély nélkül
Siménfalva	Siménfalva	Domb	85	85	22	Szegény romák	Engedély nélkül
Siménfalva	Siménfalva	Alszeg (Alsó utca)	84	84	27	Szegény romák	Engedély nélkül
Siménfalva	Siménfalva	Felszeg	38	38	14	Szegény romák	Engedély nélkül
Siménfalva	Siménfalva	Siménfalva 97	13	13	5	Szegény romák	Engedély nélkül
Siménfalva	Székelyszentmihály	Erdő utca	48	48	18	Szegény romák	Engedély nélkül
Székelyderzs	Székelyderzs	Lászlóhegye	31	31	12	Szegény romák	Engedély nélkül
Székelyderzs	Székelymuzsna	Katos	12	12	3	Szegény romák	Engedély nélkül
Székelykeresztúr	Betfalva	Vízen túl (52E/F/D szám)	162	162	29	Hipergettó	Illegális közter.
Székelykeresztúr	Fiatfalva	Kárahegy (192-194)	294	294	81	Roma gettó	Engedély nélkül
Székelykeresztúr	Székelykeresztúr	Zata utca (Benyovszki negyed)	85	60	17	Roma gettó	Szociális lakás
Székelyudvarhely	Székelyudvarhely	Termés utcai cigányok	135	135	30	Hipergettó	Illegális közter.
Székelyudvarhely	Székelyudvarhely	Völgy utcai cigányok (Éltetőút)	60	60	18	Hipergettó	Illegális közter.
Székelyudvarhely	Székelyudvarhely	Budvárosok	600	600	150	Roma gettó	Szabályos
Székelyudvarhely	Székelyudvarhely	Hólló utcai cigányok	40	40	15	Roma lakóövezet	Illegális közter.
Szentábrahám	Csekefalva	Domb	122	122	32	Hipergettó	Illegális magánter.

Szentábrahám	Firtosmartonos	Sás	52	52	11	Szegény romák	Illegális közter.
Szentábrahám	Gagy	Faluvége	86	86	17	Szegény romák	Illegális közter.
Szentábrahám	Gagy	Zongota	152	152	36	Roma lakóövezet	Illegális magánter.
Szentábrahám	Szentábrahám	Papoda	176	176	52	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Szentábrahám	Szentábrahám	Új (Vasvár) utca	65	65	26	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Szentegyháza	Szentegyháza	Cigánydomb (Fenyő utca)	294	294	90	Roma gettó	Engedély nélkül
Szentegyháza	Szentegyháza	Cigányblokk, Garzon (József Attila 3B, 11)	370	260	120	Roma gettó	Szabályos
Szentegyháza	Szentegyháza	Rákos 16-20	85	85	16	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Tusnád	Tusnád	Csinód	114	114	26	Hipergettó	Illegális magánter.
Tusnád	Újtusnád	Rétpataka, Csinód	120	120	28	Hipergettó	Illegális magánter.
Újszékely	Székelyszenterzsébet	Puszták (51-77; 245-269; 130-170); Kancsó puszta, Templom puszta, Szőlő puszta	500	500	180	Roma lakóövezet	Engedély nélkül
Vasláb	Vasláb	Peste linie	41	41	10	Szegény romák	Engedély nélkül
Zetelaka	Zetelaka	Szent Imre utca	22	22	7	Szegény romák	Illegális magánter.
Zetelaka	Zetelaka	Gátmegett	520	520	120	Roma gettó	Engedély nélkül